

Vojenská OSVETA

Spoločenskovedné semináre

2012
1. časť

Vydavateľ:

Personálny úrad
Liptovský Mikuláš
Oddelenie metodiky výchovy a kultúry
Demänová 393
031 01 Liptovský Mikuláš

Redakčná úprava:

Ing. Iveta ČATLOCHOVÁ
tel.: 0960 428166
e-mail: iveta.catlochova@mil.sk

Ing. Zdenko ZAŤKO

tel.: 0960 428163
e-mail: zdenko.zatko@mil.sk

Grafická úprava:

Ing. Zdenko ZAŤKO
tel.: 0960 428163
e-mail: zdenko.zatko@mil.sk

2. strana obálky:

Koaličné a napoleonské vojny
1792 - 1815
Pripravil: Ing. Zdenko ZAŤKO

3. strana obálky:

Vojenská symbolika
Pripravil: Ing. Zdenko ZAŤKO

Tlač:

5. kartoreprodukčná základňa
Nemšová

Rok vydania: 2012

Vydanie: prvé

Náklad: 300 ks

Nepredajné

© Personálny úrad Liptovský Mikuláš,
Štáb pre podporu operácií,
Generálny štáb Ozbrojených síl SR,
2012

ISBN 978-80-970322-7-2

Obsah:

- 1. Vojenská symbolika. Použitie vojenských symbolov od minulosti po súčasnosť**
Dr. Imrich PURDEK 3
- 2. Sociálno-patologické javy v prostredí Ozbrojených síl Slovenskej republiky**
por. Mgr. Oľga KOHÁRYOVÁ 44
- 3. Služba profesionálneho vojaka a jej vplyv na rozvodovosť profesionálnych vojakov**
por. Mgr. Oľga KOHÁRYOVÁ 69
- 4. Muži a ženy v Ozbrojených silách Slovenskej republiky**
PhDr. Mária MARTINSKÁ, PhD. 82
- 5. Koaličné a napoleonské vojny a ich dôsledky**
Doc. PhDr. Vladimír SEGEŠ, PhD. 98

Publikácia je určená pre vnútornú potrebu Ozbrojených síl Slovenskej republiky na zabezpečenie spoločenskovedných seminárov profesionálnych vojakov a vybraných skupín zamestnancov Ozbrojených síl SR.

Príspevky vyjadrujú názory autorov a nemusia byť totožné so stanoviskom vydavateľa a redakcie.

Texty článkov prešli jazykovou úpravou.

Bezplatné rozširovanie do útvarov a zariadení ozbrojených síl zabezpečuje vydavateľ.

POZNÁMKY

ÚVODNÉ SLOVO

Ing. František **MATYÁŠ**, PhD.

Spoločenskovedný seminár je v tomto výcvikovom roku organizovaný v mesiacoch január – jún a september – december v rozsahu 4 hodín mesačne.

Mesiace januára a februára sú už tradične k dispozícii veliteľom útvarov. V mesiacoch marec až jún je problematika zameraná na oblasť tradícií, hrdosti na príslušnosť k OS SR, prevencii proti nežiadúcim javom a histórii vojenstva. Jednotlivé oblasti sú dostatočne obsiahle a poskytujú širokú škálu možností výchovného pôsobenia. V mesiacoch september až december je problematika zameraná na oblasť vojenskej histórie súvisiacej s Ozbrojenými silami SR. Významná je aj oblasť výchovy k disciplíne cestou pochopenia právnej problematiky priestupkov a trestných činov. Za aktuálne považujeme, v týchto hektických rokoch činnosti OS SR, venovať pozornosť aj manažmentu stresu a relaxačným technikám podporujúcim psychickú pripravenosť profesionálnych vojakov na riešenie každodenných úloh.

Na záver chceme zdôrazniť, že Personálny úrad Liptovský Mikuláš cestou Oddelenia metodiky výchovy a kultúry bude aj naďalej pripravovať didaktické náplne a pomôcky na podporu jednotlivých tém. Tieto sú k dispozícii na stránke www.personal.mil.sk a www.osveta.mil.sk.

Tabuľka 1: Tematika spoločenskovedných seminárov v roku 2012

Mesiac	Tematika SVS v roku 2012	Počet hodín	Informačné zdroje
Január	Tematika určená a zabezpečená vojenským útvarom.	4	stanoví VÚ
Február	Tematika určená a zabezpečená vojenským útvarom.	4	stanoví VÚ
Marec	Vojenská symbolika. Použitie vojenských symbolov od minulosti po súčasnosť.	4	Vojenská osveta 1/2012
Apríl	Sociálno-patologické javy v prostredí Ozbrojených síl Slovenskej republiky.	4	Vojenská osveta 1/2012
Máj	Služba v profesionálnej armáde a jej vplyv na rozvodovosť profesionálnych vojakov. Muži a ženy v Ozbrojených silách Slovenskej republiky.	4	Vojenská osveta 1/2012
Jún	Koaličné a napoleonské vojny a ich dôsledky.	4	Vojenská osveta 1/2012
September	Disciplinárne priestupky, priestupky a trestné činy.	4	Vojenská osveta 2/2012
Október	Vývoj ČSA po druhej svetovej vojne, vznik a vývoj Armády Slovenskej republiky.	4	Vojenská osveta 2/2012
November	Stresmanažment, relaxačné a aktivačné techniky.	4	Vojenská osveta 2/2012
December	Slovenské jednotky nasadené na výstavbu opevnení v Taliansku v priebehu 2. svetovej vojny a protifašistický odboj v Taliansku.	4	Vojenská osveta 2/2012

VOJENSKÁ SYMBOLIKA. POUŽITIE VOJENSKÝCH SYMBOLOV OD MINULOSTI PO SÚČASNOSŤ

Dr. Imrich **PURDEK**

ÚVOD

Ľudskú spoločnosť, od jej zrodu až po dnešnú dobu, sprevádzajú najrôznejšie symboly. Pritom nie vždy (a väčšinou skôr nie) ide o symboly v ich grafickej podobe. Ich zmyslom a účelom bolo od seba navzájom odlíšiť jednotlivé spoločenské celky – rody, kmene a postupne aj vyššie pospolitosti, národy a štáty. Osobitné a veľmi významné postavenie v tomto smere má vojenská symbolika. Osobitné preto, lebo pôvodná historická funkcia symboliky spočíva v jej čisto vojenskej účelovosti.

Hierarchia a zásluhy späť s vojenskou ctou a úctou, ktoré predstavuje vojenská symbolika, súvisia s vykonávaním vojenského povolania. Postavenie, úlohy a právomoci vojakov v hierarchii armádneho organizmu sú práve v ozbrojených silách vyjadrené navonok jednotlivými druhmi vojenskej symboliky.

1 SYMBOL A ZVLÁŠTNOSTI VOJENSKÝCH SYMBOLOV

Doc. František Škvrnda, jeden zo spoluautorov publikácie *Vojenská symbolika Slovenskej republiky*, vo svojej časti „Význam, miesto a poslanie symbolov v spoločnosti“ konštatuje, že „všeobecne v teoretickej rovine sú **symboly** definované vo viacerých vedných disciplínach. Jedná sa o určité symboly – znaky, ktoré sú zámerne vytvárané nejakým sociálnym subjektom, čím vyjadrujú určitý pohľad, vzťah, význam a sú historicky podmienené, keď slúžia na špecifické odovzdávanie generáčnych odkazov a na rozvíjanie kolektívneho vedomia“.¹

František Škvrnda ďalej hovorí, že používanie symbolov má aj procedurálny rozmer, ktorý súvisí nielen s ich zmenami v historickom vývoji, ale je spojený predovšetkým s rôznymi prvkami a stránkami ich pôsobenia a uplatňovania. Zároveň potvrdzuje, že podoby a spôsoby ovplyvňovania citov a myšlienok jednotlivcov a skupín v určitom prostredí sa charakterizujú ako symbolika. Súčasne pokračuje, že v procese mnohostranného a diferencovaného rozvoja symboliky, ktorá pôsobila v spoločnosti, vznikla aj vojenská symbolika.

2 VOJENSKÁ SYMBOLIKA AKO OSOBITÁ A ZVLÁŠTNÁ ČASŤ SYMBOLIKY

V máloktorej oblasti spoločenského života majú symboly a symbolika taký význam ako v armáde.² Vojenské symboly predstavujú osobitú a zvláštnu časť symboliky, ktorá má vlastné zásady a pravidlá, ktoré sa pri ich tvorbe a využívaní uplatňujú.

1) PURDEK, I. – ZELIŽŇÁK, P. a kol.: *Vojenská symbolika Slovenskej republiky*. Bratislava : Magnet Press Slovakia, 2006.

2) PURDEK, I. – ZELIŽŇÁK, P. a kol.: *Vojenská symbolika Slovenskej republiky*. Bratislava : Magnet Press Slovakia 2006, s. 16.

POZNÁMKY

Problematike vojenských symbolov a symboliky a ich využívaní sa v súčasnosti venuje určitá pozornosť, aj napriek tomu si však zaslúži, aby sa tejto oblasti venovala zvýšená pozornosť a bola v spoločnosti viac prezentovaná a akceptovaná.

Neoddeliteľnou súčasťou tvorby a využívania vojenských symbolov a symboliky patrí poznanie a analýza ich vývoja – história. To znamená, že vojenská symbolika sa svojim formálnym a obsahovým rámcom v každom historickom období využívala a využíva pri vytváraní vzťahu vojakov, ako aj verejnosti k armáde.

Na základe uvedeného poznania a analýzy historického vývoja a hodnotenia vojenská symbolika má aj svoju špecifickú kontinuitu, v ktorej sa nachádzajú aj protichodné prvky, ktoré boli dané najmä politickými dôvodmi. Zároveň tu však nachádzame v nej aj fenomény opačného charakteru, napr. vojenská symbolika prezentujúca silu národa, štátu, ktorý bol porobený.³ Ďalšia vojenská symbolika, ako vojenské zástavy, rovnošaty (uniformy), označenia vojenských hodností, ceremóniály a pod. mali svoj vlastný vývoj, ktorý nemôžeme stotožniť s celkovým spoločenským a najmä politickým vývojom, ale nachádzame tu celý rad formálnych, vonkajších odlišností, resp. zvláštností, ako aj prvky sociálneho a morálneho charakteru.⁴

Tak ako už bolo v úvode uvedené, osobitné a veľmi významné postavenie v tomto smere má symbolika, ktorá sa postupne v rámci historického vývoja dotvárala. Opakujúce sa zaužívané postupy, prvky a pravidlá sa stávali určitými zásadami, ktoré našli na určitom stupni spoločenského vývoja svoje nezastupiteľné miesto. Takýmto spôsobom sa začínali tvoriť určité pravidlá pre ich uplatňovanie v spoločnosti, až nadobudli rámec právnej normy. Tieto právne normy, ktoré stanovujú všeobecné pravidlá pre tvorbu napr. štátnej symboliky, od ktorej sa odvíja aj vojenská symbolika, pozostávajú najmä so symbolov, ktoré na lepšie pochopenie rozdelíme na:

1. Hlavnú vojenskú symboliku, do ktorej začleňujeme:

- vojenské vyznamenania (rady, medaily, kríže a odznaky),⁵

3) PURDEK, I. – ZELIŽŇÁK, P. a kol.: *Vojenská symbolika Slovenskej republiky*. Bratislava :Magnet Press Slovakia, 2006, s. 23.

4) Tvorba vojenskej symboliky musí mať svoju odbornú stránku, a to si vyžaduje rešpektovanie a uplatňovanie základných zásad a pravidiel heraldiky, faleristiky a vexilológie. To znamená, že napr. znaky Ozbrojených síl Slovenskej republiky by mali všeobecne vychádzať z vojenskej symboliky Slovenskej republiky, ktorej kontinuita je predovšetkým s česko-slovenskou vojenskou symbolikou, ktorá bola vo väčšine ohľadoch prepracovaná, veľmi výrazná a vyjadrovala predovšetkým pokrokové a moderné momenty.

5) Vyznamenania vo faleristickom ponímaní (tzn. nositeľné a neprenosné druhy vyznamenaní, ktoré patria do sféry záujmu pomocnej historickej vedy faleristiky) sa rozdeľujú na dve základné skupiny – na **rady** a na **dekorácie**.

Rady – spoločensko-politicky najprestížnejšie a umelecko-remeselne najhodnotnejšie vyznamenania. Pre svoju vysokú morálnu hodnotu zvyčajne patria do kategórie štátnych vyznamenaní.

Dekorácie – porovnaním s radmi, spoločensky menej hodnotné vyznamenania, ktoré nie sú súčasťou štruktúry radov, ale predstavujú samotné vyznamenania. Týmto odborným termínom je jediným výrazom pomenovaná celá veľká skupina vyznamenaní.

Dekorácie – podľa charakteru – pamätné a záslužné, podľa tvaru – medaily, kríže a odznaky.

- vojenské (bojové) zástavy,⁶
- znaky.⁷

2. Ostatnú vojenskú symboliku, do ktorej začleňujeme:

- vojenské rovnošaty (uniformy),
- vojenské hodnosti,
- odznaky.⁸

3 POUŽITIE VOJENSKÝCH SYMBOLOV OD MINULOSTI PO SÚČASNOSŤ

Prvá zmienka o vojenských symboloch pochádza od starogréckeho historika Herodota, ktorý v súvislosti s bojovníkmi z maloázijskej Kárie uvádza, že títo ako prví nosili na prilbách chocholy a na štítoch heslá.

Predovšetkým výrazná bola symbolika, ktorú zaviedli v rímskom vojsku najmä koncom 2. storočia pred n. l. Toto jej zavedenie súviselo najmä so zmenami legionárskej taktiky a uskutočnenou reorganizáciou, s ktorou bolo spojené vytvorenie tzv. **manipuly**. Týmto bol každej légii pridelený zvláštny odznak, strieborný orol na žrdi, akási obdoba novodobých vojenských zástav.⁹

6) **Zástavy** – ide všeobecne o zástavy, ktoré patria do sféry záujmu pomocnej vedy historickej vexilológie, so zameraním na vojenské zástavy vojenských útvarov, vojenských zväzkov, vojenských škôl, poprípade iných vojenských telies alebo zariadení, ktorým boli zástavy udeľované, zapožičiavané a pod. Môžeme k tejto skupine priradiť aj štandardy (od roku 1996 štandardu ministra obrany SR a od roku 2010 štandardu náčelníka Generálneho štábu Ozbrojených síl Slovenskej republiky).

7) **Znaky** z pohľadu heraldiky, pomocnej vednej disciplíny, ktorá skúma a hodnotí znaky (erby) ako historické pramene, umenie ich tvoriť podľa heraldických zásad. Znak ako symbol, ktorý predstavuje farebné znamenie na štíte vytvorené podľa heraldických pravidiel, určené na identifikáciu jeho nositeľa, teda vojenského útvaru (rezortu ministerstva obrany, Generálneho štábu Ozbrojených síl Slovenskej republiky, ako aj ostatných vojenských útvarov a zariadení ozbrojených síl a iné).

8) **Odznaky**, ktoré nepatria do skupiny vyznamenaní. Ide o malé kovové, viditeľne nositeľné symboly, ktoré nemajú charakter vyznamenaní a bývajú zriadené pre viditeľné označenie príslušnosti k istému celku, verejnú prezentáciu dosiahnutého vzdelania, postavenia a pod. Ide o odznaky absolventov škôl, kurzov, služobné, členské, stavovské a pod. (Odznaky ako rozlišovacie znaky druhov vojsk a služieb; odznaky ako jednotlivé časti hodnostného označenia; odznaky špecialistov Ozbrojených síl SR letectva a protivzdušnej obrany - pilotov, letovodov - lietajúcich, letovodov - nelietajúcich, technikov letectva, technikov protivzdušnej obrany, padákových odborníkov letectva, výsadkárov; odznaky vycvičenosti Ozbrojených síl SR a pod.

9) **Manipul**, ktorý mal asi 120 – 150 legionárov, bola jednotka príliš malá, aby mohla byť použitá k vážnejším samostatným akciám. Preto boli spojené vždy 3 manipuly dohromady, t. j. v kohortu, ktorá mala približne 600 mužov, ktorá tak predstavovala už akúsi taktickú jednotku. Celá légia bola ďalej rozdelená na 10 kohort. Aby bola zachovaná kontinuita nových légii po tejto reforme s légiou staršou, bolo nutné zdôrazniť légii aspoň ako jednotku správnu. Preto bol každej légii pridelený zvláštny odznak, strieborný orol na žrdi, akási obdoba novodobých vojenských zástav. „Orol“ sa od tej doby stal spojivom celej légie a nemohlo byť pre vojsko väčšej hanby, než prísť o tieto posvätné zástavy. Keď sa napr. v roku 20 pred n. l. podarilo Augustovi dosiahnuť vrátenia odznakov légii stratených vo vojnách proti Pathom r. 53, 40 a 36, bol tento úspech, hoci bol dosiahnutý diplomatickou cestou a nie bojom, oslavovaný ako najväčšie vojnové víťazstvo.

POZNÁMKY

Slovenské vojenské symboly začali vznikať vtedy, keď sa začali vytvárať ozbrojené slovenské vojenské jednotky. Z historických archívnych dokumentov, resp. análov je možné určiť, že prvé známky tejto symboliky pozorujeme už v 9. a 10. storočí.¹⁰

Obdobie formovania moderných štátov bolo sprevádzané budovaním vojenských jednotiek, následne armád a spoločne s tým aj vytváranie novej vojenskej symboliky odpovedajúcej danej dobe. V období trvania habsburskej monarchie Slováci, ktorí slúžili v radoch jej armády, nemali svoje osobitné národné označenia a tým menej uniformu odlišnú od uniforiem vojakov iných národností. Významným obdobím, v ktorom sa začína používať osobitná vojenská symbolika Slovákov, sú meruôsme roky slovenských dobrovoľníkov počas revolúcie v rokoch 1848 – 1849.

O oblasti udeľovania vyznamenaní; v stredovekej spoločnosti boli uprednostňované udeľovania titulov a úradov, ktoré boli spojené s finančnými dôchodkami. V tomto smere výnimkou bolo Rusko. V priebehu 15. a 16. storočia v cárskom Rusku dostávali podobné vyznamenania všetci účastníci vojenských výprav a neskôr túto úlohu prevzali zlaté mince, ktoré sa stali bezprostrednými predchodcami ruských vojenských vyznamenaní 18. storočia.

Panovníci Habsburskej monarchie ako jednu z foriem vyznamenania veľmi dlhú dobu využívali existenciu pôvodne burgundského *radu Zlatého rúna*, ale v priebehu 18. storočia sa existencia tohto rádu, určeného pre príslušníkov najvyššej aristokracie, ukázala ako nedostatočná pre potreby odmeňovania zásluh vo väčšom rozsahu.

V roku 1757 bol zriadený *Vojenský Rad Márie Terézie* a najvyššie uhorské vyznamenanie - *Rad Svätého Štefana* z roku 1764 bol prioritne určený pre ocenenie občianskych zásluh. Osobami, ktorým mohol byť udelený, boli aj vojenské osoby. Vyznamenania sa za občianske, rovnako ako za vojenské zásluhy, prepožičiavali aj v prípade *Radu Leopolda* z roku 1808, *Radu Železnej koruny* z roku 1816 a *Radu Františka Jozefa* z roku 1849.¹¹

V habsburskej monarchii zároveň bolo zriadených množstvo štátnych vyznamenaní. Boli to vyznamenania vo forme medailí a krížov, z ktorých celý rad bol udeľovaný za vojenské zásluhy.

Symbol dvojramenného kríža v grafickom čierno-bielom vyhotovení sa objavil už v roku 1848 na dokumentoch a pečatiach Slovenskej národnej rady, ktorá bola hlavnou organizátorkou revolučných výprav slovenských dobrovoľníkov v rokoch 1848 – 1849.

10) CSÉFALVAY, F. a kol.: *Vojenské dejiny Slovenska - V. zväzok (1939-1945)*. Bratislava : Magnet Press Slovakia, 2008, s. 76.

11) PURDEK, I. – ZELIŽŇÁK, P. a kol.: *Vojenská symbolika Slovenskej republiky*. Bratislava : Magnet Press Slovakia, 2006, s. 81-82.



Obrázok 1a : Dôstojník a vojak slovenského dobrovoľníckeho zboru v roku 1849

V tomto období meruôsmych rokoch začali slovenskí dobrovoľníci po prvýkrát používať taktiež zástavy v slovenských národných farbách. Zástavy obsahovali vyšívané heslá „BRATSTVO A SVORNOSŤ“, „SLÁVA KRÁLOVI A SLOBODE“, „SLÁVA ŠETKÍM SLOVÁKOM“. Taktiež na dobových vyobrazeniach sa objavujú aj osobitné odevy dobrovoľníkov a ich veliteľov, ktoré pripomínali vojenskú uniformu (rovnošatu).¹²



Obrázok 1b a 1c: Vojenské zástavy, pod ktorými bojovali slovenskí dobrovoľníci v rokoch 1848-1849

Československé légie sa utvárali ako armáda štátu, ktorý ešte len vznikal. Existoval len v srdciach bojovníkov, ktorí sa hlásili do légie z krajaňských spolkov a hlavne zo zajateckých táborov. Légie vznikli a pôsobili v Rusku, Taliansku, vo Francúzsku a Srbsku. Po vzniku 1. svetovej vojny, keď sa v Rusku sformovali Česko-slovenské dobrovoľnícke zbory, sa ukázalo veľmi potrebné vytvorenie vlastného vyznamenania.

Do tej doby boli vojaci vyznamenávaní iba ruskými vyznamenaniami. V tomto období nebol z viacerých príčin zriadený *Rad Svätováclavskej koruny* a taktiež ani

12) Tento odev bol vzorom pri tvorbe historických uniforiem v roku 1998 pre pluk čestnej stráže SR. Horná časť tejto uniformy sa skladá z mentieky a modrého dolománu, na ktorom sú do goliera vložené vojenské hodnosti. Spodnú časť odevu tvoria krémovo-biele jazdecké nohavice s lampasmi a vysoké kožené čizmy so strapcami. Zdobenie (výšivky, stuhy atď) vychádza zväčša zo slovenského ľudového odevu. Klobúk sa podobá tomu, aký má na známom obraze Petra Bohúňa, gemerský roľník, dobrovoľnícky kapitán, Ján Francisci. Súčasťou uniformy je i vojenská taška s dvojkřížom a s ďalšími slovenskými insigniami.

POZNÁMKY

Rad Husitského kríža. Vytvorený *Rad Za slobodu* bol zrušený hneď ako došlo k jeho transformácii na *Medailu Jána Žižku z Trocnova*.



Obrázok 2a: Vojenské vyznamenania 1914-1918

V decembri 1918 prijatím zákona č. 61/1918 Zb. boli zrušené všetky vyznamenania a šľachtické tituly.

V tomto období sa najvyšším československým vojenským vyznamenaním stal *Československý vojnový kríž* zriadený v novembri 1918. V tomto roku tiež bola zriadená aj *Československá revolučná medaila* a následne v roku 1919, teda o rok neskôr, *Medaila Víťazstvo. Pamätný odznak československého dobrovoľníka z rokov 1918 – 1919* bol zriadený až v roku 1938.¹³



Obrázok 2b: Československý vojnový kríž

Vojenské zástavy prvých československých jednotiek pochádzajú z roku 1914. Už 11. októbra 1914 zložila svoju prísahu na zástavu v Kyjeve prvá čs. jednotka v zahraničí – Česká družina. Zástava symbolizovala ciele čs. zahraničného odboja: lícna strana zástavy bola bielo-červená, v strede bola vyšíť svätováclavská koruna s lipovými ratolesťami, rub zástavy bol bielo-modro-červený. Pre ruské velenie to boli farby ruskej národnej zástavy, ale pre Čechov a Slovákov v Českej družine to boli farby slovenské, ktoré boli už na zástavách slovenských dobrovoľníkov v revolúcii v rokoch 1848-1849. O deň neskôr vykonala prísahu na zástavu (koruhvu) aj rota „Nazdar“ vo francúzskom meste Bayonne. Zástava bola červená s vyšíť bielym levom. Postupne získali zástavy aj ďalšie čs. jednotky: Úderný prápor čs. légii v Rus-
13) PURDEK, I. – ZELIŽŇÁK, P. a kol.: *Vojenská symbolika Slovenskej republiky*. Bratislava : Magnet Press Slovakia, 2006, s. 83-84.

ku, 21. pluk čs. légii vo Francúzsku, 35. pluk čs. légii v Taliansku, 11. pluk F. Palackého na Sibíri, 7. tatranský pluk a ďalšie.

Väčšina vojenských zástav z tohto obdobia je bielo-červená. Vychádzalo sa z pôvodného návrhu na štátnu zástavu.¹⁴

Vznik uniforiem, zavedených v československej armáde po roku 1918, je neoddeliteľne spätý so vznikom a pôsobením československých légii. Francúzski legionári používali šedomodré uniformy a charakteristické barety, na ktorých bolo umiestnené hodnostné označenie v podobe súkenných či dragúnových klinov. Inak sa francúzske hodnosti umiestňovali na rukávy tesne nad manžetou. Obdobné hodnostné označenie používala tiež talianska armáda, teda aj naši talianski legionári. Ich uniforma bola olivovo-šedozelená doplnená klobúkom s perom noseným príslušníkmi pluku „alpínov“, teda horskej pechoty.

Uniformy dôstojníkov talianskej a francúzskej légie sa líšili od uniforiem mužstva len našitými náprsnými vreckami a poľným opaskom tzv. „dohodou“, čo bol opasok s náprsným šikmým remeňom. Ďalej na rozdiel od mužstva, ktoré chodilo väčšinou v šnurovacích topánkach, nosili dôstojníci vysoké jazdecké topánky. Tento typický prvok uniformy bol prevzatý aj do československej armády. Najpočetnejšia ruská légia bola vybavená uniformami hnedej zemitej farby niekedy s odtieňom hráško-vo-zelenej. Strih uniforiem bol pôvodne rovnakého strihu ako u cárskej ruskej armády, neskôr bol strih uniforiem, šitých z ukoristeného alebo kupovaného súkna od Japoncov, Angličanov a Američanov, upravený podľa vlastných krajčírov. Zároveň tieto uniformy boli rôznych odtieňov zelenohnedej farby. Hodnostné označenie až do roku 1918 bolo pôvodne ruské, teda na výložkách tzv. „pagonoch“. Jednotné hodnosti, stanovené rozkazom veliteľa československého vojska na Rusi č.15 zo dňa 16. decembra 1917, boli nosené na štítke na ľavej ruke nad lakťom s lemovkou podľa druhu vojska, s číslom alebo znakom pluku a s hodnostnými klinmi, ktoré boli do hodnosti šikovateľa žlté hodvábne, pre nižších dôstojníkov strieborné a pre vyšších dôstojníkov a generálov zlaté dragúnové.

Od roku 1919 používali ruskí legionári čiapku tzv. „vydumku“, teda „vymyslenú“ čiapku mierne vystuženú so štítkom, ktorý bol potiahnutý súknom. Delostrelci ruskej légie však naďalej nosili prispôbené čiapky (furašky) cárskej armády a prí-

14) *Farbami československej zástavy sú biela a červená, v dvoch pruhoch, biela nad červenou. Táto historická zástava Čech bola zástavou českých a slovenských povstaní proti Habsburgovcom od samého začiatku a bola používaná v revolúcii 1848 ako Čechmi, tak aj Slovákmi. Slováci v Maďarsku začali nedávno používať tzv. panslávsku trikolóru, ktorá však správne patrí Rusom. V Manifeste Slovenského ustanovujúceho zhromaždenia (Liptovský Sv. Mikuláš, máj, 1848) bolo právo používania bielej a červenej ako národných farieb Slovenska jednou z hlavných požiadaviek.*

*Bielo-červená zástava je posvätená používaním v československých armádach v súčasnej revolúcii. Pod touto zástavou Česi a Slováci prelievali svoju krv za vec spojencov a vlastnú nezávislosť vo Francúzsku, Taliansku a Rusku. Preto je bielo-červená zástava ako národná, tak aj **bojová zástava Čechoslovákov.***

POZNÁMKY

slušníci obidvoch jazdeckých plukov elegantnú kožuštinovú čiapku s perom. Tieto uniformy po vzniku československej armády nosila hradná stráž prezidenta československej republiky ako trvalú a originálnu pamiatku až do roku 1939.

V období 1. svetovej vojny rukávové nášivky používali aj čs. legionári v Rusku, Taliansku, ako aj vo Francúzsku. Tak napríklad v ruských légiách tieto boli tvorené ako kombinácia druhu vojska s hodnotou na štítku, na ktorom bola umiestnená hodnota v tvare pásky. Taktiež tam bolo kovové číslo pluku, kovový znak druhu odbornosti (napr. guľomet a pod.), ako aj farebný lem druhu vojska. Jediným znakom, pripomínajúcim dnešný znak používaný u vojenských útvarov, bol znak Úderného práporu ruských légii, ktorý mal podobu lebky so skríženými hnátmi. V čs. légiách v Taliansku sa v štítku spájalo označenie príslušnosti k čs. armáde s číslom pluku. Vo francúzskych a talianskych légiách sa pre odlišenie odbornosti používali ešte ďalšie nášivky (guľometník a pod.).

Vyznamenania výrazne vojenského charakteru, ktoré vznikli v rokoch druhej svetovej vojny, boli zakladané ako Slovenskou republikou (1939 – 1945), tak emigračnou čs. vládou v Londýne.

Londýnska exilová vláda koncom roka 1940 zriadila *Československý vojnový kríž 1939* a *Československú medailu za chrabrosť pred nepriateľom*.



Obrázok 2c: Československý vojnový kríž z roku 1939



Obrázok 2d: Československá medaila Za chrabrosť pred nepriateľom

V poradí tretie vojenské vyznamenanie vzniklo až v roku 1943 a to *Československá vojenská medaila Za zásluhy*. A posledné v poradí ako exilové vojenské vyznamenanie v roku 1943 vznikla *Pamätná medaila československej armády v zahraničí*.¹⁵

15) PURDEK, I. – ZELIŽŇÁK, P. a kol.: *Vojenská symbolika Slovenskej republiky*. Bratislava : Magnet Press Slovakia, 2006, s. 84.

Ďalšie vyznamenanie vojenského charakteru boli zriadené v súvislosti s ozbrojeným povstaním slovenského národa v auguste 1944. Slovenská národná rada už v septembri 1944 zrušila všetky vyznamenania a čestné odznaky, ktoré boli zriadené po 6. októbri 1938 a zároveň zakázala ich nosenie. Taktiež bolo zakázané nosenie aj tých vyznamenaní udelených štátmi, ktoré boli po 6. októbri 1938 vo vojnovom alebo v nepriateľskom stave so spojeneckými alebo spriatelenými mocnosťami. Ostatné vyznamenania, s výnimkou vyznamenaní spojeneckých alebo spriatelených mocností, sa mohli nosiť iba so súhlasom predsedníctva Slovenskej národnej rady. SNR nariadením č. 102/1945 z augusta 1945 zriadila *Rad Slovenského národného povstania*.¹⁶



Obrázok 2e: Rad Slovenského národného povstania II. triedy

Vo februári 1945 v Košiciach z iniciatívy vlády ČSR vznikol *Československý vojenský rad bieleho leva Za víťazstvo* ako najvyššie vojenské vyznamenanie.

V roku 1939 bol zriadený *Slovenský vojenný víťazný kríž* ako vojenské vyznamenanie, ktoré bolo v roku 1942 zmenené na *Vojenný víťazný kríž*.



Obrázok 3a: Slovenský vojenný víťazný kríž

Čiastočne vojenský charakter mal aj *Rad Slovenského kríža* z roku 1940, pretože od roku 1942 mal aj vojenskú skupinu. Výsostne vojenské vyznamenania predstavovali: *Vyznamenanie Za hrdinstvo*, *Záslužný kríž obrany štátu*, *Občiansky záslužný kríž* alebo *Pamätná medaila*. Vojenský charakter mali aj symbolické náhradky vyznamenaní (*Pamätný kríž*, *Kríž svetovej vojny*, *Kríž odboja*), pretože vojenským osobám nahrádzali celé skupiny vyznamenaní, získaných počas existencie habsburskej monarchie až do roku 1921. Čiastočne vojenský charakter mala aj *Medaila Slovenského kríža*.¹⁷

16) Tamže.

17) Tamže.

POZNÁMKY



Obrázok 3b: Záslužný kríž obrany štátu, kríž s červeným smaltom

Zo všetkých štátnych vyznamenaní Slovenskej republiky z rokov 1939 – 1945 vojnový charakter spočiatku nemalo iba najvyššie slovenské vyznamenanie – *Rad Kniežata Pribinu* z roku 1940. A tak v roku 1942 došlo k úprave insígnie radu, boli doplnené meče. Tým sa mohol rad udeľovať vojenským osobám.¹⁸

Po vzniku Československa vojenské útvary tzv. domáceho vojska vlastné zástavy nemali. Ich velitelia prejavovali úsilie, aby ich získali.

V roku 1925 bolo prijaté ministerstvom národnej obrany rozhodnutie pre ujednotenie zástav. Vojenské zástavy sa začali udeľovať od roku 1927. Legionárske zástavy boli uložené do múzea a boli vyrobené ich kópie. Tieto kópie ponechali tým útvárom, ktoré svoj pôvod odvodzovali od útvarov légii. Tvary a veľkosť zástav boli rozdielne, a to podľa toho, či išlo o zástavu pre pechotu, delostrelectvo, letectvo alebo o iné druhy vojska. Na týchto zástavách, bez ohľadu na jej veľkosť a tvar, sa nachádzala štátna symbolika, ako aj názov útvaru, ktorému bola udelená a mesto, resp. organizácia, ktorá jej darovala. Farba zástavy bola na jednej strane béžová a na druhej červená.¹⁹

Vojenské zástavy sa v 20-tych a 30-tych rokoch vojenským útvárom čs. armády dislokovaných na území Slovenska udeľovali s tým, že nápisy na nich boli v slovenčine. Tak napr. zástava (koruhva) jazdeckého pluku 5, dislokovaného v Košiciach, mala na lícnej strane nápis: PRE ČEŠŤ I VLASTŤ VÍŤAZNE VPRED. Na rubovej strane bol nápis: JAZDECKÉMU PLUKU 5, ďalej nápis: MESTO KOŠICE a bol tam i erb mesta Košíc.²⁰

18) Udeľované vyznamenania Slovenskej republiky boli udeľované po prvý raz a sú spojené so vznikom slovenskej štátnosti.

19) PURDEK, I. – ZELIŽŇÁK, P. a kol.: *Vojenská symbolika Slovenskej republiky*. Bratislava : Magnet Press Slovakia, 2006, s. 38-39.

20) Keď dňa 28. 8. 1920 prezident T. G. Masaryk venoval zástavu Vojenskej akadémii v Hraniciach, tak na ňu prisahali jej absolventi až do roku 1951.

Slávnostné odovzdanie plukovnej zástavy horskému pešiemu pluku č. 4, ktorú útvaru venovalo mesto Jelšava 28. októbra 1935 pri oslavách štátneho sviatku vzniku republiky, vychádzalo z nariadenia ministerstva národnej obrany z roku 1925. Na základe tohto nariadenia mali postupne všetky pešie pluky dostať bojové zástavy nového typu. Súčasťou slávnostného odovzdávania bojovej zástavy bola aj ceremónia pribíjania zástavy na žrd'. Prvý klinec zatkol zástupca Ministerstva národnej obrany v mene Československej republiky, druhý v mene prezidenta a tretí v mene brannej moci. Veliteľ pluku pribil klinec v mene pluku.

Počas 2. svetovej vojny útvary čs. zahraničného vojska v zahraničí mali taktiež svoje zástavy. Neboli to vojenské zástavy armády predmníchovského Československa, ale zástavy nové, pretože tie pôvodné boli zhabané nacistickým Nemeckom.

Niektoré útvary čs. zahraničného vojska, ktorým boli zástavy udelené, prevzali nové útvary vytvorené na ich základe. Tak to bolo napr.:

- vojenská zástava udelená 200. čs. ľahkému protiletadlovému pluku –Východnému, po jeho zrušení bola udelená Čs. obrnenej brigáde, ktorá sa a spolu s brigádou zúčastnila aj obliehania francúzskeho prístavu Dunkerque;
- vojenská zástava 1. čs. samostatného poľného práporu v ZSSR sa stala zástavou 1. čs. samostatnej brigády v ZSSR.²¹

Niektorým vojenským zväzkom a vojenským útvarom, ktoré vznikli na území ZSSR, boli udelené vojenské zástavy. Napr.:

- v apríli 1944 v Jefremove vojenskú zástavu prevzala 2. čs. samostatná paradantná brigáda v ZSSR.²²
- v júli 1944 bola udelená vojenská zástava 3. čs. samostatnej brigáde v ZSSR.²³

Vojenské zástavy malo aj čs. vojenské letectvo vo Veľkej Británii, ako aj 1. čs. zmiešaná letecká divízia v Poľsku.

Vojenské útvary 1. čs. armády na Slovensku v SNP vojenské zástavy nemali. Taktiež vojenské zástavy nemali ani útvary armády Slovenskej republiky 1939 – 1945, ale existovala zástava celej armády. Bola to vlastne štátna vlajka v strede s dvojitém krížom.²⁴

Začiatkom 50-tych rokov vojenské zástavy vojenských zväzkov a vojenských útvarov boli nahradené novými jednotnými zástavami. Boli zavedené jednotné vzory zástav červenej saténovej farby, na lícnej strane bol štátny znak ČSR a na rubovej strane bol umiestnený otvorený tzv. utajovaný názov vojenského útvaru alebo zväzku. Otvorené číslo bolo prekryté.

21) PURDEK, I. – ZELIŽŇÁK, P. a kol.: *Vojenská symbolika Slovenskej republiky*. Bratislava : Magnet Press Slovakia, 2006, s. 39-40.

22) Vojenskú zástavu mala brigáda aj počas bojov Karpatoch, ako aj po vysadení na území Slovenska, keď prišla brigáda na pomoc SNP. Po porážke SNP príslušníci brigády so zástavou sa ocitli v horách. V decembri roku 1944 sa zástava stratila a do súčasnosti neboli objasnené dôvody jej straty. S určitosťou sa vie iba to, že do rúk armády nacistického Nemecka sa nedostala.

23) PURDEK, I. – ZELIŽŇÁK, P. a kol.: *Vojenská symbolika Slovenskej republiky*. Bratislava : Magnet Press Slovakia, 2006, s. 39-40.

To bol posledný vojenský zväzok pozemného vojska tzv. východnej skupiny čs. zahraničného vojska, ktorému bola zástava udelená ešte počas 2. svetovej vojny. 4. čs. samostatnej brigáde a 1. čs. samostatnej tankovej brigáde boli zástavy udelené až 16. 5. 1945, v kolodejskom zámku, pri Prahe.

24) Tamtiež.

POZNÁMKY

Po novembri 1989 boli bojové zástavy z vojenských útvarov a vojenských zväzkov čs. armády stiahnuté a následne už s nasledujúcich rokoch, ba dokonca so súhlasom ministerstva národnej obrany, si niektoré jednotky a útvary zhotovovali vlastné zástavy.

Po vzniku Československa domáce vojsko najprv donášalo bývalé rakúsko-uhorské uniformy s čiapkami, ktoré boli prispôsobené tak, že v prednej časti mohol byť umiestnený štátny emblém, ktorým bol lipový list s iniciálami „RČS“, ako aj pružky na farebnom podklade, ktoré vyjadrovali hodnotu a druh vojska. Hodnosti boli umiestnené aj na stojacom a preloženom golieri. Bol to prvý prechodný hodnostný systém, ktorý bol v roku 1919 nahradený francúzskym systémom hodností na manžetách, ako aj novou, veľmi moderne riešenou uniformou. Táto rovnošata bola v hnedozelenej farbe. Táto uniforma, jej strih, ako aj farba bola z rôznymi drobnými úpravami od roku 1921 až do polovice 60-tych rokov používaná v československej armáde, známa ako uniforma vz. 21. Súčasne v tomto období bolo zriadené a zavedené aj nové československé hodnostné označenie.

Tento typ hodnostného označenia u niektorých kategórií pozostával:

- poddôstojníci – zavedené hodnostné gombíky tzv. pecky,
- rotmajstri – osemhrany,
- nižší dôstojníci – obdĺžničky,
- vyšší dôstojníci – kosoštvorce.

Zároveň rotmajstri a dôstojníci mali zmenšené hodnostné označenia umiestnené na čiapkach, ako aj gombíky z toho istého kovu.

Generáli mali päťcípú hviezdu a gombíky zo žltého kovu. Mužstvo a poddôstojníci mali všetko označenie a gombíky z moreného kovu.

Koncom 20-tych rokov boli z dôvodu podobnosti hodnostného označenia s hodnosťami Červenej armády zmenené a už od roka 1930 boli hodnostné označenia nasledovné:

- rotmajstri a práporčiaci obdĺžničky (striebristý kov),
- nižší dôstojníci trojcípe hviezdičky (žltý kov),
- vyšší dôstojníci päťcípe hviezdičky (žltý kov).²⁵

25) PURDEK, I. – ZELIŽŇÁK, P. a kol.: *Vojenská symbolika Slovenskej republiky*. Bratislava : Magnet Press Slovakia, 2006, s. 29.

Od novembra 1918, po vzniku Československa, mali jednotlivé druhy vojsk rôznu farbu výložiek. Napríklad:

- pechota zelenej farby,
- delostrelectvo tmavočervenej farby,
- zdravotníci čiernej farby s červeným krížom v bielom poli,
- jazdectvo žltej farby.

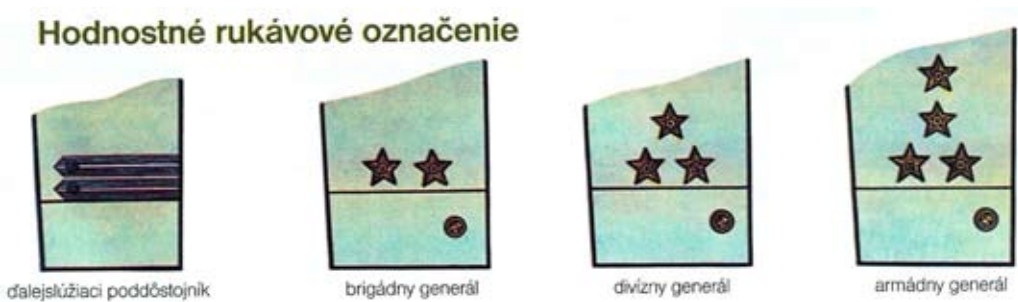
Zároveň bolo zavedené v roku 1919 vyšívané výložkové označenie pre generálov, dôstojníkov generálneho štábu, justičného zboru a ďalších. Rukávové špeciálne vyšívané označenia nosili dôstojníci a plechové ostatní vojaci. Súčasne bola odlišne stanovená aj farba výložiek a to:

- zelená farba výložiek pre horskú pechotu a pohraničiarov,
- žltá farba pre jazdectvo,
- svetlomodrá pre letectvo.

K výložkám boli zavedené aj lemovky a to napr. proviantní dôstojníci nosili šedé výložky s modrou lemovkou.²⁶



Obrázok 4a: Označenie na čiapke a gombíky



Obrázok 4b: Hodnostné rukávové označenie

26) PURDEK, I. – ZELIŽŇÁK, P. a kol.: *Vojenská symbolika Slovenskej republiky*. Bratislava : Magnet Press Slovakia, 2006, s. 29.

POZNÁMKY



Obrázok 4c: Vychádzkové čiapky v 30-tych rokoch 20. storočia

Od roku 1921 sa prešlo na výtvarne zjednodušené golierové odznaky. Zároveň boli zavedené rukávové súkenné označenia konkrétnych špecializácií jednotlivých vojakov a jednotiek, napr. granátnikov, telefonistov, zákopníkov, guľometčíkov, hudobníkov atď. Tieto sa používali až do roku 1939 a v Slovenskej armáde až do roku 1944. Zaujímavé bolo tiež rozlíšenie zbraní a služieb zavedením dvojakých gombíkov, s mečmi pre zbrane a štvrtených pre služby, ako aj podložením čiarkového znaku s mečmi.

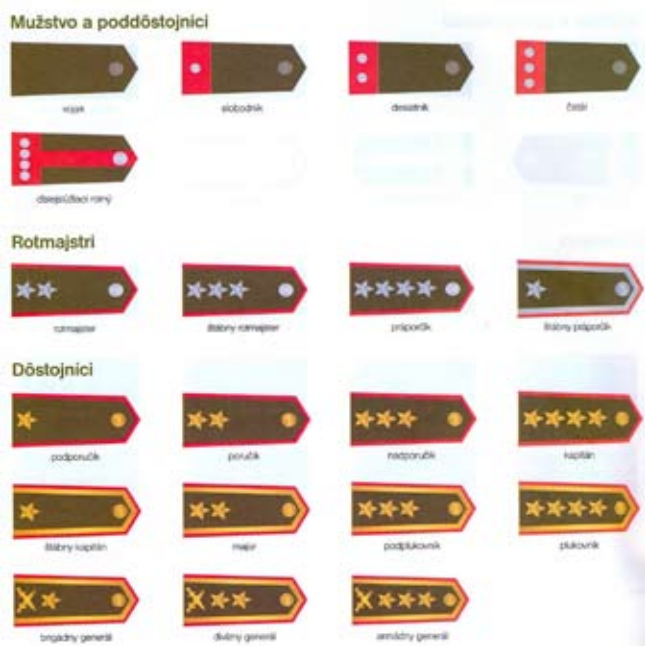


Obrázok 5: Hodnostné označenie vojakov Slovenskej armády v rokoch 1940-1945

Od roku 1945 boli zrušené všetky farebné doplnky a bola stanovená jednotná červená lemovka výložiek. Následne v roku 1951 boli v čs. armáde zavedené výložky podľa sovietskeho vzoru.

Opäť boli zavedené farebné označenia druhov vojsk:

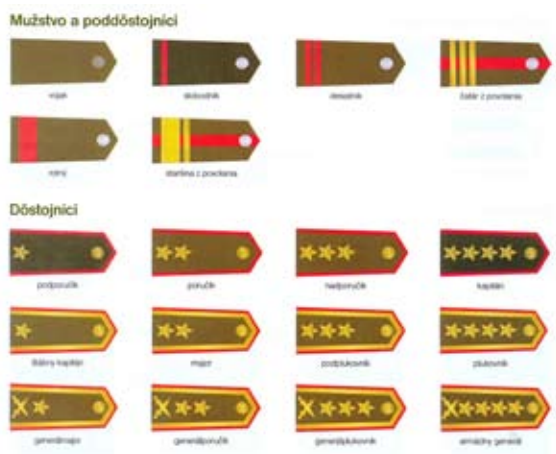
- červená farba pre bojové jednotky,
- svetlomodrá farba pre letectvo,
- čierna farba pre technické vojsko,
- hnedá farba pre tylové zložky.



Obrázok 6: Hodnostné označenie vojakov Československej armády v rokoch 1945-1948

V zavedenom systéme boli zlatisté výložky pre dôstojníkov veliteľskej skupiny, strieborné pre skupiny inžinierske a technické. Výložky pre mužstvo a poddôstojníkov boli u pechoty a výsadkárov s čiernym lemovaním, u tankistov a delostrelectva čierne s červeným lemovaním, u letectva svetlomodré s čiernym lemovaním, u spojovacieho a železničného vojska čierne s modrým lemovaním, u tylových služieb hnedé s červeným lemovaním. Celé čierne výložky mali ženisti, stavebníctvo, chemické vojsko a zememerači. Výložky dôstojníkov a pod-

dôstojníkov z povolania boli v základnej farbe druhej vojsk. K tomu boli ešte zavedené rozlišovacie kovové znaky, nosené na výložkách všetkých vojakov, okrem príslušníkov pechoty.²⁷

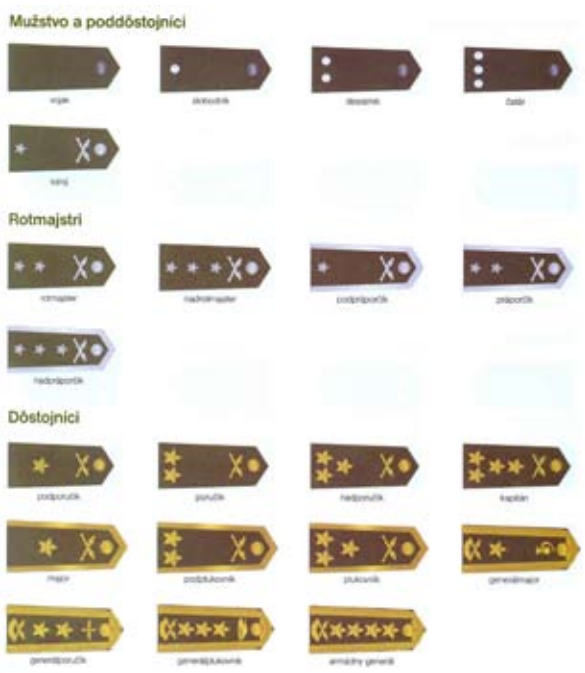


Obrázok 7: Hodnostné označenie vojakov Československej armády v rokoch 1949-1951

V roku 1959 bol zavedený systém sovietskeho vzoru zrušený a zaviedli sa výložky len v dvoch farbách:

- červenej farby pre pozemné vojsko,
- svetlomodrej farby pre letectvo.

27) PURDEK, I. – ZELIŽŇÁK, P. a kol.: *Vojenská symbolika Slovenskej republiky*. Bratislava : Magnet Press Slovakia, 2006, s. 30.



Obrázok 9: Hodnostné označenie vojakov Československej ľudovej armády v rokoch 1964 – 1992

V druhej polovici 60-tych rokoch bola postupne zavedená nová služobná, vychádzková a spoločenská uniforma z tesilu hnedozelenej farby, s našitými náprsnými a všitými bočnými vreckami s pravouhlými príklopkami, s novým typom lodičky a s nohavcami občianskeho strihu, pre vychádzkové a spoločenské príležitosti boli predpísané hnedé poltopánky. Príslušníci letectva dostali v podstate rovnaké uniformy hnedozelenej farby, líšili sa iba emblémom okrídlenej vrtule na golieri saka, resp. ďalej používanými štylizovanými peruťami na čiapkach vojakov z povolania. Neskôr bola uniforma znova upravená – boli zavedené farebné doplnky –

POZNÁMKY

lem čiapky a švy v nohaviciach, na nohaviciach generálov sa znova objavili lampasy. Farebné doplnky boli pre pozemné vojsko červené a pre letectvo modré. Zmenil sa aj strih a farba spoločenskej rovnošaty. Pre pozemné vojsko bola olivovo zelená a pre letectvo tmavšieho modrého odtieňa.

Na začiatku 70-tych rokov bola zrušená aj posledná súčiastka uniformy vz. 21 – súkenný plášť mužstva. Bol nahradený plášťom z impregnovanej tkaniny vz. 70 so zimnou vložkou a sivým golierom zo syntetickej kožušiny. V roku 1972 boli na výložky dôstojníkov a praporečiek umiestnené skrížené palcáty zo zlatistého, resp. striebriстого kovu. Ešte v 60-tych rokoch bol pre tankistov, automobilové vojsko a samohybné delostrelectvo zavedený čierny baret. Projekt hnedých baretov pre ženistov nebol nikdy realizovaný. Okrem červených baretov pre výsadkárov a prieskumné jednotky boli baretu zrušené v roku 1979. Zároveň v tom istom roku bola zavedená čiapka so štítkom aj pre vojakov základnej služby, s morenými gombíkmi a koženým podbradníkom. K drobným úpravám došlo v roku 1980, keď vošli do platnosti nové výstrojné predpisy o nosení uniforiem ČSLA kodifikujúce predchádzajúce doplnky, zmeny a dodatky a zavádzajúce nové prvky a úpravy.

Po novembri 1989 dochádza k podstatným zmenám v označení. Išlo predovšetkým o rýchle odstránenie komunistických symbolov zo všetkých označení, odznakov a pod., napríklad o odstránenie päťcípej hviezdy z odznaku pre druh motostreleckého vojska (hviezda v lipovom venčeku a nahradené skríženými legionárskymi mečmi.

POZNÁMKY

Okrúhle čiapky so štítkom, tzv. brigadírky pre vojakov základnej služby, boli nahradené lodičkami, na ktoré bola umiestnená aj predvojnová forma dištinkcií.

4 VOJENSKÁ SYMBOLIKA SLOVENSKEJ REPUBLIKY (OD ROKU 1993)

Po rozdelení ČSFR a federálnej armády a vzniku Slovenskej republiky a Armády Slovenskej republiky, ako významného atribútu jej zvrchovanosti došlo zákonite aj k potrebe vzniku novej vojenskej symboliky.

Vývoj zákonite potvrdil, že neoddeliteľnou súčasťou národných a vojenských tradícií Armády Slovenskej republiky sa stala vojenská symbolika, ktorá potvrdila svoje nezastupiteľné miesto v procese výchovy jej príslušníkov.

V tejto časti vojenskej symboliky Slovenskej republiky bude hlavná pozornosť sústredená len na hlavné druhy, a to na vojenské (bojové) zástavy, vojenské významenania a znaky. Ostatná vojenská symbolika používaná v ozbrojených silách, tzn. vojenské uniformy, ako aj ďalšie odznaky používané na rozlíšenie hodnostných označení, druhov vojsk a služieb, špecialistov Ozbrojených síl Slovenskej republiky a ďalších, budú len vo vyobrazení.

5 ŠTÁTNA SYMBOLIKA – ZÁKLAD PRE TVORBU VOJENSKEJ SYMBOLIKY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Pre vznik, tvorbu a vývoj vojenskej symboliky má neodmysliteľný význam štátna symbolika Slovenskej republiky.

Štátna symbolika Slovenskej republiky

Národná rada Slovenskej republiky prijala zákon č. 63/1993 Z. z. o štátnych symboloch Slovenskej republiky a ich používaní v znení zákona č. 240/1994 Z. z. a zákona č. 273/1996 Z. z.

Štátne symboly Slovenskej republiky sú:

- štátny znak,
- štátna vlajka,
- štátna pečať,
- štátna hymna.

V oblasti tvorby vojenskej symboliky sa používa štátny znak Slovenskej republiky a štátna vlajka.

Štátny znak tvorí dvojité strieborné kríž na červenom ranogotickom štíte, vztýčený na strednom vyvýšenom vršku modrého trojvršia. Driek a ramená kríža sú na koncoch rozšírené a vhlbené, vrchy sú oblé. Vyobrazuje sa farebne. Výnimočne,

ak to nie je z objektívnych dôvodov možné alebo vhodné, možno od farebného vyobrazenia upustiť. Striebornú farbu dvojitého kríža v štátnom znaku možno pri jeho farebnom vyobrazení nahradiť i bielou farbou.

Za štátny znak sa považuje aj jeho jednofarebné grafické zobrazenie alebo stváranie z kovu, kameňa, z keramického či z iného materiálu, ak svojím vyobrazením zodpovedá vyobrazeniu štátneho znaku.



Obrázok 10: Štátny znak Slovenskej republiky

Štátna vlajka Slovenskej republiky sa skladá z troch pozdĺžnych pruhov – bielo, modrého a červeného, rovnakej šírky, usporiadaných pod sebou. Na prednej polovici listu štátnej vlajky je umiestnený štátny znak.) Štátny znak na štátnej vlajke je rovnako vzdialený od horného, predného a spodného okraja štátnej vlajky a jeho výška sa rovná polovici výšky štátnej vlajky. Na hrane štítu v spojení s inou ako bielou farbou je biely lem, široký jednu stotinu dĺžky štátnej vlajky. V štátnom znaku na štátnej vlajke sa nepoužíva žiadna obrysová linka. Pomer strán štátnej vlajky je 2:3.

Štátna vlajka sa môže používať aj vo forme štátnej zástavy (§10).



Obrázok 11a: Štátna vlajka SR

POZNÁMKY



Obrázok 11b: Štátna zástava Slovenskej republiky 1.



Obrázok 11c: Štátna zástava Slovenskej republiky 2.

Pravidlá na použitie štátneho znaku Slovenskej republiky pri tvorbe vojenskej symboliky

Štátny znak Slovenskej republiky pri tvorbe vojenskej symboliky (vojenských vyznamenaní – medailí, krížov a odznakov; vojenských (bojových) zástav, štandard; (znakov) sa používa v súlade so zákonom č. 63/1993 Z. z. o štátnych symboloch SR a ich používaní v znení zákona č. 240/1994 Z. z. a zákona č. 273/1996 Z. z.

Použitie štátneho znaku Slovenskej republiky v odôvodniteľných prípadoch:

1. Umiestnenie štátneho znaku na lícnej strane len u tých medailí, krížov a odznakov, ktoré majú charakter rezortného vyznamenanania, ale aj to v odôvodniteľných prípadoch. Štátny znak musí mať dominantné postavenie v rámci použitých prvkov na vyznamenaní.
2. Umiestnenie štátneho znaku na lícnej strane vojenskej (bojovej) zástave vojenského zväzku a vojenského útvaru.³⁰
3. Umiestnenie štátneho znaku v znaku vojenskej súčasti, zložky (útvár, zariadenie a škola) musí mať dominantné postavenie v rámci použitých prvkov (symbolov).
4. Štátny znak sa môže umiestniť do znaku vojenskej súčasti, zložky (útvár, zariadenie a škola) len vtedy, ak ide o vojenskú súčasť, zložku v širšom rozsahu v rámci ozbrojených síl (napr. Generálny štáb Ozbrojených síl Slovenskej republiky, pozemné sily Ozbrojených síl Slovenskej republiky, vojenské školy a pod.)
5. Pre označenie príslušnosti vojenskej zložky alebo súčasti k Ozbrojeným silám SR v znaku umiestňovať buď štátny znak SR alebo slová „Ozbrojené sily SR“.

³⁰⁾ Smernice Ministerstva obrany Slovenskej republiky č. 10/2006 o vojenskej symboliky v znení smerníc č. 45/2010, čl. XX.



Obrázok 12a: Pamätná medaila ministra obrany SR



Obrázok 12b: Bojová zástava 23. mpr. Michalovce (lícna strana)



Obrázok 12c: Znak Veliteľstva síl a podpory OS SR

6 VOJENSKÁ (BOJOVÁ) ZÁSTAVA AKO VOJENSKÝ SYMBOL

Vojenské zástavy sa stali neodmysliteľnou časťou armádneho výstroja od najstarších čias až po súčasnosť. Vyrábali sa z rôzneho materiálu a mali i rozličný tvar, veľkosť i spôsob upevnenia na „nosičoch“.

Ako príklad uveďme légie antického Ríma, ktoré mali štvorcové zástavy z červeného plátna bez znakov. Horná časť plátna bola pevne pripojená na guľaté drevko (rahno), ktoré v strede bolo voľne spojené so žrdou, takže pri nesení zástava viala. Na hornej časti žrde bol pevne pripevnený nejaký symbol, ako napr. soška orla alebo Viktórie. Zaujímavosťou je skutočnosť, že podobnú tvár mali i zástavy, ktoré boli nesené pred plukmi, reprezentujúcimi jednotlivé fronty. Zástavy sa stali najviac cenenými vojenskými symbolmi, dostávali rôzne názvy, ako napr. prápory, práporce, koruhvy, štandardy, vlajky, vojenské zástavy, bojové zástavy a iné.

V súlade so zákonom č. 3/1993 o zriadení Armády Slovenskej republiky bol prijatý vnútorný interný normatívny akt v podobe rozkazu ministra obrany č. 3/1997

POZNÁMKY

o zriadení a zavedení vojenských zástav v rezorte ministerstva obrany, ktorý ustanovoval zavedenie vojenských zástav v rezorte ministerstva obrany, zloženie, príslušnosť, popis a spôsob odovzdávania týchto zástav.

Bojová zástava vojenského útvaru je symbol vojenskej cti a statočnosti. V súlade s § 7 ods. 3, písm. e) zákona č. 321/2002 Z. z. o Ozbrojených silách Slovenskej republiky a Vnútroštruktúrnym poriadkom Ozbrojených síl Slovenskej republiky, Zákl-3, čl. 4 bojovú zástavu zapožičiava vojenskému útvaru prezident Slovenskej republiky ako hlavný veliteľ ozbrojených síl na návrh ministra obrany Slovenskej republiky.

V januári 1997 v súlade s právnym poriadkom Slovenskej republiky prezident Slovenskej republiky zapožičal vojenskú (bojovú) zástavu prvému útvaru Armády Slovenskej republiky, konkrétne 5. pluku špeciálneho určenia Žilina.

Konštrukcia prvej bojovej zástavy je v súlade už citovaným vnútroštruktúrnym normatívnym aktom č. 3/1977 a má na líčnej strane umiestnený rozvinutý štátny znak Slovenskej republiky a okolo okraja je rozmiestnený nápis ARMÁDA SLOVENSKEJ REPUBLIKY – ČESŤ A SLÁVA. Rub zástavy tvorí plocha, v ktorej v hornej polovici zástavy súběžne s okrajom je vyšitý názov útvaru, a to v dvoch riadkoch pod sebou. V spodnej polovici plochy zástavy je umiestnený ministrom obrany priznaný znak útvaru. Od 1. júla 2002, nadobudnutím účinnosti zákona č. 321/2002 o Ozbrojených silách Slovenskej republiky, sa používa nápis: OZBROJENÉ SILY SLOVENSKEJ REPUBLIKY – ČESŤ A SLÁVA.

Na obr. č. 13 je bojová zástava, ktorá bola zapožičaná ako prvá v Armáde Slovenskej republiky, kde na jej líci je tzv. rozvinutý znak. Na obr. č. 14 je bojová zástava, kde na jej líčnej strane je v súlade so zákonom štátny znak Slovenskej republiky.



Obrázok 13a: Vojenská zástava 5. pluku špeciálneho určenia Žilina (líce)



Obrázok 13b: Vojenská zástava 5. pluku špeciálneho určenia Žilina (rub)



Obrázok 14a: Bojová zástava 23. tankovej brigády Kežmarok (líce)



Obrázok 14b: Bojová zástava 23. tankovej brigády Kežmarok (rub)

História vojen a výstavby armád nie raz potvrdila, že vojenská zástava je to najcennejšie, čo vojenské útvary môžu vlastniť. Jej „cena“ sa nemôže vyjadriť v nijakej porovnateľnej hodnote, ale nikdy nebolo pochybností o tom, že je cennejšia než akákoľvek bojová technika, ktorú útvar vlastní. Dokonca mala (a má) i väčšiu cenu než je ľudský život. Vojenská história ukázala, že pokiaľ existuje zástava útvaru, existuje i útvar. Získanie zástavy nepriateľom znamenalo koniec existencie útvaru, ktorému bola zástava udelená, bez ohľadu na skutočnosť, koľko príslušníkov útvaru stratu zástavy prežilo. Tí boli potom rozmiestnení do iných útvarov, pravda za predpokladu, že na strate zástavy nemali vinu. Ak áno, tak potom boli trestne stíhaní.

Každá vojna je charakteristická víťaznou bojovou činnosťou, ale i porážkami. Zničené či stratené zástavy útvaru počas bojovej činnosti sa stali sprievodným javom vojny. Strata, odcudzenie a vážnejšie poškodenie vojenskej zástavy z nedbalosti v čase mieru by mal byť jav nemysliteľný, i keby mal mať iba dočasný charakter.

Bojová zástava je aj v súčasnosti symbolom vojenskej cti a statočnosti všetkých príslušníkov útvaru, je prejavom ich hrdosti na svoj útvar a Ozbrojené sily Slovenskej republiky. Je symbolom odkazu ich predchodcov, ktorí úspešne plnili úlohy pri zabezpečovaní obrany Slovenskej republiky. Je symbolom, ktorý predstavuje hrdosť k národným a vojenským tradíciám Slovenskej republiky a jej ozbrojených síl.

POZNÁMKY



Obrázok 15a: Bojová zástava ženijnej jednotky, ktorá plnila úlohy mimo územia Slovenskej republiky (líce)



Obrázok 15b: Bojová zástava ženijnej jednotky, ktorá plnila úlohy mimo územia Slovenskej republiky (rub)

7 VOJENSKÉ VYZNAMENANIA

Vyznamenania Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky, zriadené po novembri 1989 v dôsledku jej zániku k 31. decembru 1992, nemali dlhú životnosť. Po vzniku Slovenskej republiky 1. januára 1993 Národná rada Slovenskej republiky prijala zákon č. 37/1994 Z. z. o štátnych vyznameniach a zároveň týmto zákonom, jeho účinnosťou z 1. marca 1994, zrušila vyznamenania Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky. Súčasne boli zriadené tri nové rady a dva kríže.

Boli zriadené najvyššie slovenské vyznamenania – Rad Bieleho dvojkríža, Rad Andreja Hlinku a Rad Ľudovíta Štúra. Len prvý a tretí majú z hľadiska dôležitosti ocenenia občianskeho druhu, ako aj vojenského druhu. Nižšou formou odmeny zásluh vojenského charakteru pre osoby, ktoré sa zaslúžili o obranu Slovenskej republiky, o záchranu ľudského života alebo za záchranu materiálnych hodnôt, bol zriadený Kríž Milana Rastislava Štefánika. Taktiež bolo zriadené vyznamenanie Pribinov kríž.

Každé zriadené vyznamenanie má z hľadiska ocenenia zásluhovosti 3 triedy.



Obrázok 16a: Rad bieleho dvojkríža Slovenskej republiky vojenského druhu I. triedy



Obrázok 16b: Hviezda I. triedy



Obrázok 17: Rad Ľudovíta Štúra vojenského druhu, kríž III. triedy



Obrázok 18a: Kríž Milana Rastislava Štefánika I. triedy



Obrázok 18b: Kríž I. triedy (averez)

Rezortné vyznamenania ministerstva obrany Slovenskej republiky

V rámci rezortu ministerstva obrany boli zriadené vojenské vyznamenania, vojenské medaily:

- Za statočnosť,
- Za humanitárnu pomoc,
- Za vernosť Ozbrojeným silám Slovenskej republiky,
- Za službu v mierových misiách Armády Slovenskej republiky, udeľovaná do roku 2002,
- Za službu v mierových pozorovateľských misiách, udeľovaná od roku 2002,
- Pamätná medaila ministra obrany Slovenskej republiky,
- Čestný odznak Ozbrojených síl Slovenskej republiky.

POZNÁMKY



Obrázok 19a: Obrázok 19b: Obrázok 19c: Obrázok 19d: Obrázok 19e: Obrázok 19f:

Obrázok 19a: Medaila Za statočnosť

Obrázok 19b: Medaila Za humanitárnu pomoc

Obrázok 19c: Medaila Za vernosť Ozbrojeným silám Slovenskej republiky I. stupňa (zlatá)

Obrázok 19d: Medaila Za službu v mierových misiách Armády Slovenskej republiky I. stupňa (udeľovaná do roku 2002)

Obrázok 19e: Medaila Za službu v mierových pozorovateľských misiách I. stupňa (udeľovaná od roku 2003)

Obrázok 19f: Pamätná medaila ministra obrany Slovenskej republiky II. stupňa (strieborná)

Zákonom č. 346/2005 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov Ozbrojených síl Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov boli zriadené ďalšie rezortné vyznamenania:

- Pamätná medaila náčelníka Generálneho štábu Ozbrojených síl Slovenskej republiky,
- Pamätná medaila za účasť vo vojenskej operácii,
- Medaila Vojenskej kancelárie prezidenta Slovenskej republiky,
- Medaila Vojenského obranného spravodajstva,
- Medaila Vojenskej spravodajskej služby,
- Odznak náčelníka Generálneho štábu Ozbrojených síl Slovenskej republiky.



Obrázok 20a: Pamätná medaila náčelníka
Generálneho štábu OS SR
I. stupňa (zlatá)



Obrázok 20b: Pamätná medaila
za účasť v mierových
operáciách

Podľa Výnosu Ministerstva obrany Slovenskej republiky zo 16. augusta 2007 č. SEOPMVL-80-44/2007-OdL o určení stupňov vojenských medailí a tried vojenských odznakov a podmienkach ich udeľovania vojenské medaily Za statočnosť, Za humanitárnu pomoc, Pamätná medaila za účasť vo vojenskej operácii a Medaila Vojenskej kancelárie prezidenta Slovenskej republiky nemajú stupne. Vojenské medaily Za vernosť Ozbrojeným silám Slovenskej republiky, Pamätná medaila ministra obrany Slovenskej republiky, Pamätná medaila náčelníka Generálneho štábu Ozbrojených síl Slovenskej republiky, Medaila vojenského obranného spravodajstva, Medaila vojenskej spravodajskej služby a Medaila Vojenskej polície majú tri stupne, ktoré sú rozlíšené farbou stuhy a farbou kovu, ktorý má v III. stupni bronzovú farbu, v II. stupni striebornú farbu a v I. stupni zlatú farbu.³¹

Vojenská medaila Za službu v mierových pozorovateľských misiách má šesť stupňov, ktoré sú rozlíšené číselným označením na stuhe.³²

Vojenské odznaky Čestný odznak Ozbrojených síl Slovenskej republiky a Odznak náčelníka Generálneho štábu Ozbrojených síl Slovenskej republiky majú tri triedy, ktoré sú rozlíšené farbou kovu, ktorý má v III. triede bronzovú farbu, v II. triede striebornú farbu a v I. triede zlatú farbu.³³



Obrázok 21: Čestný odznak Ozbrojených síl Slovenskej republiky I. triedy (zlatý)

31) Výnos Ministerstva obrany Slovenskej republiky zo 16. augusta 2007 č. SEOPMVL-80-44/2007-OdL o určení stupňov vojenských medailí a tried vojenských odznakov a podmienkach ich udeľovania.

32) Tamtiež.

33) Tamtiež.

POZNÁMKY



Obrázok 22: Odznak náčelníka Generálneho štábu
Ozbrojených síl Slovenskej republiky
I. triedy (zlatý)

Osoby, ktorým boli vyznamenania udelené, majú právo nosiť ich na rovnošate (uniforme) v stužkách, ako aj „in natura“. Usporiadanie udelených vyznamenaní má určité pravidlá, ktorými sa musia odmenené osoby neprenosnými vyznamenaniami riadiť.³⁴

34) Nosenie štátnych radov a vyznamenaní, ako aj ďalších vojenských vyznamenaní

1. Slovenské štátne rady a vyznamenania.

Udeľovanie vyznamenaní, najmä štátnych vyznamenaní, je významnou formou uznania zásluh občanov Slovenskej republiky, ale aj občanov iných štátov. Ide o morálne a spoločenské ocenenie vynikajúcich jednotlivcov, výnimočne aj vojenských útvarov a vojenských zväzkov, ktoré majú zástavu. Právo udeľovať štátne vyznamenania patrí k tradičným kompetenciám hláv štátov. To platí aj pre Slovenskú republiku (čl. 102 ods. 1 písm. i) Ústavy Slovenskej republiky). Podľa zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 37/1994 Z. z. v znení zákona č. 151/1997 Z. z. sa štátne vyznamenania zapožičiavali. Novela Ústavy Slovenskej republiky (ústavný zákon č. 90/2001 Z. z.) s účinnosťou od 1. júla 2001 zmenila kompetenciu prezidenta Slovenskej republiky zo zapožičiavania vyznamenaní na ich udeľovanie. Udelené vyznamenanie zostáva v dedičstve pozostalých, pri zapožičanom sa insígnie navracajú. To znamená, že vyznamenanie zapožičané In memoriam je bez insígnií, len listina (ak existuje) pre pozostalých.

Štátne vyznamenania sú rady (vyššie) a kríže (nižšie). Iným vyznamenaním je vyznamenanie podľa osobitných predpisov.

Rady sú:

- Rad Bieleho dvojkříža,
- Rad Andreja Hlinku,
- Rad Ľudovíta Štúra.

Kríže sú:

- Kříž Milana Rastislava Štefánika,
- Pribinov kříž.

Vyznamenania je oprávnený nosiť len vyznamenaný.

Vyznamenania udelené vojenskému útvaru nemôže nosiť fyzická osoba.

Vyznamenania sa nosia v tomto poradí:

- a) Rad Andreja Hlinku, Rad Ľudovíta Štúra v poradí, v akom boli udelené alebo zapožičané,
- b) česko-slovenské rady udelené alebo zapožičané do 25. februára 1945 a od 15. októbra 1990 v poradí, v akom boli udelené alebo zapožičané,
- c) Rad Bieleho dvojkříža,
- d) zahraničné rady v poradí, v akom boli udelené alebo zapožičané,
- e) Kříž Milana Rastislava Štefánika, Pribinov kříž česko-slovenské vyznamenania udelené alebo zapožičané do 25. februára 1948 a od 15. októbra 1990 v poradí, v akom boli udelené alebo zapožičané.

Ďalšie vyznamenania v poradí podľa tried a stupňov a v poradí, v akom boli udelené alebo zapožičané.

2. Vojenské medaily udeľované podľa § 179 ods. 1 zákona č. 346/2005 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov Ozbrojených síl Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 483/2009 Z. z. spresnené Výnosom Ministerstva obrany SR zo 16. decembra 2009 č. SEOPMVL-20-49/2009-OdL, ktorým sa ustanovuje poskytovanie výstrojových náležitostí, druhy vojenskej rovnošaty, výstrojových súčiastok, špecifických znakov vojenskej rovnošaty, ich nosenie a používanie a nosenie vojenských medailí a vojenských odznakov.

8 ZNAK AKO SYMBOL VOJENSKÉHO ÚTVARU

POZNÁMKY

Znak je symbolom vojenského útvaru predstavuje trvalé farebné znamenie na štíte, vytvorené podľa heraldických pravidiel, určené na identifikovanie jeho nositeľa.

Znak sa umiestňuje na rubovej strane bojovej zástavy, nosia ho príslušníci vojenského útvaru na vojenskej uniforme.³⁵ Je jedným zo spoľahlivých rozlišovacích prvkov, ktorý nemá len identifikačnú výpovednú úlohu, t. zn. „vypovedať“, z ktorého útvaru alebo jednotky je ten ktorý vojak, ale taktiež vytvárajú určitú spolunáležitost s tradíciami útvaru. Okrem iného znak v priznanej podobe sa používa aj na bojovej a dopravnej technike vrátane lietadiel, na obaloch kroník a pamätných kníh, na obaloch významnejších dokumentov.

Pri tvorbe znakov v rezorte ministerstva obrany sa uplatňujú všeobecné heraldické pravidlá.³⁶

Pri tvorbe vojenskej symboliky (najmä znakov) sa ukázalo, že niektoré národné, ako aj vojenské symboly, napr. meč a štít,³⁷ majú svoju historickú výpovednú a výchovnú hodnotu. Najdôležitejšou súčasťou znakov sa stal štít. Používaný štít vo všetkých jeho formách, v ktorých sa objavuje ako jeden z ich hlavných symbolov, vyjadruje obranu Slovenskej republiky pred nebezpečenstvom.

V priebehu tvorby a vývoja tvaru znakov sa vychádzalo z celej plejády heraldických štítov³⁸. Postupne sa „vykryštalizovali“ tvary štítov, ktoré sa stali základom pre ich tvorbu v armáde.

(Podľa ods. 1 § 16 citovaného výnosu vojenské medaily alebo ich stužky sa nosia na vojenskej rovnošate nad ľavým náprsným vreckom po zapožičaných alebo udelených štátnych vyznamenaniach v tomto poradí:

- a) Za statočnosť,
 - b) Za vernosť Ozbrojeným silám Slovenskej republiky, a to najvyšší udelený stupeň,
 - c) Za službu v mierových pozorovateľských misiách, a to najvyšší udelený stupeň,
 - d) Za humanitárnu pomoc,
 - e) Pamätná medaila za účasť vo vojenskej operácii,
 - f) Pamätná medaila ministra obrany Slovenskej republiky, a to najvyšší udelený stupeň,
 - g) Pamätná medaila náčelníka Generálneho štábu Ozbrojených síl Slovenskej republiky, a to najvyšší udelený stupeň,
 - h) Medaila vojenského obranného spravodajstva,
 - i) Medaila vojenskej spravodajskej služby,
 - j) Medaila Vojenskej kancelárie prezidenta Slovenskej republiky,
 - k) Medaila Vojenskej polície,
 - l) ostatné medaily, ktoré udeľuje minister podľa § 137 ods. 3 zákona).
3. Československé vojenské medaily udelené od 25. februára 1948 do 15. októbra 1990 sa nosia v poradí, akom boli nosené v uvedenom období.

Poznámka: Nosenie týchto už udelených vyznamenaní je aj na rozhodnutí každého profesionálneho vojaka.

35) *Smernice Ministerstva obrany SR – zásady nosenia vojenskej uniformy.*

36) Vrteľ, L.: *Osem storočí Slovenskej heraldiky.* Martin : Matica slovenská, 1999.

37) Štít – vojenská súčasť ochrannej výzbroje; záštita proti sečným, úderným a bodným zbraňam. V začiatkoch štít slúžil na ochranu bojovníka pred sečnými a bodnými zbraňami a na jeho zreteľné rozlíšenie. Štít bol nositeľom vyobrazeného znamenia a správy a vystihovalo meno nositeľa znaku. Z historického hľadiska štít všeobecne symbolizuje obranu a ochranu pred nebezpečenstvom.

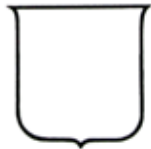
38) Vrteľ, L.: *Osem storočí Slovenskej heraldiky.* Martin : Matica slovenská, 1999. Štít od vzniku sa postupne tvarovo vyvíjal. Vývojom vznikli rôzne druhy štítov, ktoré odrážajú historické obdobie, v ktorom vznikli. Tak napríklad: románsky štít, gotický, ranogotický, poľský renesančný a barokový štít, anglický empírový štít a ďal.

POZNÁMKY

Ide najmä o tieto historické dobové štíty:

- predheraldický štít, ktorý bol mandľového tvaru ,
- ranogotický štít – trojuhlový ,
- neskorogotický štít – polkruhový štít.

Postupne sa „udomácnili“ ďalšie tvary, a to: kruhový a oválny.



Obrázok 23a: Empírový štít



Obrázok 23b: Polkruhový štít



Obrázok 23c: Trojuhlový štít

Za základ grafického stvárnenia meča, zobrazovaného v znakoch Armády Slovenskej republiky (ozbrojených síl), sa vzal štylizovaný artefakt veľkomoravského meča, ktorý patril veľmožovi z Blatnice v Turci.³⁹



Obrázok 24: Rukoväť meča z Blatnice, ktorá pochádza z archeologického nález z Turčianskej Blatnice (prvá polovica 9. storočia)

39) Meč je chladná pobočná zbraň určená na seknutie a bodnutie. Patril k najdôležitejším zbraňam bojovníka bojujúceho na koni. Bojovník nosil meč zavesený na opasku, pešiaci ich niekedy nosili zavesené krížom cez chrbát. Nosil sa zasunutý v drevenej pošve. Vo svojej vojenskej forme sprevádza človeka už od najstarších čias. Vo forme symbolu sa často spomína predovšetkým v Biblii. Preto je meč v našom povedomí od nepamäti zapísaný nielen ako symbol vojenstva, ale aj ako symbol práva. Pre svoju účinnosť a ovládateľnosť sa meč veľmi rýchlo stal výhradne vojenskou zbraňou. Postupne sa meč stal jedným z odznakov – symbolov panovníckej moci (vedľa koruny a ríšskeho jablka). Meč bol súčasťou korunovačných klenotov jednotlivých kráľovstiev a cisárstiev. Jeho podoba s krížom predstavovala to, že ním boli pasovaní rytieri. Z hľadiska heraldiky je meč štítové znamenie. Meč od najstarších čias predstavuje jednu zo základných chladných historických zbraní, ktorý sa postupne stal symbolom vojenstva, veliteľstva a moci.

Blatnický meč má dvojsečnú čepel, jeho rukoväť je vybavená záštitou a ukončená trojdielnou, skvostne zdobenou hlavicou. Zdobená je geometrickými vzormi striedajúcimi sa s motívom ľudských masiek. Rukoväť je dekorovaná technikou plátovania a tuzovania železa zlatom a striebrom. Tuzovanie je umelecko-remeselná technika, pri ktorej sa za studena vbíja do kovu iný, farebne odlišný kov. Meč je pravdepodobne západoeurópskeho pôvodu. Viac podobných exemplárov bolo nájdených v severských krajinách. Tvarom sa odlišuje od zakrivených avarsých a staro-maďarských šablí. Pre skutočnosť, že nálezy tohto typu meča sú v strednej Európe ojedinelé, je pravdepodobné, že bol získaný na trhu alebo na bojisku ako vojnová korisť a nebol vyrobený domácimi remeselníkmi. Pre svoju nákladnú a bohatú dekoráciu bol iste veľmi drahý a takú zbraň si mohol opatriť len zámožný jedinec (niektoré zdroje hovoria o meči veľmoža). O rozšírenie meča medzi slovanskými bojovníkmi svedčia písomné správy i archeologické nálezy.

Blatnický meč je pre Ozbrojené sily Slovenskej republiky ich hlavným symbolom. Prostredníctvom symboliky obnaženého meča vyjadruje rešpekt a vojenskú silu, ktorú ozbrojené sily predstavujú ako atribút zvrchovanosti, nezávislosti a suverenity Slovenskej republiky. Tri meče v znaku ozbrojených síl pripomínajú veľkomoravskú legendu Svätoplukových prútov.

Na prelome rokov 2003 – 2004 sa pri výtvarnom zobrazovaní znakov (medailí) vo vojenskej symbolike začala používať ako symbol jedna z historických slovanských jednoduchých zbraní tzv. „sekera bradatica“.⁴⁰ Armáda Slovenskej republiky (ozbrojené sily) tak nadväzuje na tradície prvého slovanského štátneho celku na našom území.



Obrázok 25: Blatnický meč (replika vyhotovená Mgr. Art. Petrom Valachom podľa predlohy meča z archeologického nálezu z Turčianskej Blatnice)



Obrázok 26: Bradatica – moravsko-slovanský typ sekery (replika vyhotovená Mgr. art. Petrom Valachom)

40) Bradatica – moravsko-slovanský typ sekery. Menej majetní bojovníci nepoužívali v boji meč, ale pravdepodobne najrozšírenejšiu zbraň veľkomoravských bojovníkov – bojovú sekeru. Jedná sa o špecializovaný vojnový nástroj, skonštruovaný iným spôsobom ako pracovný nástroj. Od pracovnej sekery sa odlišovala i technickým zdokonalením ostria.

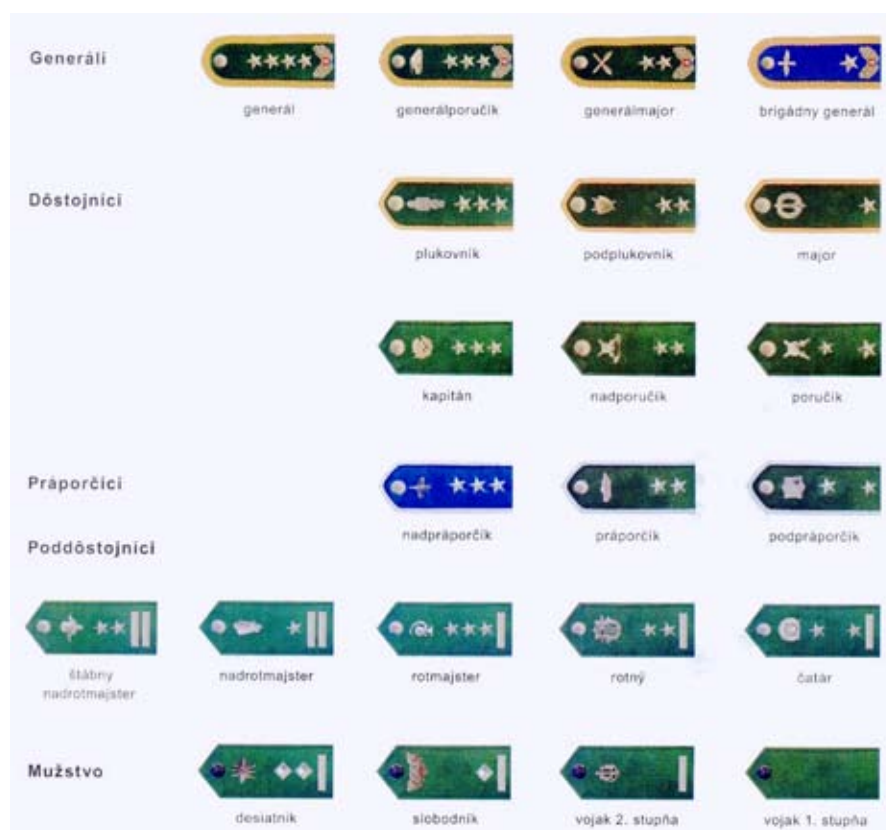
Bojová sekera má list čepele pretiahnutý do tvaru pripomínajúceho klenutú bradu (od toho je odvodený názov). Horná strana listu je rovná, ostrie je vytvarované do oblúka. Takto existovala vo forme pre boj pešiaka a jazdca, líšila sa len dĺžkou násady. Bola dobre ovládateľná, úder sekerou bol v rukách skúseného bojovníka razantnejší ako mečom, lebo ťažisko bolo na konci, zatiaľ čo hmotnosť meča je rozložená na celú jeho dĺžku. Napriek tomu sa však meču nevyrovnala, pretože bola ťažkopádnejšia, rýchlo unavovala ruku bojovníka a drevená násada pri stretnutí s mečom sa mohla zlomiť. Listy čepeľí boli niekedy ozdobované leptaním a ďalšími technikami zdobenia kovov. Bradatica bola výrobkom miestnych kováčov.

POZNÁMKY

Vývoj a celková kvalita znakov prešla od vzniku vojenskej symboliky Armády (ozbrojených síl) Slovenskej republiky niekoľkými kvalitatívnymi vývojovými etapami. Na jednotlivých vybraných znakoch s krátkou charakteristikou je možné vidieť, ako sa podarilo uplatňovať všeobecné pravidlá heraldiky a prijaté špecifické zásady pri ich tvorbe (zvlášť postupné používanie heraldických štítov, umiestňovanie jednotlivých znamení a pod.). Biatnícky meč a sekera bradatica sa stali dominantnými prvkami v hlavných symboloch ministerstva obrany Slovenskej republiky a Ozbrojených síl Slovenskej republiky.

V prílohe č. 1 sa nachádzajú vybrané znaky vojenských útvarov, škôl a zariadení rezortu ministerstva obrany Slovenskej republiky a Ozbrojených síl Slovenskej republiky. Na týchto príkladoch je možno vidieť ako a akým spôsobom sa uplatňovali niektoré zásady a pravidlá heraldiky pri tvorbe znakov (tvar štítov, výber a množstvo figúr v štíte a používanie ďalších špecifických prvkov, typických pre vojenstvo), ktoré boli postupne prijímané v rámci rezortu ministerstva obrany.

V Ozbrojených silách Slovenskej republiky sú zavedené vojenské rovnošaty profesionálnych vojakov: rovnošata služobná, spoločenská a poľná, a zároveň aj označenie vojenských hodností profesionálnych vojakov na týchto rovnošatách.



Obrázok 27: Hodnostné označenie Ozbrojených síl Slovenskej republiky od 1.1.2003

Ďalšie druhy vojenskej symboliky, a to vojenské odznaky rukávové, rozlišovacie znaky druhov vojsk a služieb, jednotlivé časti hodnostného označenia navonok dotvárajú komplexný obraz príslušníkov Ozbrojených síl Slovenskej republiky.



Obrázok 28: Rozlišovacie znaky druhov vojsk a služieb Ozbrojených síl Slovenskej republiky od roku 1993

Stav a úrovne ich odbornosti a profesionality v jednotlivých zložkách a službách prezentujú odznaky špecialistov ozbrojených síl, letectva a protivzdušnej obrany a padákových odborníkov letectva, ako aj odznaky vycvičenosti Ozbrojených síl Slovenskej republiky.

9 ZÁVER

História a prax potvrdili, že vojenská symbolika sa pozitívne podieľala na vytváraní predpokladov na formovanie pevného morálneho ducha, hrdosti na príslušnosť k svojej jednotke, k vojenskému útvaru, zariadeniu, k vojenskej škole (k jednotlivým hlavným druhom vojsk – tankovému, mechanizovanému, spojovaciemu, ženijnému atď.), zložkám Ozbrojených síl Slovenskej republiky (pozemným silám, vzdušným silám, silám výcviku a podpory), teda rezortu ministerstva obrany ako celku.

Vojenská symbolika Slovenskej republiky je bohatá, rôznorodá a má vo svojej tvorbe určitý systém, je čitateľná a plní predovšetkým aj identifikačnú funkciu.

Vojenská symbolika bola a zostane neoddeliteľnou súčasťou života rezortu ministerstva obrany a najmä Ozbrojených síl Slovenskej republiky. Ich príslušníci prezentujú symboliku vzájomne medzi sebou, pred celou spoločnosťou, ale i pred príslušníkmi zahraničných armád a pred verejnosťou iných štátov, s ktorými prichádzajú.

Vybrané znaky vojenských útvarov, škôl a zariadení rezortu Ministerstva obrany Slovenskej republiky a Ozbrojených síl Slovenskej republiky

Ministerstvo obrany Slovenskej republiky

Tri meče symbolizujú jeden z hlavných silových rezortov – ministerstvo obrany. Pripomínajú veľkomoravskú legendu o Svätoplukových prútoch svornosti. Štátny znak symbolizuje ústredný orgán štátnej správy. Veniec z lipových listov a kvetov predstavuje národný strom. Dve stuhy sú ukončené zástrihom v tvare lastovičieho chvosta. Na stuhách sú nápisy: na hornej – SLOVENSKÁ REPUBLIKA a na dolnej – MINISTERSTVO OBRANY.



Ozbrojené sily Slovenskej republiky

Tri meče charakterizujú prostredníctvom symboliky obnažených mečov Ozbrojené sily Slovenskej republiky. Štátny znak je jedným zo štátnych symbolov Slovenskej republiky. Meče pripomínajú veľkomoravskú legendu o Svätoplukových prútoch. Meče a štátny znak Slovenskej republiky sú obopäté vencom z lipových lístkov a štyroch kvetov rozmiestnených po vonkajšom obvode. Veniec z lipových lístkov a kvetov vnáša do znaku lipu ako národný strom.



Mnohonárodná česko-poľsko-slovenská brigáda

Strieborný kamzík so zlatými rohmi a kopytami stojí v červenom oválnom štíte s modrou päťou. Kamzík ako symbol brigády predstavuje zviera žijúce vo všetkých troch krajinách. Nepatrí medzi dravcov, ale disponuje odvahou, statočnosťou, šikovnosťou a schopnosťou získať si rešpekt.



Vojenský historický ústav Bratislava

Vztýčený meč symbolizuje príslušnosť k Ozbrojeným silám Slovenskej republiky. Štátny znak Slovenskej republiky zvyrazňuje celoštátnu pôsobnosť ústavu v oblasti vojenskej histórie, vojenského archívnictva a vojenského múzejníctva. Rotulus (zvitok) symbolizuje uchovávanie najstarších písomných pamiatok, spracovávanie a odovzdávanie poznatkov o vojenskej histórii. Rotulus v kombinácii s mečom a štítom tvoria základnú výzbroj a výstroj stredovekého posla, v prenesenom význame posla poznania. Vavrínové ratolesti symbolizujú mierový charakter činnosti pracoviska, ako aj víťazstvo poznania. Po obvode v hornej časti obruby je názov ústavu, v dolnej časti názov posádky dislokácie jeho riaditeľstva.

**Vojenský výcvikový priestor Lešť**

Obsah znaku vychádza z dochovanej pečate vysídlenej obce Turie Pole, na území ktorej sa vojenský výcvikový priestor nachádza. V znaku je niekoľko lieskových vetvičiek, ktoré vyrastajú z malých kopčekov zeme. Vytvárajú lieskový ker, ktorý je typický pre tento priestor. Po obvode v hornej časti medzikružia je názov vojenského výcvikového priestoru a v dolnej časti je miesto jeho dislokácie.

**Generálny štáb Ozbrojených síl Slovenskej republiky**

Vztýčené obnažené tri meče charakterizujú silu, ktorú ozbrojené sily predstavujú. Ich velenie odborne, organizačne a technicky zabezpečuje generálny štáb. Štátny znak označuje Ozbrojené sily Slovenskej republiky. Tri meče pripomínajú veľkomoravskú legendu o Svätoplukových prútoch. Veniec z lipových lístkov a kvetov vnáša do znaku lipu ako národný strom. Po obvode v medzikruží je nápis GENERÁLNY ŠTÁB OZBROJENÝCH SÍL SLOVENSKEJ REPUBLIKY.



POZNÁMKY

Pozemné sily Ozbrojených síl Slovenskej republiky

Znak je vytvorený z vavrínovej a lipovej ratolesti. Na ratolestiach je umiestnený hlavný motív znaku: skrížená šabľa s puškou. Predstavujú hlavné symboly pešieho vojska, ktoré je predchodcom pozemného vojska. V hornej časti sa nachádza štátny znak Slovenskej republiky. V spodnej časti znaku je stuha, so zástrihom v tvare lastovičieho chvosta, vlnovito zahnutá do vnútra znaku, na ktorej je umiestnený názov „Pozemné sily“.

**Rukávový znak**

služobnej rovnošaty pre Pozemné sily Ozbrojených síl Slovenskej republiky.

**Spoločný znak 1. česko-slovenského práporu KFOR**

Červený kruh symbolizujúci jednotu, súdržnosť a silné puto vzťahu je šikmo delený, čím sa vytvorili dve polia, do ktorých sú umiestnené symboly: korunovaný dvojchvostý lev – národný symbol Českej republiky, modré trojvršie s bielym dvojramenným krížom – národný symbol Slovenskej republiky. Tieto symboly vyjadrujú spojenie a vytvorenie spoločnej jednotky na plnenie spoločných úloh v mierovej operácii pod velením NATO.

1. letecká základňa Sliač

Orlica s rozťahnutými krídlami je symbolom letectva a vychádza tak z historického, ako aj súčasného pilotného odznaku letectva Armády Slovenskej republiky. V spodnej časti znaku sú tri dubové stromy, symbolizujúce pôvodné pomenovanie vojenského letiska z roku 1942, ktoré sa preslávilo v období Slovenského národného povstania. Po obvode v medzikruží je v hornej časti názov leteckej základne, v spodnej časti názov miesta jej dislokácie s historickým názvom letiska.



Vojenská letecká akadémia gen. M. R. Štefánika Košice

Kruhovito rozťahnuté zlaté krídla sovy tvoria hlavný motív znaku. Sova symbolizuje múdrosť a zvyrazňuje vzdelávací charakter vojenskej akadémie. Krídla v spojitosti s mečom predstavujú prípravu personálu vojenského letectva. Pod hrotom meča je skratka názvu inštitúcie - VLA. Sova svojimi ušami tvorí záštitu meča. Pod ňou je umiestnený erb mesta Košice, ktorý zakrýva hlavicu meča. Nad mestským erbom je vytvorený polkruh z desiatich lipových lístkov symbolizujúcich národný strom.



Školiace a výcvikové stredisko pozemného vojska Martin

Centrálne kompozíciu tvorí meč, ktorý drží ruka vo vztýčenej polohe – symbol veliteľa. V pozadí je štylizované koleso. V hlave štítu je skratka názvu strediska s miestom jeho dislokácie.



**Veliteľstvo síl výcviku a podpory
Ozbrojených síl Slovenskej republiky**

Štvrtý ranogotický štít obsahovo vyjadruje podriadenosť štyroch veliteľstiev: 1. veliteľstvo výcviku (meč držaný v ruke vo vztýčenej polohe, v pozadí je štylizované koleso). 2. spojovacia brigáda (rozlišovacie označenie spojovacieho vojska – rozprestreté včelie krídla a ruža so šípom z erbu Ružomberka). 3. veliteľstvo logistiky (písmeno L – znak Logistiky). 4. veliteľstvo posádky Bratislava (prvok zo znaku Posádkového veliteľstva Bratislava). Každé z nich plní osobitné úlohy. Štátny znak ako srdcový štít symbolizuje, že sily výcviku a podpory sú jednou zo zložiek Ozbrojených síl Slovenskej republiky. V hlave zadného štítu je názov veliteľstva.



POZNÁMKY

Mechanizovaný prápor Trebišov

Strážny pes v hornej časti štítu symbolizuje stmelenosť, súdržnosť kolektívu (svorky), odvahu, rýchlosť a vytrvalosť v našich zemepisných šírkach. Tento symbol je historicky spätý s 10. hraničným práporom (1923 – 1936), ktorý tvoril základ súčasného útvaru. V dolnej časti štítu je erb mesta Trebišov. Použité prvky sa vzájomne dopĺňajú a vhodným spôsobom vyjadrujú charakter mechanizovaného práporu a jeho spätosť s mestom Trebišov.

**Mechanizovaná brigáda Prešov**

Rysostroidakosymbol vyjadruje paralelu medzivlastnosťami zvierat a bojovými vlastnosťami mechanizovanej brigády, ako sú rýchlosť, pružnosť, sila, vytrvalosť, odvaha. Dolnú polovicu štítu tvorí erb mesta Prešov, kde sa nachádza veliteľstvo brigády. V hlave štítu je názov zväzku a miesto jeho dislokácie.

**Armádne výtvarné štúdio Bratislava**

Znak v pomere strán 2 : 1 je tvorený z troch písmen „AVŠ“ – skratky prvých písmen názvu inštitúcie – Armádne výtvarné štúdio. Písmeno „V“ v centrálnej časti znaku je štylizované a predstavuje expresívne, štetcom namalovaný znak semanticky zodpovedajúci zameraniu činnosti štúdia. V spodnej časti znaku je uvedená skratka rozvedená.

**Vojenská duchovná a náboženská služba**

Kríž, hlavný symbol kresťanstva, označuje príslušnosť ku kresťanským cirkvám. Má teologický význam, vyjadruje spásu človeka, ku ktorej duchovní v armáde oslovujú veriacich vojakov a ľudí dobrej vôle. Štátny znak Slovenskej republiky identifikuje príslušnosť duchovnej a náboženskej služby k Armáde Slovenskej republiky. Desiat lipových listov symbolizuje desať Božích prikázaní, ktoré sú základným atribútom kresťanskej morálky, ktorú duchovní v armáde majú za cieľ napomáhať upevňovať a zveľaďovať.



ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

POZNÁMKY

1000 uniform : Světové vojenské uniformy od počátků po dnešek. Praha : Nakladatelství Svojtka&Co, 2008. 336 s. ISBN 978-80-735297-3-4.

CSÉFALVAY, F. a kol.: *Vojenské dejiny Slovenska - V. zväzok (1939-1945).* 1. vyd. Bratislava : Magnet Press Slovakia, 2008. 287 s. ISBN 978-80-89169-16-0.

Heraldika na Slovensku. Martin : Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť pri Matici Slovenskej, 1997. 260 s. ISBN 80-967709-4-2.

KLEIN, B. - RUTTKAY, A. - MARSINA, R.: *Vojenské dejiny Slovenska - 1. diel : Stručný náčrt do roku 1526.* Bratislava : Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 1994. 184 s. ISBN 80-967113-1-8.

Malá slovenská encyklopédia. Bratislava : Encyklopedický ústav SAV : Goldpress Publishers, 1993. 822 s. ISBN 80-85584-12-3.

MARCINKO, J. - JIROUŠEK, A.: *Slovenské rady, významenia, čestné odznaky.* 1. vyd. Košice : Agentúra SÁŠA, 2002. 110 s. ISBN 80-967096-7-4.

NOLČ, J.: *Československá armáda za první republiky.* Brno : Computer Press, a. s., 2007. 104 s. ISBN 987-80-251177-4-3.

PURDEK, I. – ZELIZŇÁK, P. a kol.: *Vojenská symbolika Slovenskej republiky.* Bratislava : Magnet Press Slovakia, 2006. 180 s. ISBN 80-89169-09-0.

Rozkaz ministra obrany č. 28/1994, príloha 1. Smernice na výber názvov, sviatkov, symboliky a na utváranie tradícií vojenských zväzkov, útvarov, škôl a zariadení Armády SR.

Rozkaz ministra obrany č. 3/1997. Zriadenie a zavedenie vojenských zástav v rezorte ministerstva obrany Slovenskej republiky.

Rozkaz ministra obrany č. 70/1997. Smernice na výber vojenskej symboliky a priznávanie názvov vojenským telesám.

SEGEŠ, V. a kol.: *Slovensko - Vojenská kronika.* Bratislava : Perfekt, 2007. 200 s. ISBN 978-80-8046-381-6.

Smernice Ministerstva obrany Slovenskej republiky č.11/2005 a č. 10/2006 o vojenskej symbolike v znení neskorších predpisov.

SVOBODA, O. a kol.: *Stručný slovník vojenství.* 1. vyd. Praha : Naše vojsko, 1984. 374 s.

POZNÁMKY

ŠKVRNDA, F. Vojenská organizácia ako sociálne prostredie vedenia ľudí. In: *Vedenie ľudí II : Sociálne skupiny vo vojenskej organizácii (študijné texty pre účastníkov korešpondenčného kurzu z vojenskej sociológie)*. Bratislava : Vysoká vojenská pedagogická škola, 1991. 134 s.

Vojenské dějiny Československa - 3. díl. Praha : Naše vojsko, 1987. 581 s.

Vojenské uniformy a výstroj : Obrázkový slovník. Bratislava : Slovart, a. s., 1995. 64 s. ISBN 80-7145-153-3.

Vojenský predpis Zák-3. Vnútorý poriadok Ozbrojených síl Slovenskej republiky.

VRTEL, L.: *Heraldická terminológia*. Martin : Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť pri Matici slovenskej, 2003. 193 s. ISBN 80-968717-0-0.

VRTEL, L.: *Heraldická terminológia*. Martin : Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť pri Matici slovenskej, 2009. 460 s. ISBN 978-80-97010196-0-0.

VRTEL, L.: *Osem storočí Slovenskej heraldiky*. Martin : Matica Slovenská : Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, 1999. 296 s. ISBN 80-7090-490-9.

Výnos Ministerstva obrany Slovenskej republiky zo 16. augusta 2007 č. SEOPMVL-80-44/2007-OdL o určení stupňov vojenských medailí a tried vojenských odznakov a podmienkach ich udeľovania.

Výnos Ministerstva obrany Slovenskej republiky zo 16. decembra 2009 č. SEOPMVL-20-49/2009-OdL, ktorým sa ustanovuje poskytovanie výstrojových náležitostí, druhy vojenskej rovnošaty, výstrojových súčiastok, špecifických znakov vojenskej rovnošaty, ich nosenie a používanie a nosenie vojenských medailí a vojenských znakov

Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 3/1993 Z. z. o zriadení Armády Slovenskej republiky.

Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 63/1993 Z. z. o štátnych symboloch Slovenskej republiky a ich používaní v znení zákona č. 240/1994 Z. z. a zákona č. 273/1996 Z. z.

Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách Slovenskej republiky.

Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 346/2005 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov Ozbrojených síl Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.

ĎALŠIA ODPORÚČANÁ LITERATÚRA**POZNÁMKY**

GOSIOROVSKÝ, I.: *K vývoju slovenskej vojenskej symboliky*. Martin : Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť pri Matici slovenskej, 1997. S. 176-183.

GRAUS, I.: *Rádová symbolika a jej aplikácia v heraldickej tvorbe*. Martin : Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť pri Matici slovenskej, 1997. S. 100-114.

HAUTOVÁ, L. - VRTEL, L. (zost.): *Občianska heraldika*. Martin : Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť pri Matici slovenskej, 2002. 139 s. ISBN 80-968717-2-2.

LÖRINČÍKOVÁ, S.: *Vyznamenania, rady a dekorácie v zbierkach Slovenského národného múzea – Múzea Betliar*. Betliar : SNM – Múzeum Betliar, 2009. 87 s. ISBN 978-80-806021-9-2.

PAVLÍK, S.: *Vyznamenania a čestné odznaky Tretej ríše II*. Martin : Kozák - Press, 2009.

SEDLÁČEK, P.: *Vývoj heraldickej symboliky Českého štátu*. Martin : Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť pri Matici slovenskej, 1997. S. 243-249.

SOKOLOVSKÝ, L.: *Erb ako predmet a zdroj historického poznania*. Martin : Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť pri Matici slovenskej, 1997. S. 20-35.

TÉMY PRE VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Charakteristika symbolu a vojenskej symboliky.
2. Obsah hlavnej vojenskej symboliky a ostatnej vojenskej symboliky.
3. Štátne symboly Slovenskej republiky.
4. Bojová zástava útvaru.
5. Najvyššie vojenské vyznamenania.
6. Rezortné vyznamenania (medaily, odznaky).
7. Dominantné prvky v hlavných symboloch MO SR a OS SR.

SOCIÁLNO-PATOLOGICKÉ JAVY V PROSTREDÍ OZBROJENÝCH SÍL SLOVENSKEJ REPUBLIKY

por. Mgr. Oľga KOHÁRYOVÁ

ÚVOD

„Když už člověk jednou je, tak má koukat aby byl. A když kouká, aby byl a je, tak má být to, co je a nemá být to co není, jak tomu v mnoha případech je.“

(Jan WERICH)

Fenoménom súčasnej spoločnosti a nepísanou známkou kvality človeka 21. storočia sa stáva úspech, úspech v práci i v súkromnom živote. Nadpriemerné nároky kladené na priemerných ľudí, chiméra materiálneho šťastia krásneho a úspešného človeka. Ilúzia podporovaná médiami, snažiaca sa pretvárať realitu skutočnosti. Život s krásou variability sa vtesnáva do neexistujúceho ideálneho modelu človeka prestávajúceho vytvárať ľudské hodnoty na úkor materiálnych.

Je jednoduché vidieť vinníka v hektickej dobe, v každodenných finančných nárokoch, v už rozbehnutom vlaku s vopred danými hodnotami. Je jednoduché nechať sa v ňom viezť a nesnažiť sa zmeniť vôbec nič. Je jednoduché odsudzovať priemerné a nedokonalé.

Taká je v ľudskom vnímaní táto doba, nekonkrétne a neľudská, ktorú však tvoria konkrétni ľudia so svojou výchovou, predsudkami, hodnotami určujúcimi ich spôsob života.

Je ťažké vnímať a precítiť životy druhých, keď náš vlastný posúvame do virtuálnej podoby, keď sa snažíme uniknúť realite a možno aj samým sebe.

Cieľom tohto príspevku nie je hodnotiť, kritizovať ani odsudzovať, ale snažiť sa pomôcť vnímať, pochopiť a tolerovať rôznorodosť života, jeho zmysluplnosti, ako aj možné životné zlyhania, medzi ktoré sociálno-patologické javy rozhodne patria. Ich dôsledky ničia život nielen človeku so závislosťou, ale stávajú sa stigmou celej rodiny. Ničia ju morálne, spoločensky, ekonomicky a hlavne ľudsky.

Nie každý vie predvídať dôsledky svojho správania, nie každý je schopný dostať sa zo závislosti sám bez pomoci iných. Ľuďom so závislosťou nepomôže ľútosť ani odsúdenie. Občas nás dojme osud človeka prostredníctvom médií, človeka, ktoré sme nikdy predtým nevideli a nestretli, no človeka žijúceho vedľa nás často s ťažším osudom tak nejako ľudsky prehliadame. Z vlastného Olympu zhladáme na okraj spoločnosti, kde sa tak ľahko môže ocitnúť ktokoľvek z nás.

Vychádzajúc z praxe a poznatkov získaných vo vojenskom prostredí je v tomto príspevku venovaná pozornosť trom problematikám, ktoré medzi sociálno-patologické javy patria, v prvej časti sa venujeme problematike závislosti od alkoholu,

druhá téma príspevku je zameraná na problematiku patologického hráčstva a v poslednej časti sa venujeme ďalšej nelátkovej závislosti a to závislosti od internetu.

Zostáva krutou pravdou, že napriek snahe odborníkov o prevenciu a dlhodobú edukáciu verejnosti o jednotlivých druhoch závislostí, štatistika ich výskytu je stále vysoká.

1 ZÁVISLOSŤ OD ALKOHOLU

V antickej filozofii pojem „žiť zdravo“ znamenal „žiť múdro a dobre“. Nadmerné pitie alkoholu sa nezlučuje s pojmom žiť zdravo a už vôbec nie s filozofiou žiť múdro a dobre. Napriek tomu vznik tejto závislosti nesúvisí s úrovňou intelektu, jeho dôsledky zdravotné ako aj spoločenské sa týkajú ľudí s rôznym vzdelaním a na rôznej spoločenskej úrovni. Nadmerné pitie alkoholu okrem toho, že poškodzuje zdravie, prispieva aj k vážnym antispooločenským prejavom a v konečnom dôsledku dostáva človeka na okraj spoločnosti. Závislosť od alkoholu patrí medzi najzávažnejšie a najrozšírenejšie formy závislosti

Je veľmi ťažké neprekročiť pomyselnú hranicu, prechod od pitia z pôžitku k nutkavému konzumu je nenápadný. Závislosť od alkoholu je často utajované ochorenie, pričom všetci v okolí chorého o tomto probléme vedia. Preto je veľmi dôležité hovoriť o alkoholizme otvorene, práve otvorenosť dáva alkoholikovi šancu so svojou závislosťou bojovať.

Alkohol je problém, ktorý je na Slovensku často podceňovaný, pričom práve alkohol, napriek tomu, že je legálny, je drogou porovnateľnou s heroínom alebo opiátmi, je príčinou mnohých negatívnych javov, ako je kriminalita, rozvodovosť a v neposlednom rade chronické až smrteľné ochorenia.

Syndróm závislosti (F 10.2) je vlastne zoskupenie behaviorálnych, kognitívnych a fyziologických fenoménov, v typickom prípade sa jedná o silnú túžbu získať látku, nastávajú problémy so sebaovládaním a kontrolou.

Motívov na pitie alkoholu je veľa, pije sa pri spoločenských posedeniach na uľahčenie komunikácie, pije sa k obedu aj k večeri (pivo, víno), alebo je jednoducho alkohol prostriedkom na dosiahnutie excesívnych zážitkov. Dôvodom na pitie môže byť aj spôsob trávenia voľného času, nepriaznivé rodinné prostredie, zlé zážitky v detstve, alkoholizmus v rodine, „liečenie“ si nepríjemných stavov psychiky, pitie môže spustiť aj mimoriadna životná situácia (rozvod, strata zamestnania...), častým dôvodom je aj príliš autoritatívna výchova v detstve.

V pití alkoholu patrí Slovensko medzi krajiny s veľmi vysokou spotrebou aj vďaka tomu, že je to, ako sme už spomínali, spoločensky tolerovaná droga. Podľa štatistických údajov má problém s alkoholom 25% mužov a 10% žien. Alarmujúce je pitie alkoholu medzi mládežou, ktorému sa nevenuje toľko pozornosti, ako by si táto situácia vyžadovala. Nadmerné pitie alkoholu vedie k zvýšeniu agresivity a v konečnom dôsledku až k trestnej činnosti páchanej práve pod jeho vplyvom.

POZNÁMKY

Závislým sa človek môže stať, keď dlhodobo a často konzumuje väčšie množstvo alkoholu o to skôr, keď je jeho sociálne prostredie k pitiu tolerantné. V takomto prostredí sú vystavení tomuto riziku aj ľudia s nízkou somatickou či psychickou predispozíciou.

Závislosť od alkoholu je zmes choroby a nedisciplinovanosti, je to choroba, ktorá život človeka deformuje a skracuje. Pri vzniku alkoholovej závislosti neexistuje žiadna všeobecná príčina, je to komplexné pôsobenie rôznych biologických, sociálnych a psychických faktorov, ktoré majú u jednotlivca rôznu váhu. Dôležitú úlohu zohrávajú dedičné faktory, ako aj vplyv prostredia, v ktorom bol človek vychovávaný. Veľmi nepriaznivý je v súvislosti s vývojom závislosti ranný začiatok ochorenia v mladistvom veku.

Na základe výskumov sú rizikovou skupinou hlavne ľudia s hyperaktívnou poruchou v detstve, muži s antisociálnou poruchou osobnosti a ženy s hraničnou poruchou osobnosti. Rozvoj závislosti je rýchlejší u žien a mladých ľudí.

Plazivý priebeh vzniku tejto závislosti dáva človeku falošnú istotu, že má všetko „pod kontrolou“. Má pocit, že kedykoľvek môže alkohol zo svojho života vylúčiť, len na to stále nemá ten pravý dôvod. Môže trvať roky, pokiaľ sa závislosť vyvinie, ale vtedy to už alkoholik nevie „triezvo“ zhodnotiť a nie je schopný sebareflexie v súvislosti s nutnosťou liečby.

1. 1 Štádiá závislosti od alkoholu

Iniciálna, začiatočná fáza znamená začiatok pôsobenia alkoholu ako drogy. Je typická častejším pitím, človek vyhľadáva situácie, pri ktorých sa pije alkohol, ktorý mu v tomto štádiu už poskytuje úľavu a postupne začína zvyšovať dávky.

Prodromálna, varovná fáza je typická častejšou opitnosťou, pričom sa vyskytujú aj tzv. „okná“, teda výpad spomienok na určitý čas opitosti. Človek si účinky alkoholu uvedomuje, ale stále, ak je to nutné, je schopný pitie prerušiť.

Krucálna, rozhodujúca fáza je už fázou závislosti, v ktorej dochádza k strate kontroly v pití (loss of control), ktorú spúšťa už prvý pohár alkoholu. Táto fáza je typická tým, že sa zvyšuje tolerancia, no zároveň sa pri absencii alkoholu objavujú abstinenčné príznaky. Typickým príznakom je tras končatín alebo aj celého tela, zvýšené potenie, búšenie srdca, nepokoj, hyperaktivita, môže pribudnúť napínanie na zvracanie až epileptické tonicko-klonické záchvaty. Začínajú sa prejavovať negatívne dôsledky alkoholu v zdravotných, osobných ako aj spoločenských problémoch, čo paradoxne presvedča alkoholika o oprávnených dôvodoch jeho pitia.

Terminálna, konečná fáza už nie je charakterizovaná dĺžkou pitia, ale zmenami zapríčinenými závislosťou. V tejto fáze sa tolerancia na alkohol výrazne znižuje, na dosiahnutie stavu opitosti či podnapitosti mu stačí menšia dávka alkoholu ako predtým. Začína piť ráno a stav podnapitosti je u neho takmer stále. Mení sa osob-

nosť človeka, najmä jeho charakter a predmetom jeho záujmu sa stáva výlučne alkohol. Obdobie nadmerného pitia je často aj začiatkom vzniku psychóz až demencie.

Alkoholikovi trvá roky priznať svoju závislosť a len výnimočne to urobí sám.

1. 2 Diagnostika alkoholizmu

Závislosť od alkoholu je psychická aj fyzická, je to choroba označovaná **diagnózou F 10**.

Diagnóza závislosti od alkoholu nie je jednoduchá, opornými bodmi pri stanovovaní diagnózy závislosti od alkoholu sú:

1. Musí byť jasný dôkaz, že závislosť je zodpovedná za fyzické alebo psychické poškodenie, vrátane zhoršenia úsudku alebo dysfunkčného správania, ktoré môže mať nepriaznivé dôsledky na interpersonálne vzťahy.
2. Musí byť presne špecifikovaný typ poškodenia.
3. Príznaky a prejavy poškodenia by mali trvať najmenej 1 mesiac, alebo by sa mali vyskytovať opakovane počas 12 mesiacov.
4. Vylučovacie kritérium – porucha nespĺňa kritériá pre inú poruchu v tom istom období, spojenú s tou istou návykovou látkou.

Niekedy je veľmi ťažké získať hodnoverné údaje o skutočnej konzumácii alkoholu, spoľahlivejšie sú telesné príznaky a objektívna anamnéza.

Hlavnými **znakmi závislosti** je chuť na alkohol, znížené sebaovládanie voči droge, zvyšovanie tolerancie voči nej a výrazné abstinénčné príznaky po jej vysadení. Človek závislý od alkoholu pije aj napriek tomu, že mu alkohol škodí, zanedbáva priateľov a v konečnom dôsledku aj seba.

Štyridsať najvýraznejších znakov podľa Dr. Jellínka:

- Okná (výpadky pamäti na dobu v opitosti) s postupne narastajúcou frekvenciou.
- Tajné pitie.
- Trvalé myšlienky na alkohol.
- Nadmerné pitie (nekontrolované).
- Pocit viny.
- Vyhýbanie sa narážkam na alkohol.
- Transformovaná kontrola pitia (neschopnosť prerušiť alebo zdržať sa napiť).

POZNÁMKY

- Vysvetľovanie dôvodov na pitie.
- Narastanie sociálnych problémov.
- Megalomanské správanie ako kompenzácia straty sebaúcty.
- Nápadné agresívne správanie.
- Trvalý pocit sklúčenosti.
- Obdobie abstinencie vynútené tlakom okolia.
- Zmeny spôsobu pitia (kvôli predchádzaniu nepríjemnostiam).
- Strata doterajších priateľov alebo rozchod s nimi.
- Zmena (zmeny) zamestnania.
- Konanie sa točí okolo alkoholu (podriaďovanie záujmov).
- Strata záujmu o vonkajší svet.
- Nápadná sebaľútosť.
- Úvahy alebo realizácie úniku z doterajšieho prostredia.
- Zmeny v rodinnom prostredí – odcudzenie.
- Bezdôvodné námietky alkoholika proti členom rodiny.
- Konceptia tajných zásob liehu v domove, práci, atď.
- Nevenovanie pozornosti primeranej výžive.
- Hospitalizácia pre poruchy na telesnom zdraví.
- Pokles sexuálneho pudu.
- Alkoholická žiarlivosť.
- Pravidelné ranné dúšky.
- Výskyt predĺženej intoxikácie.
- Etická deteriorácia.
- Postihnutie mentálnych schopností.
- Alkoholické psychózy.
- Kontakty s morálne deprivovanými osobami.

- U nižších spoločenských vrstiev pitie technického liehu.
- Zníženie tolerancie - lepšia znášanlivosť, neskoršie opitý.
- Nedefinovateľné úzkosti.
- Trasenie.
- Pitie nutkavého rázu.
- Prepád racionalizačných systémov - t.j. debakel.
- Klamanie, eventuálne i kriminálne činy, krádeže.

Osoby požívajúce alkohol je možné rozdeliť na :

1. **abstinenta** – nepije alkohol minimálne tri roky, odmieta ho z akéhokoľvek dôvodu, občas nie sú títo ľudia v spoločnosti veľmi pochopení.
2. **konzumenta** – človek pije príležitostne, pre chuť.
3. **pijana** – človek nepije len pre chuť, ale hlavne pre účinky alkoholu.
4. **alkoholika** – alkoholik pije denne, alkohol sa stal drogou.

Alkohol sa pije predovšetkým kvôli jeho vplyvu na fyzické funkcie:

- **0,5 – 1,0 g/l** objavuje sa uvoľnenie úzkosti, človek sa cíti lepšie a oveľa ľahšie nadväzuje spoločenský kontakt, objektívne je možné spozorovať ľahké známky podnapitosti a poruchy priestorového videnia. Už touto malou dávkou alkoholu je ohrozená schopnosť bezpečného riadenia motorového vozidla.
- **1,1 – 1,5 g/l** objavuje sa ľahká opitosť, predlžuje sa reakčný čas na zrakové a sluchové podnety, zväčšuje sa eufória a strata sebakontroly.
- **1,6 – 2,0 g/l** znamená stredný stupeň opitosti, typická je tackavá chôdza, menej zrozumiteľná reč, dochádza k poruchám správania so zlostnými afektmi, výkrikmi či plačom.
- **2,1 – 2,5 g/l** jedná sa o ťažkú opitosť, prehlbujú sa poruchy rovnováhy a celkovej koordinácii pohybov.
- **2,6 – 3,0 g/l** človek nie je schopný udržať sa na nohách, je zmätený, dezorientovaný, nastávajú poruchy dýchania a poruchy vedomia.

POZNÁMKY

- **3,1 – 4,0 g/l** jedná sa o ťažkú alkoholovú intoxikáciu, človek je vážne ohrozený zástavou dýchania a obehu, bezvedomie má charakter hlbokkej kómy.
- **5,0 g/l a viac** znamená smrť pre viac ako 90%.

Alkoholizmus spôsobuje okrem fyzických ochorení aj ochorenia psychické ako sú alkoholické psychózy, ktorých osobitnou formou je **Delírium tremens (F 10.4)**, charakterizujú ho dva základné príznaky: výrazný **tremor** (tras) celého tela, najmä rúk a druhým príznakom je **delírium**, porucha bdenia a vedomia, pri ktorej bývajú časté **zoopsie** alebo **mikrozoopsie** (alkoholik vidí drobné zvieratá, najčastejšie myši), typickým je aj výrazný **motorický nepokoj**. Časté je nadmerné potenie, zvýšená až vysoká teplota, pričom hrozí zlyhanie kardiovaskulárneho systému, v niektorých prípadoch až smrť.

Nezriedka vyskytujúcou sa alkoholickou psychózou je **Korsakovova psychóza (F 10.5)**, ktorej základným príznakom je neschopnosť človeka zapamätať si to, čo vníma a to od chvíle vzniku psychózy. Človek je priestorovo aj časovo dezorientovaný, poskytuje údaje nezodpovedajúce skutočnosti (konfabulácie).

Pri roky trvajúcim pití alkoholu môže dôjsť až k vzniku **alkoholickej demencie (F 10.7)**, ktorá sa prejavuje hlavne poruchou intelektu a pamäti. Je to vlastne záver „alkoholickej kariéry“, kedy dochádza k poškodeniu mozgu a celého organizmu.

Individuálne rozdiely v klinických prejavoch opitosti sú dané tým, že intoxikácia alkoholom je tvorená súhrnom porúch vedomia, vnímania, nálady ako aj správania. Celkovo sú vnímania a pozornosť otupené, poruchy správania sa najčastejšie prejavujú alkoholickou eufóriou alebo agresivitou, psychická výkonnosť človeka klesá.

1.3 Liečba a prevencia alkoholizmu

Cieľom protialkoholického liečenia je odstránenie následkov spôsobených nadmerným pitím alkoholu. Rovnako ako pri liečbe iných závislostí aj protialkoholické liečenie musí začať so súhlasom samotného pacienta (ak liečenie nenariadil súd). Zmysel tejto požiadavky okrem iného dáva fakt, že ak alkoholik sám nemá o liečenie záujem, snaha okolia aj lekára je len stratou času. Základným predpokladom úspechu je teda dosiahnuť u pacienta pevné rozhodnutie liečiť sa a následne abstinovať.

Neliečená závislosť od alkoholu spôsobuje problémy psychické (psychické ochorenia, vysoká samovražednosť), sociálne (strata rodiny, prerušenie sociálnych väzieb a priateľstiev, nezamestnanosť a často následnú kriminalitu) a samozrejme zdravotné (infekčné ochorenia, ochorenia žliaz s vnútornou sekréciou, ochorenia dýchacej, tráviacej, močovej sústavy, ochorenia kože a svalov, nádorové ochorenia, úrazy...)

V prvej fáze liečenia je pozornosť lekárov zameraná na telesné poškodenia alkoholika, ktorý je často v zlom fyzickom stave.

Spôsoby liečby sa delia na dva druhy:

1. **ambulantná** – v štádiu začínajúceho sa alkoholizmu alebo doliečovania,
2. **ústavná** – pre závislosť, ktorá je už rozvinutá, trvá dva až tri mesiace, po hospitalizácii je nutná doživotná abstinencia, po troch mesiacoch pacient stále nie je považovaný za vyliečeného a chodí na tzv. „opakovačky“, ktoré trvajú asi 5 dní, pričom sa veľmi využíva pracovná terapia, arteterapia a hlavne psychoterapia.

Cieľom **psychoterapie** je, aby pacient začal rozumieť tomu, kam sa vinou svojho alkoholizmu dostal a hlavne sa učí návratu do plnohodnotného spôsobu života. Toto úsilie však nie je vôbec jednoduché, vzhľadom na to, že alkohol devastoval život alkoholika dlhodobo a intenzívne. Zmeniť postoje, návyky a správanie si vyžaduje okrem odbornej pomoci aj veľkú dávku odhodlania a pevnej vôle.

V rámci psychoterapie je využívaná individuálna a skupinová psychoterapia, ktorá sa ukázala účinná aj vzhľadom na to, že pacienti ľahšie prekonávajú svoj pocit viny a majú väčšiu odvahu o svojom probléme hovoriť. Úspešnosť liečby je založená na nasledovných liečebných faktoroch:

1. **Poskytnutie informácií** – pre členov skupiny sú dôležité informácie o histórii skupinovej terapie, jej metódach a úspešnosti liečby, čo má pozitívny vplyv na zaradenie sa do skupiny.
2. **Poskytnutie nádeje** – prejavenie dôvery v človeka a vyjadrenie nádeje v jeho vyliečenie má silný terapeutický účinok.
3. **Univerzálnosť utrpenia** – zmierňuje pocit osamotenía vo vlastnom probléme, pacient zisťuje, že všetci členovia skupiny majú ten istý problém.
4. **Altruizmus** – pacienti vidia, že sú dôležití pre ostatných členov skupiny, pomáha im to začať si vážiť samých seba.
5. **Korektívna rekapitulácia primárnej rodiny** – pacienti pomocou skupiny spomínajú a oživujú si spomienky na vlastnú rodinu, pretože väčšina z nich má vo svojej anamnéze problematické a narušené rodinné vzťahy.
6. **Technika spoločenského styku** – je zameraná na zlepšenie interakcie, pacienti sa učia komunikovať, zisťujú ako pôsobia ich prejavy na členov skupiny.
7. **Imitácia správania** – pacienti sa zoznamujú s rôznymi modelmi správania a v podstate si vyberú ten, ktorý je pre nich najlepší a zodpovedá ich osobným možnostiam.
8. **Skupinová kohézia** – zahŕňa vzťahy pacienta k terapeutovi, k členom skupiny a ku skupine ako celku.

POZNÁMKY

9. **Interpersonálne učenie** – v priebehu skupinovej psychoterapie členovia skupiny nahrádzajú patologické vzorky vzťahov za také, ktoré sú oveľa bližšie k realite.
10. **Katarzia** – umožňuje vyjadriť v skupine to, čo je pre každého člena znepokojujúce a kedy sú ostatní členovia skupiny schopní povedať svoj názor na druhých.

Na (ne)úspechu protialkoholickéj liečby sa nepodieľa len samotný pacient. Vyliečený človek sa totiž často vráti do svojho pôvodného prostredia, nezriedka do slabých sociálnych pomerov alebo k starým kamarátom, kde nenachádza pochopenie a podporu, len výsmech a zosmiešňovanie jeho snahy skončiť s alkoholom. Takýto postoj okolia je ideálnym dôvodom na návrat k pitiu a minulému spôsobu života.

Alkoholizmus má veľmi hlboké dôsledky na psychiku človeka, zdrojom alkoholikovoho potešenia, pocitov, nálad a zážitkov bola chemická látka, nevenoval čas koničkom, vzdelávaniu, stratil schopnosť jednaní s ľuďmi, často je mentálne na úplne inej úrovni, než by zodpovedalo jeho veku či postaveniu. Po protialkoholickom liečení bývalý alkoholik robí a skúša veci, ktoré predtým nerobil, stáva sa z neho celkom iný človek, na akého bolo jeho okolie roky zvyknuté. A práve tu je potrebná vysoká tolerancia a veľká podpora najbližšieho okolia, pomôcť liečenému alkoholikovi nájsť cestu k sebe a k okolitému svetu, ktorý pre neho stále znamená neistotu, nástrahy a nebezpečie. Cesta liečby alkoholu je veľmi ťažká.

Percentuálna úspešnosť liečených alkoholikov sa pohybuje okolo 20%.

Relaps (z latinského re – znovu, lapsus – pád) nie je jav typický len pre alkoholikov, ale všade má takmer identický priebeh, niektoré štúdie uvádzajú, že po roku sa počet abstinujúcich alkoholikov znižuje zo 100% na 35%, po štyroch rokoch je to len okolo 7% abstinujúcich. Je preto dôležité poskytovať starostlivosť pre abstinujúcich alkoholikov aj dlhšiu dobu po ukončení liečby, napríklad programom zameraným na posilňovanie vôle či stretnutiami v skupinách anonymných alkoholikov, ktorých spoločenstvá sú v takmer každom väčšom meste a pomáhajú liečeným alkoholikom nezačať piť a vydržať abstinovať.

Veľmi zaujímavý je názor odborníka, podľa ktorého má naša spoločnosť drogovoú klímu a nie je v nej ešte prijatá rola abstinenta.

Problematika liečby a prevencie alkoholizmu sa netýka len zdravotníctva, je to problém celospoločenský. Pri prevencii je nutná spolupráca celej spoločnosti hlavne v súvislosti s vytváraním verejnej mienky. Dôležitá je dobrá informovanosť, ktorou je možné ovplyvniť vedomie človeka o dôležitosti jeho zdravia. Prevencia zohráva veľkú úlohu už v ranom detstve, kedy je rodina základom výchovy, po ktorej nasleduje výchova školská. Zvýšená pozornosť by mala byť venovaná deťom z rodín alkoholikov, ako aj maloletým a mladistvým s nadmernou konzumáciou alkoholu. Najlepšou prevenciou je nezačať piť alkoholické nápoje, neliečiť alkoholom úzkos-

ti, strach a depresiu a hlavne nebyť vzorom v pití alkoholu pre rodinu či najbližšie okolie. Odborná literatúra uvádza ako ďalšie formy prevencie závislosti od alkoholu nepiť pravidelne, nepiť sám, nepiť alkohol nikdy ráno, dopoludnia a v práci a nepiť na lačno.

Existuje viac možností prevencie, napríklad zvýšiť záujem odbornej i laickej verejnosti o problematiku alkoholizmu, vytvárať u ľudí pozitívny obraz nepitia, realizovať systematickú prevenciu už na školách a možno aj iniciovať zmeny legislatívy.

Vhodnými prostriedkami na riešenie tohto celospoločenského problému by bolo legislatívne obmedzenie reklamy na alkohol, represívnejšie postihovanie priestupkov a trestných činov spáchaných pod vplyvom alkoholu, zvýšenie cien alkoholu, ale aj vekovej hranice pre nákup a pitie alkoholu na 21 rokov. V rozhodujúcej miere by mohli pomôcť aj prevenčné programy orientované na zníženie rizikového pitia.

1. 4 Alkohol a trestná činnosť

Poznanie nepriaznivých vplyvov alkoholu na správanie sa človeka, ktoré zapríčinilo mnohokrát spoločensky nie vhodné konanie a často bolo v rozpore so zákonom, viedlo civilizované krajiny k zavedeniu komplexu opatrení proti alkoholizmu. A práve tieto represívne a preventívne opatrenia sú zakotvené v trestnom zákone.

O tom, že alkohol je vážny kriminogénny faktor, svedčí aj fakt, že až tretina trestných činov je spáchaná pod vplyvom alkoholu. Ako najčastejšie sú uvádzané skutky, ktoré sú vykonané agresívne a násilnicky (výtržníctvo, znásilnenie, ublíženie na zdraví, vraždy, lúpeže, krádeže).

Alkohol bol pôvodcom mnohých trestných činov aj z dôvodu, že jeho požitím dochádza k zníženiu morálnych zábran a často je príčinou agresívneho správania hlavne u predisponovaných osôb.

Alkohol sa veľmi často podpisuje aj pod množstvo dopravných nehôd (po jeho požití v priebehu štyroch hodín pred jazdou autom sa zvyšuje riziko smrtelnej dopravnej nehody), trestných činov majetkového charakteru (zanedbanie vyživovacej povinnosti, príživníctva, rozkrádania majetku a pod.), ktoré spáchajú ľudia pod vplyvom alkoholu, alebo ako následok dlhodobého a sústavného pitia.

Štatistiky pojednávania súdnych senátov hovoria až o 60% trestných činov spáchaných pod vplyvom alkoholu.

Dôsledky svojho správania a konania si alkoholik uvedomí hneď po vytriezvení a často svoje správanie v opitosti oľutuje, napriek tomu sa opitosť za poľahčujúcu okolnosť nepokladá, takže za následky spáchaných trestných činov nesie človek pod vplyvom alkoholu plnú zodpovednosť.

POZNÁMKY

Z lekárskeho hľadiska je ovplyvnenie psychických schopností jednoznačné, no z hľadiska forenzného sa uplatňuje predpokladaná vedomosť účinku alkoholu na správanie a konanie a hlavne skutočnosť, že stav opitosti si človek (páchateľ) zapríčinil sám.

V občianskoprávnej oblasti sa podieľa alkoholizmus hlavne na rozvodovosti, pod ktorú patrí aj oblasť týrania zverenej osoby, chorobná žiarlivosť, zanedbanie výchovy detí.

Ak sa alkoholik s diagnózou alkoholovej závislosti dopustí trestného činu pod vplyvom alkoholu, je mu nariadené ochranné protialkoholické liečenie, ktoré je na základe vyjadrenia znalcov ambulantné alebo ústavné. Aj tu je však úspech liečby vo veľkej miere závislý na ochote a snahe alkoholika liečiť sa.

1.5 Alkohol, rodina a spoločnosť

Napriek tomu, že alkohol je ochorenie postihujúce jednotlivca, tým, že ho vyraduje z produktívneho života a z práce, stáva sa tiež problémom spoločenským. Alkoholik stojí denne našu spoločnosť nemalé finančné náklady, ktoré sú vynaložené práve na liečbu následkov vzniknutých nadmerným pitím. Zdravotné následky zohrávajú z celospoločenského hľadiska nezanedbateľnú úlohu, pretože finančné prostriedky určené na liečbu chorých, ktorí si ochorenie nezapríčinili vedome a sami, musia byť vynaložené aj na liečbu závislých ľudí. Alkoholici všeobecne vyhľadávajú liečbu pomerne neskoro, väčšinou až vtedy, keď sa prejavia konkrétne somatické problémy. Často sa už jedná o vážne život ohrozujúce stavy, ktoré si vyžadujú intenzívnu liečbu v špecializovaných oddeleniach nemocníc.

Ekonomické straty spôsobené užívaním a zneužívaním alkoholu sa delia na dve skupiny:

1. **Kvantifikovateľné straty** – práceneschopnosť, liečba, rehabilitácia, invalidita, absencie v práci, predčasná smrť, sociálna podpora nezamestnaných a ich rodín, úrazy, kriminalita, právne a administratívne náklady.
2. **Nekvantifikovateľné straty** – ľudské utrpenie rodín, detí alkoholikov, ich zdravotné poškodenia (deti rodiace sa matkám – alkoholičkám s diagnózou Fatálny alkoholový syndróm), zneužívanie detí, morálne straty.

Alkoholizmus je typickým (ako všetky závislosti) domino efektom, ktorý ničí život alkoholika, potom jeho rodinu, okolie. Rodinné prostredie alkoholika je plné strachu, úzkosti, nepokoja a stresu. V rodine alkoholika trpia všetci jej členovia, deti nevynímajúc. Deti alkoholikov trpia po každej stránke, citovej, duševnej, materiálnej, spoločenskej aj výchovnej.

V súvislosti s ujmom psychického charakteru vystupuje do popredia hlavne dlhotrvajúce pôsobenie emocionálneho stresu a záťaže. Dieťa žijúce v rodine alkoho-

lika intenzívne pociťuje strach, hanbu, úzkosť, neistotu, obavy o budúcnosť, strach z ublíženia, nedostatok psychického záujmu zo strany pijúceho rodiča, odpor voči nemu a jeho alkoholizmu a zároveň bezmocnosť akýmkoľvek spôsobom ovplyvniť existujúcu situáciu. U dieťaťa sa môžu prejavovať rôzne psychiatrické a neurologické príznaky, ktoré môžu mať za následok vážne narušenie vývoja jeho osobnosti.

Dieťa získava absolútne zlý príklad pre svoj vývoj a pomýlený postoj k požívaniu alkoholu a iných omamných látok všeobecne. Prestáva vnímať rodiča ako autoritu a vzor, stráca istotu a bezpečie, ktoré normálna rodina poskytuje.

J. K. Jackson štúdiom tisícok rodín alkoholikov určil 7 štádií, ktorými rodina prechádza v snahe prispôbiť sa alkoholikovi:

1. **Rodina sa snaží problém poprieť** – rodina sa stále snaží akceptovať vysvetlenia alkoholika, popiera problém rovnakým spôsobom, ako on sám. Je to len beznádejný pokus predstierať, že problém neexistuje, že v rodine naďalej vládne pohoda a rovnováha, tento postoj im tak pomáha chrániť si pocit vlastnej sebahodnoty.
2. **Rodina sa snaží problému zbaviť** – v tomto štádiu sa rodina začína sťahovať zo sociálnych situácií, ktoré pred vznikom tohto problému boli pre ňu prirodzené, začína sa spoločensky izolovať, narastá pocit hanby. Absentuje snaha vyhľadať odbornú pomoc, prevládajú domáce prostriedky kontroly ako sú hrozby, vymáhanie sľubov, skrývanie alkoholu alebo vytváranie dohôd.
3. **Rodina sa stáva dezorganizovaná** – je to obdobie strachu a zúfalstva v snahe nájsť riešenie, komunikácia je minimálna, členovia rodiny sa často stávajú obeťami fyzického násillia a slovných útokov.
4. **Rodina sa snaží reorganizovať** – je to stav extrémnej dysfunkčnosti rodiny, partner preberá na plecia povinnosti partnera alkoholika.
5. **Rodina sa snaží uniknúť od problému** – partner v tejto neriešiteľnej situácii začína uvažovať o rozvode.
6. **Rodina uniká od problému** – pri pokračujúcom pití sa rozvod alebo separácia stávajú skutočnosťou, napriek pretrvávajúcim výčitkám z opustenia partnera sa rodina začína reorganizovať a obvykle sa stáva opäť funkčnou jednotkou.
7. **Rodina sa reorganizuje po tom, čo problémový užívateľ alkoholu vyhľadá liečenie** – členovia rodiny si konečne uvedomia svoju bezmocnosť v kontrolovaní pitia problémového pijana, ktorý ak vyhľadá liečenie a partner spolupracuje, dochádza k novému usporiadaniu celej rodiny. Je to náročná fáza najmä pre partnera, predpokladá totiž vytvorenie nových vzájomných vzťahov, ktoré boli závislosťou dlhodobo deformované.

POZNÁMKY

Problémy spojené s alkoholom sprevádzajú našu spoločnosť dlhodobo, desiatky rokov sa snažíme riešiť negatívne dôsledky jeho zneužívania, no stále sme aj vďaka masmédiám a vplyvom reklamy príliš tolerantní a v porovnaní s inými drogami vnímame alkohol ako menšie zlo. Bagatelizovanie konzumu alkoholu, ktorý je v značnej miere podporovaný aj kultúrnou tradíciou našej spoločnosti, však nič nemení na tom, že z mnohých hľadísk drogu číslo jeden zostáva stále alkohol.

2 PATOLOGICKÉ HRÁČTVO

Diagnostické klasifikačné systémy definujú patologické hráčstvo ako **poruchu kontroly impulzov (F 63)**, ktorá je zaradená medzi nelátkové závislosti. Z teoretického hľadiska môže patologické hráčstvo predstavovať modelový príklad „čistej“ závislosti bez vplyvu konkrétnych exogénnych látok. Medzinárodná klasifikácia chorôb charakterizuje **patologické hráčstvo** ako **psychickú poruchu spočívajúcu v častých, opakovaných epizódach hrania, ktoré dominujú v živote subjektu na úkor sociálnych, materiálnych, rodinných a pracovných hodnôt i záväzkov**. Ako psychiatrická diagnóza sa patologické hráčstvo prvýkrát objavilo v americkom diagnostickom manuáli DSM-III, ktorý vydala Americká psychiatrická asociácia v r. 1980, na Slovensku bola táto diagnóza zavedená až v roku 1994 a patrí medzi „nové“ psychické poruchy v spektre psychiatrických diagnóz.

Typickým znakom patologického hráčstva je trvalo sa opakujúce hranie, pokračujúce a často narastajúce aj napriek nepriaznivým sociálnym dôsledkom (strata majetku, zamestnania, rozpad rodiny ako aj osobného života). Ľudia trpiaci touto poruchou popisujú nutkanie k hre ako veľmi intenzívne, ťažko ovládnuteľné, spolu s myšlienkami a predstavami, ktoré túto činnosť sprevádzajú, čo sa môže v záťažových a stresových situáciách zvyšovať. Narušenie schopnosti človeka prežívať príjemné pocity na základe prirodzených podnetov, ktoré život poskytuje, vedie u predisponovaných osôb k intuitívnemu hľadaniu, nachádzaniu a neskôr už cielenému opakovaniu náhradných podnetových zdrojov príjemných pocitov slasti a blaha. V podstate je mozgu „úplne jedno“ či je subjektom jeho odmeny exogénna látka (alkohol, opiát) alebo rôzne nelátkové podnety (hazardné hranie, surfovanie po internete a pod.), nakoľko rozvoj závislostného správania prebieha na úrovni zmien neurochemického fungovania senzibiláciou mozgových štruktúr na opakujúce sa látkové či nelátkové stimuly. Na často až celoživotnom pretrvávajúcom patologickom vzťahu k návykovej aktivite sa podieľa aj prepojenie neurónových okruhov systému odmeňovania s motivačnými, emočnými a pamäťovými centrami umiestnenými v limbickom systéme. Práve toto prepojenie umožňuje organizmu nielen slastné pocity odmeny prežívať, ale sa aj naučiť rozpoznávať ich signály a reagovať už na predvídanie týchto pocitov. Pri opakovanom spájaní hrania s konkrétnou osobou, prostredím, situáciou alebo s hraním súvisiacimi emočnými stavmi dochádza k rýchlemu učeniu, ktoré je vlastne typickým klasickým podmieňovaním.

Zástupcovia odbornej verejnosti sú toho názoru, aby patologické hráčstvo nebolo naďalej súčasťou zvyškových kategórií porúch kontroly impulzov, ale aby bolo

zaradené pod názvom závislosť od (hazardného) hrania resp. syndróm závislosti od (hazardného) hrania, v spoločnej kategórii s ďalšími látkovými a nelátkovými závislosťami (závislosť od internetu, nakupovania, práce a pod.) do novej skupiny závislostných porúch.

2. 1 Fázy vývoja patologického hráčstva

Človek sa nestáva závislým zo dňa na deň, proces vzniku patologického hráčstva má niekoľko fáz. Odborníci rozoznávajú tri **fázy vývoja závislosti**:

1. **Fáza vyhrávacia** – v tejto etape budúci hráč väčšinou nezáväzne investuje nevelkú sumu a následnou výhrou narastá jeho sebavedomie a viera, že môže opäť vyhrať. Je to „začiatčnické šťastie“, hráč začína nachádzať potešenie v atmosfére herní, kde začína tráviť čoraz viac času. Optimisticky dúfa, že vyhrá veľkú sumu peňazí a radikálne zmení svoj život.
2. **Fáza prehrávacia** – v tomto období už hráč investuje stále viac peňazí a stále väčšie sumy aj prehráva. Samozrejme sa ich snaží vyhrať späť, postupne volí riskantnejšiu hru, hrá na viacerých automatoch, je nervózny a netrpezlivý. Svoje prehry sa snaží utajiť, jeho myšlienkam dominuje hazard. Hranie nadobúda črty chorobnosti, je neschopný prestať hrať, stráca nad sebou a hraním kontrolu, začína klamať, požičovať si od príbuzných, kolegov, ale aj náhodných známych, pod cenu predáva rodinný majetok. Zanedbáva rodinu, objavujú sa absencie v práci a dostáva sa pod tlak veriteľov. Na nátlak rodiny sľubuje zmenu, všetko ľutuje a je schopný nejaký čas nehrať, no často sa opätovne a tajne k hraniu vráti.
3. **Fáza straty kontroly** – je aj fázou zúfalstva, povest' hráča je vážne narušená, financie začína získavať páchaním trestnej činnosti, stále je presvedčený, že vyhrá a všetko dá opäť do poriadku. Jeho odcudzenie rodine sa prehlbuje, vedie k rozpadu medziľudských, rodinných aj pracovných vzťahov. V tejto fáze často dochádza k vzniku depresí, ktoré môžu viesť až k suicidálnemu (samovražednému) konaniu. Je absolútne nevyhnutná odborná pomoc.

Typickými únikmi patologických hráčov, rovnako ako pri všetkých druhoch závislostí, je racionalizácia hrania, bagatelizovanie závislosti, popieranie diagnózy, predstieranie snahy prestať, nárast falošného sebavedomia na začiatku liečby, postupná izolácia od rodiny a priateľov, detské prejavy správania (trucovacie, agresívne...), ako aj samotné popieranie, že mu neprekáža neúctivé správanie sa okolia voči nemu.

2. 2 Diagnostika patologického hráčstva

Patologické hráčstvo, nazývané aj gamblerstvo, je charakterizované tromi zá-

POZNÁMKY

kladnými znakmi:

1. **Neschopnosť odolať** impulzu, pokušeniu, napriek tomu, že človek vie o škodlivosti svojho konania, nie je schopný odolať hre a nevie prestať hrať.
2. **Napätie** – predchádzajúce hraniu, človek nedokáže znížiť iným spôsobom ako tým, že začne opäť hrať.
3. **Pocit uspokojenia** – s ním je spojené hranie samotné, hráč prežíva príjemné vzrušenie, ktorého intenzita je priamo úmerná výške hazardu, ako aj riziku strát.

Vznik závislosti ovplyvňuje **hranie samotné** (zdroj potešenia, únik...), **osobnosť človeka** (nízka sebadôvera, málo zodpovednosti, útek pred problémami ...), **spoločenské prostredie** (nedostatočná, prípadne nejednotná, protichodná výchova, nedostatok lásky, bezpečia, vysoké nároky okolia...) a samozrejme **spúšťač** (nuda, zvedavosť, forma zábavy...). Napriek tomu, že chorobné hráčstvo nie je vrodené, existujú určité **predispozície**, ktoré môžu byť dôvodom, že niektorí ľudia sú ohrození o niečo viac. Patrí sem kategória **mladých ľudí**, u ktorých, tak ako pri iných závislostiach, aj patologické hráčstvo vzniká oveľa rýchlejšie. Ohrozenejšia je aj kategória **mužov vo veku 20 až 35 rokov** (hormonálne podmienená túžba víťaziť), existujú **nebezpečné povolania** čo do vzniku závislosti (časníci, podnikatelia...) a ohrozenými sú aj **hyperaktívne deti s poruchou pozornosti**.

Niektorí odborníci charakterizujú patologického hráča nasledovne:

- miluje riziko,
- hra pohlcuje väčšinu jeho záujmov,
- je optimistický, nepoučený z porážok, verí v šťastný osud,
- nie je schopný prestať hrať, ak už vyhral,
- riskuje neúmerne vysoké sumy,
- medzi vložením peňazí a výsledkom hry prežíva slastné napätie.

O patologickom hráčstve ako duševnej poruche je možné hovoriť pri splnení najmenej piatich z týchto uvedených diagnostických kritérií patologického hráčstva:

1. Zaujatosť hraním a aktivitami súvisiacimi s hraním.
2. Potreba zvyšovať stávky na dosiahnutie pocitu príjemného napätia a vzrušenia.
3. Opakované neúspešné pokusy kontrolovať alebo zastaviť hranie.

4. Prítomnosť nepokoja a podráždenosti pri prerušení alebo zastavení hrania.
5. Hranie ako spôsob odreagovania sa od problémov alebo zmiernenia zlej nálady.
6. Opakovaný návrat do herne na druhý deň po prehre s cieľom vyhrať peniaze späť, vyrovnať straty.
7. Klamstvá v rodine alebo iným osobám zainteresovaným do problému s hraním.
8. Nelegálne aktivity v súvislosti so získavaním peňazí na hranie.
9. Strata zodpovedajúcich sociálnych, pracovných a rodinných kontaktov, práce a kariéry v dôsledku hrania.
10. Prenášanie zodpovednosti za vyrovnávanie dlžôb vzniknutých v dôsledku hrania na iných.

Na určenie diagnózy patologického hráčstva podľa u nás stanovených noriem musí subjekt spĺňať štyri kritériá:

1. v období najmenej jedného roka sa u subjektu vyskytnú dve alebo viac epizód hráčstva,
2. tieto epizódy nie sú pre neho výnosné, no opakujú sa napriek tomu, že vyvolávajú tieseň a narušujú každodenný život,
3. jedinec popisuje silné nutkanie hrať, ktoré je ťažké ovládnuť, hovorí o tom, že nie je schopný silou vôle hre odolať,
4. subjekt je zaujatý myšlienkami a predstavami hrania a okolnosťami, ktoré túto činnosť sprevádzajú.

Patologických hráčov je možné rozdeliť podľa typológie na:

- **Sociálnych hráčov** – patria sem hráči, ktorí hrajú pre zisk alebo krátkodobu v životnej kríze, nebýva u nich plne rozvinutá závislosť a v situácii, keď prehrávajú vopred stanovenú sumu, dokážu prestať hrať. Do tejto skupiny patria aj dospievajúci mladí hráči, ktorí sa tak potrebujú niekam zaradiť alebo to patrí k životnému štýlu medzi ich rovesníkmi, prítomnosť vzniku závislosti je reálna, pretože sa hranie stáva súčasťou ich života.
- **Hráčov s narušenou osobnosťou** – títo hráči mávajú celkovo nízku odolnosť voči záťaži, majú problém so sebaovládaním, ich konanie je impulzívne, rýchle a neuvážené. Celkovo sa ťažko prispôbujú realite a najradšej z nej utekajú, väčšina z nich nemá pocit viny kvôli hraniam.

POZNÁMKY

- **Hráčov s nízkou sebaúctou** – patria sem hráči, pre ktorých je hra spôsobom na uvoľnenie napätia, hnevu, ktorý sa v nich hromadí a nevedia ho ventilovať prirodzeným spôsobom. Táto skupina hráčov býva pomerne úspešná v práci aj v sociálnych vzťahoch, no zníženú sebaúctu a sebavedomie im zvyšuje práve situácia hrania, majú pocit sily a všemocnosti. Po skončení hry trpia pocitom viny a hanby za svoje zlyhanie.

Podľa odborníkov sa priemerný vek prvopočiatku patologického hráča pohybuje na hranici 12 rokov (niektorí uvádzajú vek 10 rokov), približne tretina dospelaj populácie má vyslovene pozitívny vzťah k lotériám, automatom, kasínam, či kurzovým stávkam. Hra a hazard sú síce staré ako ľudstvo samo, no situácia sa z roka na rok zhoršuje, dokonca existuje niekoľko teórií tohoto prudkého nárastu vzniku závislostí.

Jedna z nich predpokladá, že ľudia sú bohatší, a preto môžu míňať peniaze na rôzne hazardné hry. Druhá teória tvrdí pravý opak, že chudobní sa snažia touto cestou zbohatnúť. Český sociológ ponúka teóriu, podľa ktorej vzniká pri hazardnej hre predstava, že majetok nevzniká vďaka práci, ale je odmenou tým, ktorý majú jednoducho šťastie. Už v úvode spomínaný fenomén šťastia a úspechu, tak veľmi podporovaný masmédiami, len potvrdzuje veľké riziko a nebezpečenstvo pre mnohých ľudí. Patologickému hráčstvu totiž môže podľahnúť za určitých okolností ktokoľvek, bez ohľadu na pohlavie, vek, vzdelanie, povolanie či spoločenské postavenie.

2. 3 Liečba a prevencia patologického hráčstva

Stratégia a metódy liečby tejto psychickej poruchy sú zamerané rovnako ako pri iných závislostiach na dosiahnutie úplnej a trvalej abstinencie od hrania. Aby bolo možné tohoto stavu dosiahnuť, využíva sa viacero postupných krokov, medzi ktoré patrí **kompensácia najzávažnejších psychických dôsledkov** vzniknutých v súvislosti s prítomnosťou patologického hráčstva (zníženie suicidálneho konania, zmiernenie depresívneho prežívania a pod.), **zmena postoja** pacienta k hazardnému hraniu, **zvýšenie jeho afektívnej a frustračnej tolerancie**, ako aj **(znovu) vybudovanie rodinných a osobných väzieb** a samozrejme **reštitúcia**, prípadne **reštrukturalizácia osobnosti** pacienta vrátane jeho osobnej hierarchie hodnôt.

Rozhodujúcu úlohu zohráva v každom prípade postoj patologického hráča ku liečbe, priznanie si svojej závislosti a v ochote prijať odbornú pomoc. Nie je vôbec jednoduché prekonať strach a získať dôveru voči odbornému personálu, ako aj z negatívneho hodnotenia iných.

Z hľadiska postupnosti jednotlivých krokov liečby patologického hráčstva existuje niekoľko relatívne ohraničených štádií:

1. **Štádium kontaktačné** (štádium vytvárania náhľadu), ktoré je základom pre ďalšiu liečbu. Hráč/pacient nadväzuje kontakt s odborníkom, ktorý ho informuje o cieľoch a postupoch liečby, jej nutnosti vzhľadom na určenú diagnózu, tiež ho informuje o rizikách a dôsledkoch, keď pacient liečbu odmietne. Ideálne je, ak si v tejto fáze pacient uvedomí svoju závislosť a nutnosť

liečby, no často dochádza k presnému opaku, keď pacient zaujme výrazný odpor. Aj odhodlaný pacient máva kolísajúcu motiváciu k liečbe, situácia sa výraznejšie mení až v ďalších štádiách liečby.

2. **Štádium odvykacie** je rozhodujúcou etapou liečby patologického hráča, je zamerané na zmenu jeho postoja k samotnému hraníu, prekonávajú sa obranné tendencie (racionalizácia, bagatelizovanie), pozornosť sa venuje reštrukturalizácii hodnotového systému pacienta a hlavne je kladený dôraz na motiváciu k celoživotnej abstinencii od hrania. Celý liečebný program je štrukturovaný, jedná sa o tzv. režimovú liečbu, adaptácia pacienta na tento režim sa hodnotí prostredníctvom bodového systému. V rámci režimovej liečby sa uplatňuje terapeutická komunita, individuálna a skupinová psycho-terapia, komunikácia prostredníctvom denníkov, spracovanie a prezentácia vlastného životopisu, rôzne pohybové aktivity, pracovná terapia, arteterapia, ako aj rodinná terapia. V niektorých prípadoch sa využívajú psychofarmaká, hlavne na zníženie depresívneho prežívania a nutkavej túžby zahrať si. Klinická skúsenosť dokazuje, že spojením farmakologickej liečby a psychoterapie je možné dosiahnuť lepšie terapeutické účinky ako pri použití len jednej z nich.
3. **Štádium doliečovania** je vlastne poslednou etapou liečby a trvá prakticky doživotne. Pacient pravidelne navštevuje psychiatrickú ambulanciu a podobne ako pri závislosti od alkoholu je pozývaný na tzv. opakovacie pobyty, ktoré sú zamerané na posilnenie získaných návykov a odolnosti proti vždy hroziacej recidíve. Dôležitú úlohu v tejto fáze liečby zohrávajú socioterapeutické kluby abstinujúcich pacientov.

Na liečbu patologického hráčstva sa na Slovensku špecializuje niekoľko zariadení, z ktorých najznámejšími sú Odborný liečebný ústav psychiatrický Predná Hora, Centrum pre liečbu drogovu závislých v Bratislave alebo Psychiatrické oddelenie Roosweltavej nemocnice v Banskej Bystrici. Liečba trvá približne sedem týždňov, po troch mesiacoch sú pacienti pozývaní na už spomínaný opakovací pobyt, ktorý má rovnako veľký význam pre nich samotných, ako aj pre pacientov, ktorí sú ešte stále v procese liečby.

Rozoznávame štyri fázy vývoja abstinencie:

1. **Nesmiem hrať, lebo musím abstinovať** – stále existuje hrozba recidívy aj vplyvom atmosféry herne.
2. **Nechcem hrať, lebo chcem abstinovať** – občas falošné sebavedomie s pocitom istoty mať hranie pod kontrolou.
3. **Nebudem hrať, lebo budem abstinovať** – riziko zlyhania vzniká len v situácii úplného prerušenia kontaktu s liečebňou.
4. **Nehrám, lebo abstinujem** – miera rizika zlyhania sa znižuje.

POZNÁMKY

Medzi doporučeniami v snahe dosiahnuť stav absolútnej abstinencie patrí aj doporučenie na zmenu štýlu života, je dobré stále si pripomínať výhody nehrania, dostávať výplatu na bankový účet a radšej nenosiť pri sebe väčšie sumy peňazí. V prípade opakovaného hrania rozhodne vyhľadať odbornú pomoc.

2. 4 Patologické hráčstvo a trestná činnosť

Tak ako pri všetkých druhoch závislosti dochádza k zmene vlastnej osobnosti závislého človeka, tak je tomu aj pri patologickom hráčstve, ktoré patrí medzi negatívne spoločenské javy. Zlá finančná situácia a potreba získať financie na opätovné hranie nezriedka núti patologického hráča (po finančnom zničení seba a vlastnej rodiny) siahnuť po iných možnostiach, ktoré sú väčšinou v rozpore so zákonom a stávajú sa tak trestnou činnosťou. Pri tejto diagnóze nie je možné hovoriť o znížení či dokonca vymiznutí rozpoznávacích schopností páchatel'a – patologického hráča, pokiaľ nie je prítomná iná porucha. Rozhodovacia schopnosť gamblera je plne zachovaná i vo vzťahu liečiť sa ako alternatíve k pokračovaniu v páchaní trestnej činnosti. Ovládacie schopnosti inak zdravého patologického hráča môžu byť znížené len výnimočne, v prípade spáchania trestnej činnosti, ktorá bezprostredne súvisí s hraním, rozhodne nie pri trestnej činnosti plánovaného charakteru (podvodné fakturácie, sprenevery, krátenie tržieb a pod.).

2. 5 Patologické hráčstvo, rodina a spoločnosť

Patologické hráčstvo nie je len osobnou tragédiou hráča, jeho dôsledky systematicky ničia celú jeho rodinu, ohrozujú ju ekonomicky, citovo ako aj výchovne. Po ekonomickej stránke dokáže patologický hráč priviesť svojich blízkych do obrovských finančných ťažkostí, v mnohých prípadoch až k úplnej biede. Je schopný rozpredať rodinný majetok a v nejednom prípade predajť aj strechu nad hlavou. Tragické je to o to viac, že rodina sa snaží hráčovi pomôcť v domnení, že splatením dlhov problémy pominú. Robia to v najlepšej viere a snahe zachrániť povest' a istotu celej rodiny, nepoznajú úskalia a podstatu diagnózy patologického hráčstva. Rodina postupne stráca nielen majetok, ale aj pocit bezpečia a istoty. Chýba láska a spolupatričnosť, dôvera medzi členmi rodiny sa pomaly, ale isto stráca. **Partner** hráča v začiatkoch **popiera skutočnosť problémov**, starosti, ktoré má, si necháva pre seba, začína zisťovať neplatenie účtov, ale stále sa snaží akceptovať výhovorky hráča a dúfa, že chýbajúce peniaze sa do rodiny vrátia. Nasleduje **fáza stresu**, kedy je partner viditeľne hráčom odmietaný, city a vzájomná náklonnosť sa strácajú. Partner sa v panike snaží splatiť dlhy a nezaplatené účty, začína sa vyhýbať priateľom a známym, prestáva sa venovať deťom. Jeho pozornosť je zameraná len na vyriešenie ťažkej situácie, do ktorej hráč rodinu dostal. Nakoniec príde **fáza vyčerpania**, u partnera sa začínajú prejavovať psychické i fyzické problémy, bezradnosť, bolesti hlavy, nespavosť, beznádej, stavy paniky a zúrivosti. Myšlienky na rozvod sú stále intenzívnejšie, beznádej vedie často k stavom zrútenia, ktoré môžu vyústiť až do samovražedných sklonov.

Deti vnímajú a prežívajú napätú situáciu v rodine rovnako ťažko, možno ešte tragickejšie vzhľadom na to, že nemôžu zasiahnuť a ovplyvniť absolútne nič. Typickým prejavom detí z rodín gambleroz je utiahnutosť v kolektíve, alebo naopak zvýšená agresivita. Mávajú pocity bezmocnosti, neistoty a často aj vlastnej viny, majú problémy v škole, často trpia depresiami. Zmena osobnosti závislého rodiča a napätá atmosféra v rodine ich izoluje aj od tých najbližších, ktorých majú radi. Dilema zmeny hodnôt v ich živote je veľká. Na jednej strane pohrdajú závislým rodičom, a na druhej by boli radi, keby sa všetko vrátilo do pôvodného stavu. Paradoxne s vímaním situácie sa dôsledky hrania prenášajú aj na ne. Deti, vyrastajúce v rodine s gamblerozom, často sami podľahnú tejto závislosti.

Sklony k samovražde nie sú len u hráčov samotných, ale aj u ich partnerov a detí. Suicídium je spoločenský problém dotýkajúci sa každého z nás, jeho korene sú zapustené v spoločnosti, ktorú vytvárame a v rodinách, ktoré budujeme.

Zhrnutím patologického hráčstva ako celospoločenského problému je zrejmé, že sa dotýka spoločnosti po stránke morálnej aj ekonomickej. Morálny stav odzrkadľujú tragické osudy jednotlivcov ako aj ich rodín, zruinovaných dôsledkami patologického hráčstva. Ekonomické straty sú ovplyvňované práceneschopnosťou patologického hráča, jeho kriminálnou činnosťou, ako aj nákladmi na zdravotnícku starostlivosť pri liečbe závislosti. No a v neposlednom rade aj financovaním zruinovaných rodín z prostriedkov štátu.

Na Slovensku je viac ako 20-tisíc hracích automatov a okolo 50-tisíc patologických hráčov, stav, ktorý spôsobil a spôsobuje veľa problémov jednotlivcom, ich rodinám, ako aj celej spoločnosti.

3 ZÁVISLOSŤ OD INTERNETU

Medzi novodobé nelátkové závislosti sa zaraďuje aj závislosť od internetu, napriek tomu, že o jednoznačnej definícii odborníci vedú polemiku, zhodujú sa aspoň v existencii závislosti od rôznych druhov služieb, ktoré internet ponúka (on-line hazard, on-line pornografia, chatovanie, vyhľadávanie informácií, nakupovanie). Čoraz viac ľudí trávi väčšinu svojho času na internete vytváraním sociálnych sietí online, čím si vlaste nahrádza sociálny kontakt a interakcie z bežného života. Na rozdiel od závislosti na počítači, pri ktorej sú osoby a ich vnímanie naviazané na virtuálnu realitu hier a aplikácií, ľudia závislí od internetu venujú pozornosť internetovým stránkam alebo chatovaniu. Web im umožňuje vytvárať si vlastnú identitu, ktorá vôbec nemusí a často ani nekorešponduje s realitou. Veľa ľudí vytváraním virtuálnych a nereálnych profilov maskuje či ukrýva svoje hendikepy, ktoré by pri normálnom rozhovore či kontakte s niekým boli reálne viditeľné. Ich virtuálny profil ich robí lepšími, krajšími, úspešnejšími.

O závislosti od internetu (Internet Addiction Disorder), ktorú takto ako prví nazvali Kimberly Young a David Greenfield, **hovoríme vtedy, ak človek v dôsledku času stráveného na internete zanedbáva svoje vzťahy, pracovné aj sociál-**

POZNÁMKY

ne povinnosti, pričom sa môžu objaviť poruchy správania, sústredenia, ale aj fyzické problémy (bolesti chrbta, zhoršenie zraku, bolesti rúk a pod.). Ľudia trpiaci touto závislosťou sa cítia osamelí, stratení, bez kontaktu s reálnym svetom, no napriek tomu si život bez internetu nevedia predstaviť, je to pre nich neprekonateľný problém.

Pridávaním virtuálnych (aj keď reálne za počítačom sediacim človekom) a nadväzovaním chatových vzťahov sú ľudia schopní nadviazať aj veľmi intímny vzťah, aj keď často nemá reálne pokračovanie. Človek na „druhej strane počítača“ môže byť príťažlivejší, chápavejší, zábavnejší ako partner, s ktorým žijeme už pár rokov v spoločnej domácnosti a s ktorým nás spája niekoľko reálne prežitých rokov. Je jednoduché byť anonymne skvelý a chápavý, keď nie je nutné riešiť problémy v rodine virtuálneho priateľa a hlavne, keď sa hráme detskú hru „akože“ na niekoho, kým reálne nie sme. Nielen chatovanie, ale akýkoľvek dôvod, kvôli ktorému „visíme“ na internete, nás oberá o realnosť vlastného, ale aj partnerského a rodinného života.

3. 1 Diagnostika závislosti od internetu

Hlavné symptómy závislosti od internetu sú veľmi podobné s inými druhmi závislosti, rozlišujeme sedem symptómov:

1. **Strata kontroly nad časom** – človek prestáva mať svoj čas pod kontrolou, čoraz viac sa venuje obrazovke a internetu ako iným aktivitám, ktoré boli predtým pre neho dôležité. Sľubuje sebe aj svojim blízkym, že obmedzí čas za počítačom, ale bez úspechu.
2. **Klamanie** – človek klame sebe aj iným o tom, čo robil v priebehu dňa, alebo koľko času strávil na internete.
3. **Zmena psychického stavu** – typický je nepokoj, nesústredenosť, nervozita, podráždenosť a nespavosť.
4. **Zmena osobnosti** – prostredníctvom internetu sa človek stáva niekým iným, ako v skutočnosti je, dochádza doslova k dvojitému životu, menia sa jeho hodnoty aj morálne štandardy, o svojich virtuálnych priateľoch vie len to, čo mu napíšu.
5. **Emotívna nestabilita** – človek po sadnutí za počítač prežíva intenzívny pocit šťastia, aj keď sa tento pocit strieda s pocitom viny, že zanedbáva seba aj svojich blízkych.
6. **Zúfalstvo** – človek reaguje podráždene, je zúfalý, ak nemôže tráviť čas za počítačom.
7. **Fixácia** – myšlienky sa sústreďujú a zameriavajú na prácu s počítačom pri akýchkoľvek iných aktivitách (v práci, na výlete s rodinou a pod.). Do počítača investuje svoj čas, energiu aj peniaze.

Človek závislý od internetu zanedbáva svoje osobné, rodinné, pracovné aj sociálne povinnosti. Môžu sa objaviť poruchy správania, pozornosti, zanedbaný vzhľad aj hygiena, rôzne fyzické poruchy, o ktorých sme už hovorili (bolesti chrbtice, ramien, rúk, hlavy, zraku ako aj vysoká nadváha).

Nadmerné používanie internetu má za následok aj rôzne **patofyziologické následky**:

- **Pri pripájaní sa na internet sa vytvára určitý podmienený reflex** – zrýchlenie srdcovej frekvencie až búšenie srdca, stúpajúci krvný tlak, zadržovanie dychu prechádzajúce až do „hysterického dýchania“.
- **Chatovaním sa človek dostáva do stavu mysle podobnému tranzu alebo meditácii** (absolútna koncentrácia na obrazovku monitoru bez schopnosti vnímať bezprostredné okolie).
- **Rýchle posúvanie textu môže vytvárať obrazové halucinácie a snové predstavy.**
- **Prítomná je extrémna rozrušenosť, ak vnútorný svet človeka závislého od internetu vyruší nejaký podnet z vonkajšieho sveta.**

K vzniku závislosti od internetu v značnej miere prispievajú predispozície človeka, ktorý, ak napríklad trpí trvalými psychickými ťažkosťami (komplexy, pseudodepresie, úzkostné stavy ťažkosti, alebo nechopnosť komunikácie a iné), môže v podstate bez problémov prejsť výlučne ku komunikácii prostredníctvom siete, kde mu práve anonymita umožňuje utajiť svoj hendikep a problémy a virtuálna nereálnosť ho tak drží mimo situácií reálneho sveta.

3. 2 Liečba závislostí od internetu

Pri liečbe závislosti od internetu, tak ako pri všetkých závislostiach, je rozhodujúci postoj pacienta, jeho uvedomenie si problému a ochota liečiť sa. **Liečba** trvá približne **dva mesiace**, pričom veľký význam sa kladie na **psychohygienu**. Pacient by mal v prvom rade zmeniť životný štýl, čím sa myslí nájsť si vhodné náhradné aktivity na vyplnenie teraz už voľného času (času predtým stráveného pri internete). Nie je ojedinelá ani **farmakologická liečba**, pri ktorej sa pacientovi podávajú medikamenty znižujúce hladinu impulzivity. O spôsobe liečby rozhodnú výsledky administrovaných psychotestov a samozrejme konkrétny odborník. Vo všeobecnosti sa uznáva názor, že problémom je, ak človek trávi na internete viac ako 3 – 4 hodiny denne.

Závislosť od internetu však zďaleka nie je len psychiatrickou záležitosťou, závislosť spôsobuje mnoho zdravotných problémov, na liečení ktorých sa zúčastňuje viac lekárskeho odborníkov. Ľudia závislí od internetu si systematicky ničia zrak, majú žalúdočné problémy (jedlo je až na druhom mieste za internetom, jedia nepra-

POZNÁMKY

videlne, rýchle a nezdravé jedlá), často dochádza k vysokému nárastu na hmotnosti a takmer permanentným sedením za počítačom trpí hlavne chrbtica.

Je veľmi dôležité podchytiť problém skôr, ako závislosť zničí človeka a jeho okolitý svet. A aj keď rozlíšiť hranicu medzi záľubou, zvýšeným záujmom až závislosťou nie je jednoduché, je dobré, ak si na našich najbližších všimame zmenu správania, zmenu v ich obľúbených aktivitách, a hlavne vtedy, ak už trávajú na internete niekoľko hodín, tak zistiť, čo na internete vyhľadávajú a prečo. Internet nám môže pomôcť veľa nájsť, ale aj veľa stratiť.

3. 3 Závislosť od internetu, rodina a spoločnosť

Ako už bolo spomenuté, závislosť od internetu sa nedotýka len konkrétneho jedinca, ale tragicky zasahuje celú rodinu a má značný negatívny dopad na spoločnosť ako takú. Človek závislý od internetu devastuje v prvom rade seba, osobnostne, zdravotne, sociálne, ako aj pracovne. Dôsledky závislosti sú v mnohých prípadoch dôvodom rozpadu partnerských i pracovných vzťahov, často príde jedinec o rodinu i zamestnanie. Človek závislý od internetu prestáva byť „použitelný“ pre seba, blízkych, pre zamestnávateľa, a tým vlastne aj pre celú spoločnosť. Takto závislí ľudia si vytvárajú vlastný svet, v ktorom žijú. Strácajú schopnosť normálnej komunikácie a odcudzujú sa rodine aj spoločnosti.

Produktivita takéhoto človeka – zamestnanca v práci má klesajúcu tendenciu, až ho napokon dovedie z dôvodu absencií k strate zamestnania. Okrem premárneného času stráveného za internetom a neproduktívnosti v práci, výrazne sa zvyšuje riziko ohrozenia počítačového systému vírusmi, inštaláciami neželateľného softvéru a v konečnom dôsledku hrozia aj právne problémy v prípade, ak si takýto zamestnanec sťahuje nelegálny obsah z internetu. Jednou a často jedinou možnosťou ako môže zamestnávateľ predísť týmto problémom je zablokovanie prístupu na takéto stránky, ktoré absolútne nesúvisia s pracovnou náplňou. Ak totiž zamestnávateľ ponúka neobmedzený prístup na internet, je skutočne veľká pravdepodobnosť, že dôjde k jeho zneužitiu a značným finančným stratám. Stratou zamestnávateľ, závislý jedinec, rodina. Stratou zamestnania v dôsledku nereálneho života jedinec závislý od internetu reálne ohrozuje rodinu morálne aj ekonomicky. Ľudia závislí od internetu sa v konečnom dôsledku dostávajú na okraj spoločnosti, dochádza k obojstrannému nepochopeniu, oni nechápu spoločnosť a spoločnosť nechápe ich. Takýmto ľuďom je potrebné čo najskôr podať pomocnú ruku a ak je to v našich silách snažiť sa čo najskôr vyhľadať pre nich odbornú pomoc.

Mnohé európske krajiny realizujú výstavbu a prevádzku kliník, ktoré sú špecializované na liečbu tohto typu závislostí, podľa vzoru spolkov anonymných alkoholikov funguje systém skupinovej terapie pre osoby závislé od internetu. Aj keď na Slovensku ešte nie sme tak ďaleko v poskytovaní liečby v špecializovaných klinikách, problém závislosti od internetu je v pozornosti odborníkov už niekoľko rokov. O ich odbornosti v liečení závislostí niet pochyb, rozhodujúca je včasná diagnostika a snaha ľudí trpiacich závislosťou priznať si svoju diagnózu a vyhľadať odbornú pomoc.

4 ZÁVER

POZNÁMKY

Práca profesionálneho vojaka je náročná po psychickej aj fyzickej stránke, profesionalizáciou armády nadobudla civilná verejnosť dojem, že do jej radov budú a sú prijímaní ľudia, pre ktorých nie je prípustná žiadna ľudská slabosť či zlyhanie. Profesionálny vojak je vnímaný ako fyzicky zdatný a psychicky odolný, na prijatie ktorého sú stanovené prísne kritériá.

Aj keď vojenské nie je zároveň ľudské, to ľudské vojenské určite je. Životné roly syna, partnera, manžela či otca ovplyvňujú aj rolu vojaka. Krízové situácie, osobné či rodinné tragédie zasahujú a ovplyvňujú život každého človeka, vojaka nevynímajúc. Osobnosť sa tak vplyvom ťažkých životných etáp môže zmeniť a často sa aj zmení. Nie všetky nešťastia človeka posilnia, niektoré ho dokážu obráť o posledné zvyšky energie. Len prežitím konkrétnej situácie či udalosti vieme povedať, či sme ju dokázali zvládnuť. Každý človek má osobnostné predpoklady dané do určitej miery genetickou výbavou, každý je ovplyvnený prostredím, v ktorom vyrastá a ktoré si sám nevyberá. Nie každý má dobré rodinné a sociálne zázemie. Človek aj vojak môže mať svoje ľudské slabosti a zlyhania, pohľadom psychológa celkom prirodzené. Stav, kedy sa profesionálny vojak stáva hrozbou sebe či iným v dôsledku prepuknutia závislosti, už prirodzené nie je. To však neznamená, že sa má stať terčom odsúdenia či pohrdania. Stále je to človek, kolega či kamarát, ktorého by sme radi v práci stretávali, s ktorým sme už niečo vojenské i ľudské prežili. Nezostávajúme preto ľahostajnými k sebe ani iným, náš ľudský záujem o nich im možno pomôže žiť život „predtým“ a možno im pomôže to „predtým“ ani nezažiť.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Alkohol a spoločnosť [online]. Dostupné na internete: <<http://www.alkoholizmus.info>>.

Drogový informačný portál [online]. Dostupné na internete: <<http://www.infodrogy.sk>>.

Drogy, anorexia, bulímia, sebapoškodzovanie, sekty, závislosť od internetu, mobilov, esemesiek, počítačových hier, návody na samovraždy, emo [online]. Dostupné na internete: <<http://www.zodpovedne.sk>>.

KAFKA, J. a kol.: *Psychiatria*. Martin : Osveta, 1998. 255 s. ISBN 80-88824-66-4.

KŘIVOHLAVÝ, J.: *Psychologie zdraví*. Praha : Portál, 2001. 273 s. ISBN 80-7178-774-4.

Nehraj sa.sk : internetový portál pre patologických hráčov a ich príbuzných [online]. Dostupné na internete: <<http://www.nehraj.sk/>>.

Novinky časopisu Lekársky obzor [online]. Dostupné na internete: <<http://www.lekarsky.herba.sk>>.

POZNÁMKY

PAVLOVSKÝ, P. a kol.: *Soudní psychiatrie a psychologie*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2009. 222 s. ISBN 978-80-247-2618-2.

SKÁLA, J. a kol.: *Závislost na alkoholu a jiných drogách*. Praha : Avicenum, zdravotnické nakladatelství, 1987. 206 s.

Zoznam zdravotníckych zariadení [online]. Dostupné na internete: <<http://www.zzz.sk>>.

ĎALŠIA ODPORÚČANÁ LITERATÚRA

Ani kvapka [online]. Dostupné na internete: <<http://www.anikvapka.sk>>.

Čistý život závislostí [online]. Dostupné na internete: <<http://www.drogy.mysteria.cz>>.

KLOBUCKÝ, R. (ed.): *Drogy v spoločnosti – politika a poznanie : Zborník príspevkov zo seminára Sociologického ústavu SAV a NMCD*. Bratislava : ŠEVT, a. s. , 2007. 106 s. ISBN 978-80-8106-001-4.

OKRUHLICA, Ľ.: *Ako predchádzať recidívam*. Bratislava : KF PRINT, 1994. 74 s. ISBN 80-967110-8-3.

Portál pre popularizáciu vedy : eQuark.sk [online]. Dostupné na internete: <<http://www.equark.sk>>.

TRENCKMAN, U. - BANDELOW, B.: *Psychiatria a psychoterapia*. Trenčín : Vydavateľstvo F, 2005. 267 s. ISBN 80-88952-26-3.

Združenie Prevencia nelátkových závislostí [online]. Dostupné na internete: <<http://www.prevencianeza.sk>>.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Definícia alkoholizmu a štádiá závislosti od alkoholu.
2. Delenie osôb požívajúcich alkohol.
3. Spôsoby liečby alkoholizmu.
4. Alkohol verus rodina.
5. Definícia patologického hráčstva a fázy jeho vývoja.
6. Znaky patologického hráčstva a typológia patologických hráčov.
7. Patologické hráčstvo verus rodina.
8. Závislosť od internetu a hlavné symptómy v diagnostike tejto závislosti.
9. Závislosť od internetu verus rodina.

SLUŽBA PROFESIONÁLNEHO VOJAKA A JEJ VPLYV NA ROZVODOVOŠŤ PROFESIONÁLNYCH VOJAKOVPor. Mgr. Oľga **KOHÁRYOVÁ****ÚVOD**

„Skvelé manželstvo nie je, keď sa dá dokopy dokonalá dvojica. Skvelým manželstvom je, ak sa nedokonalá dvojica naučí tešiť zo svojich rozdielov.“

(Dave Meurer)

Láska a vzťahy sprevádzajú človeka po celý život. Prežívame lásku k rodičom, partnerovi, deťom, prežívame lásku prvú, osudovú i nešťastnú.

Každý partnerský vzťah je jedinečný, jednoducho vznikne, no zložito sa prežíva. Človek má predstavu o svojom partnerovi, vie, čo od vzťahu očakáva, ale len zriedka sa jeho predstavy skutočne naplnia. Sklamanie a rozčarovanie väčšina ľudí rieši rozchodom, veriac, že je to najlepší spôsob, ako skončiť minulé a začať budúce.

Súčasná doba je netrpezlivá, nekompromisná a zameraná na momenty prítomnosti. Myslieť na minulosť je zaťažujúce, myslieť na budúcnosť je zaväzujúce. Ľudia túžia prežiť každú minútu naplno, pre krátkosť života zažiť všetko, čo sa im ponúka. Utekajú pred bolesťou, sklamaním, zradou. Utekajú pred ľuďmi a spomienkami na iných ľuďoch a pred inými spomienkami. Stroskotané vzťahy nahrádzajú novými. Bez zastavenia, pochopenia, zmierenia a hlavne spoznania samého seba. Je jednoduché vidieť chyby iných, viniť ich za naše životné neúspechy. Koľko času a energie vieme obetovať na analýzu toho druhého, na pseudoriešenia problémov priateľov, kolegov, známych. Na videnie a riešenie seba nám už energia ani čas nezostáva.

Život nie je len šťastný, neprináša len veselé a bezstarostné momenty. Taký bol, je a bude, pre nás aj pre každého druhého. Príručky na úspech, šťastie, bohatstvo sú len placebo pre ľudí, ktorí majú strach zo seba, z reality, zo zodpovednosti a každodenných rozhodnutí. Naučila nás to táto doba, toto storočie, táto spoločnosť?

Dobu, storočie aj spoločnosť tvoríme my, sme výsledkom vlastných názorov a postojov. My nesieme zodpovednosť za nelichotivú analýzu súčasnosti. Sú to naše pomýlené hodnoty, ktoré sme sa rozhodli uznávať.

Vzťah nie je len prežívaním šťastia a bezstarostných dní, bez osobných obmedzení. Vzťah je zodpovednosť a vážne rozhodnutie pre nás i naše spoločne narodené dieťa, ktoré sme sa s partnerom rozhodli mať. Vzťah je o tolerancii, kompromisoch, spolupatričnosti a prežívaní dobrého aj zlého. Pevný vzťah znamená neutekať pred problémom či konfliktom, aj keď je to omnoho jednoduchšie.

Cieľom tohto príspevku je pomôcť riešiť a pochopiť zložitosť života a vzťahov, ktoré si v ňom vytvárame. Naučiť sa prežiť konflikty vo vzťahu a nie vzťah v kon-

POZNÁMKY

fliktoch. Pochopiť vlastnú aj cudziu nedokonalosť, silu genetiky, výchovy i prostredia. Nehľadať ideálneho partnera tolerujúc vlastné nedostatky a chyby. Možno by si tento príspevok mali prečítať aj partneri/partnerky každého profesionálneho vojaka, pre lepšie pochopenie vojenského povolania, ktorého náročnosť je často práve partnerom málo tolerovaná a v mnohých prípadoch býva dôvodom rozpadu partnerského vzťahu i rodiny.

1 POVOLANIE: PROFESIONÁLNY VOJAK

Náročnosť vojenského povolania je realita, ktorú dokáže najlepšie pochopiť len vojak sám. Profesionalizácia armády síce dala človeku slobodu rozhodnutia vstúpiť alebo nevstúpiť do vojenskej služby, no mnohí sú napriek slobodnému rozhodnutiu vstúpiť do armády zaskočení náročnosťou a špecifickosťou vojenskej služby. A rovnako zaskočení sú často aj partneri/partnerky vojakov. Tak ako pri voľbe partnera, tak aj pri voľbe povolania môžu byť predstavy iné ako realita.

V čom sú teda hlavné úskalia „vojenských vzťahov“ a ich rozchodu/rozvodu? V prvom rade je to náročnosť vojenskej služby, ktorá spočíva hlavne v tom, že je to služba. Slúžiť a byť pripravený v ktorúkoľvek dennú či nočnú hodinu. Profesionálny vojak je v týchto situáciách obmedzený v čase aj v priestore, pri vyhlásení pohotovosti je povinný nastúpiť do služby v presne stanovenom čase.

Problémom je aj práca počas sviatkov a víkendov. Či už je „služba“ naplánovaná, alebo nie, stále je to neštandardná pracovná doba. Nie zriedka sú dôvodom hádok práve konflikty kvôli (ne)plánovaniu programu na víkend či spoločnej dovolenky. Možno sú to banality a nepodstatné veci, no práve tieto tvoria partnerský život a rovnako tak ho môžu aj zničiť.

Ďalším a nie malým problémom je odlúčenie profesionálneho vojaka od rodiny z dôvodu výcviku, cvičení, týždňoviek alebo jeho vyslania do zahraničných operácií. Toto sú obmedzenia nielen pre vojaka, ale aj pre celú rodinu, ktorá si podľa jeho služobných povinností plánuje nielen víkendy či dovolenky, ale v podstate celý rodinný život. Akokoľvek chápaní partner môže mať, a často aj má, nepochopenie pre takto riadený partnerský vzťah.

Vojak je tak postavený medzi vojenskej a rodinnej povinnosti. Nepochopenie zo strany partnera sa odzrkadľuje v kvalite plnení si služobných povinností, zvyšuje napätie v partnerskom vzťahu a postupne môže narúšať vzťahy v celej rodine. Faktom je, že za fungovanie vzťahu sú zodpovední obidvaja partneri, ich vzájomné (ne) pochopenie a stupeň (ne)tolerancie vplývajú na kvalitu i pevnosť vzťahu.

Súčasťou psychologickkej prípravy je zvyšovanie pripravenosti profesionálneho vojaka na náročnosť povolania, na zvládanie záťažových situácií počas výcviku ako aj psychologická príprava pred odchodom do zahraničnej operácie. Rovnaká pozornosť je venovaná psychologickkej starostlivosti o profesionálneho vojaka počas nasadenia i po návrate zo zahraničnej operácie.

Absentuje však psychologická príprava partnerov a rodín profesionálnych vojakov na život s nimi. Krízy v partnerskom vzťahu sú mnohokrát preto, že partneri nevedia veľa o vojenskom povolání. Dôvodom môže byť zlá komunikácia medzi partnermi, slabý záujem o prácu a problémy toho druhého, ale aj nedostatočná odborná osveta. Zmeniť tento stav nie je vôbec jednoduché, nakoľko stretnutie veliteľov, útvárových psychológov a duchovných s partnermi/partnerkami často komplikuje práve vzdialenosť medzi miestom služby vojaka a bydliskom jeho rodiny.

2 MANŽELSTVO – HISTÓRIA A SÚČASNOSŤ

Manželstvo – termín budúcnosti alebo archaizmus? Čaká nás jeho renesancia alebo pád do zabudnutia?

Otázky, na ktoré sa ťažko odpovedá či argumentov na opodstatnenosť existencie manželského zväzku je čoraz menej. Napriek tomu je stále súčasťou nás a spoločnosti, zamestnáva nielen manželov, ale aj mnohých odborníkov. Hľadaním receptov na ideálny vzťah, vhodného partnera a šťastné manželstvo na celý život.

V minulosti, a nie je to tak dávno, bola svadba dvoch ľudí samozrejmosťou, slobodní ľudia po prekročení istého veku neboli spoločnosťou veľmi chápaní, ich spoločenská úroveň sa znižovala a dôvody slobodného stavu boli viac než podozrivé.

Situácia sa v posledných rokoch zmenila tak radikálne, že „podozrivým“ sa naopak stalo manželstvo. Podľa nemeckého profesora sociológie Manfreda Spiekera nahradila manželstvo takzvaná **sériová monogamia** – dlhodobjšie spolunažívanie s jedným partnerom, ktorého nahradí zase ďalší. Manželstvo prestáva byť inštitúciou, ktorá by získavala na vážnosti, úcte a podpore spoločnosti. Práve naopak, narastá počet párov žijúcich vo viac alebo menej trvalom vzťahu bez uzavretia manželstva, o čom svedčí aj podiel detí narodených mimo tejto inštitúcie. Podľa sociológov je však práve „neformálna rodina“ najviac ohrozeným zväzkom, môže sa ľahšie rozpadnúť, pretože ľudia nemusia absolvovať nepríjemný rozvod pred súdom, jednoducho sa len rozhodnú skončiť vzťah a odísť. Pravdou je, že v podstate je úplne jedno, či sa jedná o rozchod, alebo rozvod, pre opusteného partnera (deti nevynímajúc) je to rovnaké sklamanie, tá istá opustenosť, rovnaké zníženie životnej úrovne seba aj detí z dôvodu straty druhého príjmu a v neposlednom rade pocit osobného zlyhania a zodpovednosti za vzniknutú situáciu.

Cieľom tohto príspevku nie je zistiť, ktorá forma spolužitia je „lepšia“, či manželstvo alebo sériová monogamia, cieľom je poukázať na najčastejšie dôvody rozchodu/rozvodu partnerov, jeho dôsledky pre rodinu a spoločnosť, ako aj možnosti záchrany vzťahu a riešenia kríz, ktoré sa môžu a často aj objavujú v partnerskom živote. Nájst súvislosti medzi povolaním profesionálneho vojaka a príčinami rozpadu ich vzťahov.

POZNÁMKY

2. 1 Kríza vo vzťahu – príčiny a dôsledky

Každá kríza má svoju príčinu i dôsledok, začiatok aj koniec. Vznikla z nejakého dôvodu, niečo ju zapríčinilo a niekoho sa dotýka.

Podľa Miroslava Plzáka, odborníka na manželstvo a partnerské vzťahy, existujú tri stupne manželskej krízy:

1. **Lahká manželská/partnerská kríza** – je krátkodobá, trvá niekoľko týždňov, nepriateľské nálady neprerástli do odporu a maximálneho nepriateľstva, aj keď v čase jej trvania sa stratila pohoda a atmosféra sa stala napätou.
2. **Stredne ťažká manželská/partnerská kríza** – trvá dlhšie ako tri mesiace a aj keď sa partnerom túto krízu podarí zvládnuť, hrozí riziko recidívy. Nepriateľstvo medzi partnermi je intenzívne, pokoj predstavuje len ťaživé mlčanie.
3. **Ťažká manželská/partnerská kríza – konflikt** – trvá viac ako šesť mesiacov, vzniká odpor k domovu a partnerovi, ktorý nadobúda až úroveň averzie.

Väčšinou býva kríza asymetrická, teda jeden partner chce zachrániť vzťah za každú cenu, druhému je to ľahostajnejšie.

Prečo k partnerským konfliktom dochádza? Aké sú reálne príčiny? Na začiatku každého vzťahu je voľba partnera a očakávanie. Kritériá pri voľbe partnera sú rôzne, niekto hľadá v tom druhom pocit bezpečia, inokedy má partner uspokojiť nikdy nenaplnené túžby, často hľadáme partnera podobného otcovi či matke.

Medzi najčastejšie príčiny partnerských a manželských rozvratov patrí:

- **Nevhodné, ľahkomyselné a nezodpovedné** správanie sa a konanie niektorého partnera voči druhému alebo obidvoch partnerov navzájom voči sebe. Táto príčina rozpadu vzťahu má často korene vo výchove a rodinnom prostredí, v ktorom partneri vyrastali a ktorého vzorce správania si preniesli do vzťahu. V podstate je to nepripravenosť na partnerský a rodinný život jedného alebo oboch partnerov.
- **Manželská nevera** – je vážne narušenie vzťahu, vzájomnej úcty a dôvery medzi partnermi. Neverný partner nemá vybudované etické normy, a preto ani nepovažuje porušenie manželskej/partnerskej vernosti za previnenie voči druhému partnerovi.
- **Alkoholizmus** – spôsobuje morálne aj materiálne ničenie až zničenie partnera i rodiny. Z dôvodu alkoholizmu a jeho dôsledkov sa väčšina partnerstiev/manželstiev rozpadne, len liečenie a trvalá abstinencia môže zachrániť už aj tak vážne narušené vzťahy.

- **Nežiadúce zásahy rodičov** do manželstva svojho „dieťaťa“, hlavne vtedy, keď mladí partneri/manželia bývajú u rodičov niektorého partnera. Odpútanie sa od rodičov, a hlavne od matky, nie je pre mnohých jednoduché a práve neprestrihnutá „pupočná šnúra“ je často dôvodom rozchodu/rozvodu partnerov. Ak už nie je možnosť samostatného bývania, vhodná je aspoň oddelená domácnosť od domácnosti rodičov.
- **Patologická žiarlivosť** jedného z partnerov je zaručený spôsob zničenia vzťahu a patrí do kompetencie psychológa či psychiatra. Je často spojená s alkoholizmom i komplexom menejcennosti.
- **Neuznávanie a podceňovanie manželského partnera** – ak niektorý partner toho druhého sústavne podceňuje, ponizuje, neuznáva, dáva mu tým pádne dôvody na únik zo vzťahu a jeho ukončenie. V mnohých prípadoch sa v tejto súvislosti hovorí aj ako o týraní a domácom násilí, ktoré môže mať rôznu podobu.
- **Zlý vzťah k práci, nezodpovednosť, ľahkomyselnosť a ľahotikársky spôsob života** – pred vstupom do vzťahu je dobré, ak sa zaujímate aj o to, aký má budúci partner vzťah k práci, aké má ambície či plány do budúcnosti, aká je miera jeho zodpovednosti k sebe aj k životu.
- **Nezhody v sexuálnej oblasti** – dôvodom je často egoizmus partnera, ale aj chýbajúca otvorenosť vo vzťahu pri riešení intímnych problémov (aj vplyvom výchovy, náboženstva a predsudkov).
- **Ďalšie príčiny** – medzi iné dôvody rozpadu vzťahu patrí lakomosť, rozdielnosť záujmov, choroba niektorého partnera, veľký vekový rozdiel, kriminalita a následný výkon trestu partnera, opustenie partnera a rodiny spojené s vystaňovaním sa do cudziny a pod.

Vzťah dvoch ľudí vyžaduje vzájomnú vyzretosť, do vzťahu vstupujú ľudia s rozvinutou osobnosťou, s nadobudnutými zvykmi či vzorcami správania, ktoré si prinášajú zo svojich rodín, v ktorých „učiteľmi“ v oblasti fungovania medziľudských a hlavne partnerských vzťahov boli rodičia. Dôvodom konfliktov sú často aj naučené vzorce správania sa, ktoré si do vzťahu prinášame a ktoré často nevedomky skúšame na našich partneroch. Spomenieme niektoré z nich:

Hystéria – správanie typické prehnanou dramtizáciou a prílišnou emocionálnosťou, spôsob, ktorým vieme partnera vydierať.

Urážanie sa – častá a prehnane negatívna reakcia partnerskému vzťahu v žiadnom prípade neprospieva.

Kritizovanie – koľkokrát nás rodičia v detstve kritizovali a výčitkami chceli vtiesnať do svojej predstavy dobrého dieťaťa a ako často to robíme vo vzťahu k nášmu partnerovi.

POZNÁMKY

Trucovanie – ako ty mne, tak aj ja tebe, správanie, ktoré tak často vedie k rozpadu vzťahu.

Mlčanie – ktorým chceme potrestať partnera, ak nám v niečom nevyhoví, rovnako ako trestali naši rodičia nás, keď sa prestali s nami rozprávať.

Zlosť – často sa správame ako zlostné dieťa, ktoré sa hádže o zem, lebo nedostalo cukrík či hračku, spôsob, ktorý sa u mnohých rodičov osvedčil, vo vzťahu nám však úspech nezaručí.

Sexuálne odmietanie – spôsob, ktorý má korene v detstve, kedy sme práve zákazom boli trestaní za neposlušnosť. Tento spôsob reakcie sa veľmi často používa smerom k partnerovi ako trest za jeho neprimerané, alebo nám nevyhovujúce správanie.

Prosíkanie – tak tu záleží už len na miere tolerancie partnera. Paradoxne je stále dosť partnerov, na ktorých tento spôsob nátlaku funguje (hlavne ženy ho často využívajú).

Pri mnohých dôvodoch vzťahovej krízy zohráva rozhodujúcu úlohu **neefektívna komunikácia**. Hlavne v začiatkoch vzťahu si partneri nerozumejú preto, lebo nevedia alebo nechcú hovoriť o problémoch konštruktívne, mnohí dokonca ignorujú snahu partnera o rozhovor či riešenie problému. Typicky mužským spôsobom riešenia problému je „buchnutie dvermi“ či už reálne alebo obrazne. Medzi typicky ženskú reakciu určite patrí „tichá domácnosť“. Problémy v komunikácii sú stále najčastejšie uvádzané ako príčina vzniku partnerskej krízy. **Komunikačné problémy** sú často spôsobené tým, že ženy a muži majú **rôzny štýl vyjadrovania sa**. Ženy sa viac zaoberajú vlastnými pocitmi, sú citlivejšie pri vnímaní akýchkoľvek zmien v manželstve tým, že vnímajú problém skôr, potrebujú o ňom hovoriť častejšie a viac ako muži. Muži naopak radšej konajú ako hovoria, na problém partnerky hľadajú riešenie, zastavia jej sťažovanie často ani nie z dôvodu nezájmu, ale z potreby problém vyriešiť. A práve to si často žena vysvetlí ako nezáujem partnera počúvať ju.

Veľmi častou chybou v komunikácii je tzv. „**syndróm čítania myšlienok**“, keď partner od toho druhého očakáva, že bude presne vedieť, čo chce, čo sa mu nepáči, na čo myslí, bez toho, aby sa ho priamo opýtal. Nech je to akokoľvek, aj rozprávať sa medzi sebou je možné naučiť sa, no a keď nám nepomôže vlastný systém pokus – omyl priamo úmerný spoločne prežitému času, je vhodné a prospešné navštíviť odborníka. Učiť sa správne komunikovať nás zbavuje zábran a obáv, pomáha nám problémom predchádzať alebo ich riešiť. Vedieť počúvať a povedať je predpoklad zdravého vzťahu. Najlepšie to vystihujú slová klasika: „Naučme sa hovoriť sami sebe, aby sme konečne počuli vlastné slová“. Vypovedaním toho, čo nás vo vzťahu trápi, z čoho máme obavy, ale aj to, z čoho máme radosť a čo sa nám páči partnerskému vzťahu prospieva viac než akékoľvek výborné finančné zabezpečenie. Partner, ktorý nepočúva, nehovorí, nerešpektuje, neprežíva spoločné momenty a neplánuje

žiadnu osobnú zmenu na zlepšenie vzťahu vlastne už ani nie je partner. Pokúsiť sa zachrániť vzťah nachádzajúci sa v kríze nie je prejav slabosti, je to prejav zrelosti a zodpovednosti za tých najbližších, je to snaha vyliečiť choré miesta v partnerskom živote. V opačnom prípade ako posledné riešenie „neliečeného“ vzťahu zostáva rozchod alebo rozvod.

POZNÁMKY

2. 2 Rozvod/rozchod – dôvody pre a proti

Asi bude lepšie začať dôvodmi, prečo sa nerozhádzať a nerozvádzať, ale radšej sa pokúsiť vzťah zachrániť:

1. Partnerská kríza nemusí byť jednoznačne dôvod na ukončenie vzťahu, stále je čas na hľadanie spôsobov riešenia krízy.
2. Odborný poradca na vzťahy je schopný pomôcť pochopiť dôvody krízy a dokáže aj navrhnúť možné riešenia. Dôležité je o problémoch hovoriť a snažiť sa ich riešiť.
3. Mediátor (sprostredkovateľ) špecializovaný na rodinné problémy pomôže nájsť cestu tam, kde ju partneri v kríze nevedia sami nájsť.
4. Deti – dôvod, pre ktorý sa oplatí bojovať za záchranu vzťahu, pretože práve deti trpia rozpadom rodiny najviac (môže sa narušiť vzťah k biologickému rodičovi, často dieťa prichádza o časť rodiny – starí rodičia, bratrance, sesternice), stáva sa víkendovým dieťaťom víkendového rodiča.
5. Rozchod, ako aj rozvod, je psychicky veľmi náročný pre všetkých zúčastnených a nachádza sa v hornej priečke poradia stresových situácií.
6. Negatívnym dôsledkom rozpadu vzťahu je aj zmena životnej úrovne často oboch partnerov (delenie majetku).
7. Samotný rozvod nie je lacná záležitosť (právnik, súdne poplatky).
8. Rozvodové konanie môže byť zdĺhavé, nepríjemné a často „nespravodlivé“.
9. Miesto po partnerovi sa ťažko zapĺňa a nový partner nemusí byť tiež lepší ako ten predtým.

Nie každé onemocnenie sa dá liečiť, nie každý vzťah sa dá zachrániť. Existuje mnoho dôvodov, kedy jediným riešením pre partnerov, ktorých vzťah sa nachádza v hlbokéj a neprekonateľnej kríze, je práve rozchod. Rozchod/rozvod je často jediným riešením aj pre záchranu psychického i fyzického zdravia členov rodiny, ktorá žije s neprispôsobivým či nebezpečným partnerom (alkoholizmus, iné druhy závislostí, kriminálna činnosť, psychopatický partner, domáce násilie, týranie zverenej osoby...)

POZNÁMKY

Tu je niekoľko dôvodov rozchodu/rozvodu ako posledného spôsobu riešenia krízy:

1. Ak nepomohol ani poradca na partnerské vzťahy a situácia sa nezlepšuje, práve naopak.
2. Ak necítite k sebe žiadne citové puto, žijete vedľa seba ako cudzí ľudia.
3. Zostať vo vzťahu len kvôli deťom tiež nie je dobré riešenie, deti cítia napätie a veľmi tým trpia, niekedy rozvod urobí z vás lepších rodičov.
4. Ak má jeden z partnerov stabilný vzťah s inou osobou a nemá vôbec záujem vrátiť sa.
5. Ak sú kultúrne, sociálne, náboženské alebo filozofické rozdiely neprekonaateľné.
6. Ak vás partner nerešpektuje, neváži si vás, nevšíma si vás alebo vás neustále ponižuje.
7. Ak je partner závislý a nie je ochotný sa liečiť.
8. Ak žijete už dlhší čas oddelene a máte svoj život, ktorý vám obom vyhovuje.

Dospieť k tak vážnemu rozhodnutiu ako je rozchod/rozvod nie je vôbec jednoduché. Vyžaduje si to maximálnu dávku odvahy, pozrieť sa realite priamo do očí. Priznať si skutočný stav vo vzťahu, uvedomiť si, že táto etapa v živote končí so všetkými spomienkami, ktoré zostanú. Je to rozhodnutie, ktorým berieme na seba zodpovednosť nielen za seba, ale aj za ostatných členov rodiny. Prijmeme všetky dôsledky, ktoré s týmto rozhodnutím súvisia.

Ak už rozvod, ako sa z neho dostať?

Odborníci rozlišujú štyri fázy prežívania rozchodu:

1. **Fáza popierania** – vyznačuje sa popieraním a ignorovaním neodvolateľnosti rozchodu, čaká sa ešte „jedna šanca“. Človek vyhľadáva „náhodné stretnutie“ s ex partnerom, stále nosí obrúčku, žije v nádeji, že sa všetko vráti do pôvodných koľají.
2. **Fáza záplavy citov** – charakterizujú ju veľké výkyvy nálad a celková bezcieľnosť, zúfalosť, bezmocnosť, človek má pocit, že bez partnera už nikdy nebude šťastný. Vracajú sa spomienky na spolu prežité chvíle (väčšinou tie najkrajšie). Zároveň sa opakovane dostávajú výčitky a pocit viny za rozpadnutý partnerský vzťah. Človek pochybuje o sebe, prestáva si veriť a vidí len svoje záporné stránky. Opakovane sa ho zmocňuje pocit strachu z nocí, víkendov a samoty. Zmena finančných pomerov, samostatná výchova detí,

alebo občasný kontakt s deťmi po rozvode sa zdajú nezvládnuteľné. Zúfalstvo a strach sa striedajú s pocitmi zlosti a nenávisťi voči partnerovi a túžbou pomstiť sa. Človek však pomaly predsa len začína nachádzať pevnú pôdu pod nohami.

3. **Fáza novej orientácie** – človek opäť začína preberať život do vlastných rúk, začína si uvedomovať, že život nekončí a neexistuje len jediný partnerský vzťah. Stráca sa myšlienka na opätovné spolužitie, človek začína nadväzovať kontakty s inými ľuďmi, buduje si nový pocit vlastnej hodnoty a učí sa byť k sebe priateľský.
4. **Fáza nového životného konceptu** – človek si jasne uvedomí, že rozchod nebol trestom za jeho zlyhanie, bolo to jediné možné východisko pre nefungujúci vzťah. Začína si vypracovávať nový koncept života i budúceho partnerského vzťahu, začína byť sám sebou, lepšie sa spoznáva, objavuje v sebe nové schopnosti a učí sa znovu dôverovať ľuďom.

Nie každý má dostatok síl na prekonanie týchto fáz, niekto uviazne v nenávisťi či v depresii, bude smútiť či nenávidieť celý svoj ďalší život. Takýto človek sa oberá o pocit z uzavretia minulosti ako veľmi dôležitej skúsenosti a slobody vlastného rozhodovania.

Čas potrebný k prekonaniu jednotlivých fáz rozchodu môže byť rôzny, ale v priemere **trvá rok**, kým človek dosiahne fázu 3, väčšina ľudí potrebuje **dva až tri roky** pokiaľ si vybuduje **nový životný koncept**. Ako rýchlo to človek dokáže závisí od jeho dovtedajšieho života a od postojov voči sebe a životu ako takému, niekto na to potrebuje aj ďalší rozpadnutý vzťah, opakované zmierenia či rozchody.

Prečo niekto trpí rozchodom viac a niekto menej ovplyvňujú rôzne faktory. Jedným z nich je **vzťah k partnerovi**, ktorý odchádza, jeho miesto v živote opusteného. Ďalším rozhodujúcim faktorom je **osobnosť opusteného**, jeho sebaúcta a možno aj predchádzajúce skúsenosti. Veľkú úlohu zohráva jeho „pripútanosť“ k partnerovi a niekedy doslova až závislosť na ňom. Ďalším významným činiteľom je **vek a pohlavie** opusteného človeka. Ťažšie sa s rozchodom vyrovnávajú starší ľudia opustení po dlhoročnom vzťahu. Odborná literatúra na základe prieskumov uvádza, že oveľa ťažšie sa s rozchodom a životom bez partnera vyrovnávajú **muži**. Opustenosť môže mať často vplyv na ich zdravie, ako aj pracovný výkon. Chlapi predsa neplačú, tento mylný názor a postoj na mužské zvládanie ťažkostí ako aj vyrovnávanie sa s rozchodom im často neumožňuje (tak ako ženám) odhaliť svoje city a prežívanie. Často sa paradoxne rýchlejšie rozhodnú pre nový vzťah (za výraznej podpory kolegov a kamarátov), aj keď proces odpútavania sa ešte neskončil.

Podstatným faktorom na zvládnutie rozchodu sú **okolnosti**, za akých k nemu došlo a jeho celkový **dopad na rodinu**. Bol to rozchod nečakaný, rodina zostala náhle bez finančného zabezpečenia, problematická bytová otázka a pod.

POZNÁMKY

V prípade, že človek sám nedokáže rozchod zvládnuť, spôsobuje mu to problémy v osobnom i pracovnom živote, nie je žiadnou hanbou vyhľadať odborníka (psychológ, psychiater). Spomenieme niekoľko varovných signálov, kedy je nutné vyhľadať odbornú pomoc:

- Ak sa denne zaoberáte myšlienkou na samovraždu a dokonca máte premyslený aj plán, ako ju uskutočniť.
- Ak sa chcete dostať z utrpenia, ale nevíete ako.
- Ak zanedbávate starostlivosť o seba, lebo všetko pre vás stratilo zmysel.
- Ak dlhšie ako štyri týždne užívate lieky na upokojenie alebo na spanie, ak denne pijete alkohol, prejedáte sa alebo naopak nemôžete jesť.
- Ak by ste sa radi porozprávali s niekým, no nemáte nikoho, komu by ste mohli otvorene a opakovane hovoriť o svojich citoch.

Čokoľvek prežívate v súvislosti s rozchodom sú normálne ľudské reakcie, nenormálnymi sa stávajú vtedy, keď ničia vaše psychické i fyzické zdravie. Vtedy je najvyšší čas vyhľadať pomoc.

2. 3 Čo sa dá urobiť pre zlepšenie vzťahu

Predpokladom zdravého a fungujúceho vzťahu sú dvaja psychicky aj fyzicky zrelí ľudia, ktorí vedia, čo od vzťahu očakávajú. Každý človek má väčšinou nejakú predstavu o svojom partnerovi, o jeho fyzickom vzhľade, ako aj o vlastnostiach, ktoré by mal mať. Skôr, ako sa vrhneme na analýzu toho druhého, bolo by dobré najskôr pokúsiť sa spoznať sám seba. Pohľad do vlastného vnútra nie je jednoduchý, často chýba odvaha vidieť sa v reálnej podobe a nie v takej, aká by sa nám páčila. Byť si vedomí svojich kladov aj záporov dáva predpoklad mať reálne nároky a požiadavky aj na svojho partnera. Je veľmi dobré neviazať sa až príliš na konkrétnu predstavu, pretože sa môže stať, že nebudeme vidieť skutočnosť, ale budeme hľadať naplnenie našich predstáv. Problémom vo vzťahu môže byť práve to, že sa predstavy jednoducho nenaplnia a vtedy sa zúfalo snažíme partnera zmeniť, vychovať alebo aspoň priblížiť nášmu ideálu.

Nerobte chybu v tom, že budete klásť podmienky a požiadavky a hlavne sa ne snažite vlastniť svojho partnera. Vo vzťahu zohráva veľkú úlohu pozornosť, pochopenie a dobrá komunikácia. Ak človek túži po trvalom a dobrom partnerskom vzťahu, nemal by brať partnera ako súpera, nesnažiť sa bojovať a víťaziť nad človekom, ktorého má rád. Partneri svoj vzťah niekedy považujú doslova za boxerský ring, biť sa o to, kto má lepšie zamestnanie, kto viac zarába....

Je dobré uvedomiť si, že partner by mal byť ten, ktorému sa vieme zdôveriť, ktorý nás môže poznať takých, akí sme, u ktorého nájdeme pochopenie aj pre svoje slabosti. Partner, ktorý nás dokáže pochváliť a oceniť za úspechy, ktoré sa nám v živote podarili dosiahnuť.

Tým, že existujú rozdiely medzi mužmi a ženami v mnohých veciach, je absolútne samozrejmé aj to, že rôzne vnímajú a prežívajú situácie, ktoré sa vo vzťahu objavia. Väčšina žien napríklad nedokáže oceniť (pochopiť), ako veľmi muža poteší, keď urobí žene radosť, ženy napriek tomu, že si uvedomujú fyzickú silu muža, dokážu ho slovne uraziť až ponížiť, často bez domyslenia možných následkov (poníženie partnera, vyprovokovanie k agresívnemu správaniu, hľadanie ženy, ktorá si ho bude viac vážiť a pod.).

Ženy môžu pre zlepšenie vzťahu urobiť to, že:

- nevytlúčia muža zo zásadných rozhodnutí, nezbavia ho možnosti pomôcť,
- nebudú opravovať jeho vyjadrenia či úsudky len z dôvodu vlastnej dôležitosti,
- nebudú ignorovať rady partnera,
- nebudú ignorovať jeho potreby,
- nebudú kritizovať jeho príbuzných,
- budú prejavovať záujem o jeho koníčky, minimálne mu ich nebudú zakazovať,
- nebudú premietat' svoju nespokojnosť na partnera a pod.

Muži môžu urobiť pre zlepšenie vzťahu to, že:

- budú viac počúvať partnerku, ale aj hovoriť o sebe,
- budú sa viac zúčastňovať na rodinnom živote (starostlivosť o domácnosť, výchova detí),
- pochopia, že aj partnerka sa vrátila z práce a je rovnako unavená ako on,
- nebudú ju vynechávať z dôležitých rozhodnutí (kúpa auta, domu, investovanie peňazí ...),
- si uvedomia, že intímny život nie je len o nich, ale aj partnerka má svoje predstavy a túžby,
- budú s ňou jednoducho viac prežívať a aktívne sa zúčastňovať jej života.

Bolo by naivné domnievať sa či veriť tomu, že vzťah dvoch ľudí bude rovnako silný a láskyplný ako na začiatku. Roky spoločného života, radostí i starostí, finančného zabezpečovania, výchovy detí ovplyvnia každý vzťah, preto odborníci radia, že každý vzťah je potrebné pestovať, oživovať, budovať. Partneri v kríze často hľa-

POZNÁMKY

dajú u odborníka konkrétny recept na šťastie, bez toho, aby sa pokúsili sami niečo pre to urobiť.

Je veľa spôsobov, ako sa to dá realizovať, nie všetkým párom však vyhovuje to isté. Existuje však niečo, čo je pre všetky páry rovnako dôležité na udržanie zdravého vzťahu. Je to **úcta, dôvera a zodpovednosť**. Nedajú sa získať zo dňa na deň a už vôbec nie za peniaze, sú výsledkom spolu prežitých rokov, prekonaných problémov a ťažkostí, vzájomnou spolupatričnosťou, toleranciou a pochopením.

3 ZÁVER

Neustále sa meniacia realita nás často núti robiť rozhodnutia a zmeny v osobnom i v pracovnom živote. Súčasný svet svojou neistotou skúša a preveruje našu schopnosť zvládať záťažové situácie každodenného života, schopnosť robiť dôležité rozhodnutia a byť za ne zodpovední.

Život profesionálneho vojaka je rovnako špecifický ako jeho profesia. Nepredvídateľnosť služby ho drží v mantineloch vojenských rozhodnutí a rozkazov, čím mu v podstate určuje a riadi aj jeho súkromie. Predtým spomínané „vojenské faktory“, ovplyvňujúce osobný a partnerský život vojaka, je ťažké zmeniť, alebo ovplyvniť. Je nemožné nezúčastňovať sa výcvikov, nenastúpiť do nepretržitej zmeny, nechodiť do práce počas sviatkov či víkendov. Možno s výnimkou poskytnutia miesta služby čo najbližšie k rodine, čím by sa vylúčili „týždňovky“, ako jeden z faktorov vplývajúcich na partnerský vzťah. Riešením by bolo aj poskytovanie bytov profesionálnym vojakom a ich rodinám v mieste služby, ako tomu bolo v minulosti. No vzhľadom na profesionalizáciu armády a zvýšenie počtu profesionálnych vojakov je to veľký ekonomický problém, ktorý je len ťažko riešiteľný v blízkej budúcnosti.

Zostáva tak zatiaľ jediná možnosť - zmeniť seba, alebo sa o to minimálne pokúsiť. Zmenou vlastných postojov, hodnôt či názorov môžeme ovplyvniť partnerský i rodinný mikrosvet, ktorý podstatne zasahuje aj do nášho pracovného sveta.

Pokúsme sa vniesť do nášho života toleranciu, vzájomnú úctu, zodpovednosť a záujem o tých najbližších.

Podstatný vplyv na postoj a názor našich partnerov na vojenské povolanie sa často odvíja aj od našej vlastnej hrdosti na príslušnosť k armáde. Vojak, ktorý nie je hrdý na svoje povolanie, len ťažko môže presvedčiť svojho partnera o dôležitosti svojej práce.

Cieľom tohto príspevku je upozorniť na existujúci problém a priblížiť nielen dôsledky vojenskej služby na partnerský život, ale aj poskytnúť komplexnejší pohľad na príčiny a možnosti riešenia konfliktov, ktoré môžu vo vzťahu dvoch ľudí vzniknúť.

Opodstatnenosť psychologickej starostlivosti o profesionálneho vojaka tak nadobúda širší rozmer. Okrem poskytnutia psychologickej prípravy na zvládnutie náročnosti povolania môže psychológ odborne poradiť aj v otázkach partnerského a rodinného života, čím sa len zvýši pripravenosť a schopnosť vojakov plniť si svoje služobné povinnosti.

POZNÁMKY**ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV**

PÁVEK, F. - FANTA, K. - DLABAČOVÁ, E.: *Manželská čítanka*. Bratislava : Smena, 1984. 261 s.

PLZÁK, M.: *Manželská tonutí*. Praha : MOTTO, 2003. 117 s. ISBN 80-7246-183-4.

ROSENOVÁ, M.: *Manželství bez krizí*. Frídek-Místek : ALPRESS, 1996. 399 s. ISBN 80-85975-32-7.

SALOMÉ, J.: *Mluv se mnou, mám ti co říct*. Praha : Portál, 1997. 153 s. ISBN 80-7178-128-2.

WOLFOVÁ, D.: *Keď odchádza partner*. Bratislava : Ikar, 1994. 141 s. ISBN 80-7118-108-0.

ĎALŠIA ODPORÚČANÁ LITERATÚRA

Federácia rodín za svetový mier. [online]. Dostupné na internete: <<http://www.federaciarodin.sk>>.

JELLOUSCHEK, H.: *Desatero trvalé lásky*. Praha : Portál, 2008. 165 s. ISBN 978-80-7367-361-1.

LOVE, P. - STOSNY, S.: *Jak beze slov zlepšit své manželství*. Praha : Návrat domů, 2009. 207 s. ISBN 978-80-7255-214-6.

Stránka pre manželov a partnerov [online]. Dostupné na internete: <<http://www.manzelstvo.sk>>.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Náročnosť vojenského povolania.
2. Najčastejšie príčiny partnerských konfliktov.
3. Krízy v partnerskom vzťahu.
4. Dôvody, prečo sa nerozísť/nerozviest'.
5. Vyhľadanie pomoci u odborníka na partnerské vzťahy.

MUŽI A ŽENY V OZBROJENÝCH SILÁCH SLOVENSKEJ REPUBLIKYPhDr. Mária **MARTINSKÁ**, PhD.**ÚVOD**

Humánnosť a dôstojnosť tvoria podstatu obsahu spoločného dobra a sú najvyššími hodnotami, o ktoré sa má človek ako osoba a spoločnosť ako celok usilovať.¹ Súčasná etika považuje za ústrednú a základnú hodnotu zabezpečenia kvality života spoločnosti *dôstojnosť ľudskej osoby*. K jej ďalším hodnotám patrí inštitúcia *manželstva a rodiny* a *politický poriadok* schopný zabezpečiť základné hodnoty spoločného dobra – konkrétne *sociálnu spravodlivosť, slobodu a mier*. V dôsledku vojnových konfliktov dochádzalo v histórii k narušeniu týchto hodnotových systémov a k premenám tradičných sociálnych pozícií a úloh žien a mužov. Zachovanie trvalo udržateľného rozvoja spoločnosti, zvyšovanie kvality života a rozširovanie práv mužov a žien v kontexte súčasných spoločenských zmien prináša nové výzvy pre skúmanie zmeny postavenia žien a mužov v súkromnej, rodinnej a verejnej sfére.

Najdôležitejšou je *finančná udržateľnosť sociálnych systémov*, ktorá garantuje sociálne občianstvo a životnú úroveň všetkým občanom a *harmonizácia rodinného života a pracovnej kariéry mužov a žien*. Ďalšie významné podnety v súčasnosti prináša Lisabonská stratégia a najnovšia generácia ľudských práv obsahujúca výzvy na primeranú spotrebu, toleranciu a rovnomerné zvyšovanie kvality života a seba-realizáciu jednotlivcov a spoločností. Hodnotové systémy súčasnej spoločnosti ovplyvňuje zvyšujúca sa potreba uznania rovnosti práv žien a mužov, ich rovnocenná spolupráca a participácia vo všetkých oblastiach a tiež možnosť rovnocenne spolupracovať na zabezpečení bezpečnosti a mieru. Prínos spolupráce mužov a žien v ozbrojených silách prispieva k tomu, že existuje výchova k mieru a že sa pre zmierňovanie dôsledkov konfliktov a násillia nachádzajú riešenia.

1 AKTUÁLNE VÝCHODISKÁ UPLATŇOVANIA RODOVEJ PERSPEKTÍVY V OZBROJENÝCH SILÁCH SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Na úvod je potrebné opýtať sa, čo je dôvodom toho, že nielen vo vojenskej organizácii, ale ani v mnohých iných organizáciách a inštitúciách ešte stále nemožno hovoriť o primeranom stave rodovej rovnosti medzi mužmi a ženami. Väčšina súčasných žien aj mužov chce oboje – prácu aj rodinu.

Počet žien, ktoré sa výhradne venujú domácim prácam, nie je v dnešnej dobe vysoký. Ženy zatiaľ vnímajú prácu v domácnosti ako monotónnu, mechanickú, ubíjajúcu a hlavne – majú príliš malý priestor pre to, aby sa mohli realizovať iným spôsobom. Samozrejme, že to nie je univerzálne platný model, ale možno ho považovať za väčšinový. K hlavným rodovým stereotypom viažucim sa k práci patria tie, ktoré rozdeľujú povolania na striktné *ženské* a *mužské*. Vo väčšine súčasných názorov pre-

1) GLUCHMAN, v. (ed.): *Reflexie o humánnosti a etike*. Prešov : L.I.M., 1999, s. 55.

vláda nedocenenie manželskej a otcovskej roly mužov² a odsudzovanie žien, ktoré si volia typicky mužské povolania (napríklad vojenskú kariéru). Mužskosť a ženskosť sa nesprávne definujú ako protiklady, ktoré obsahujú automatický predpoklad, že všetci muži sú výhradne „mužskí“ a všetky ženy výhradne „ženské“.³ Akékoľvek vybočenie z predpísaného správania sa považuje za nenormálne a je trestané výsmechom či spoločenským odsúdením, nálepkovaním.

V súčasnej dobe sú ženy neoddeliteľnou súčasťou trhu práce a podieľajú sa na ňom takmer rovnakou mierou ako muži a dá sa povedať, že národné hospodárstvo by sa už fakticky bez ženskej práce neobišlo. Jedným z dôležitých prvkov tohto problému je otázka balansovania rodinného života a pracovnej kariéry, v ktorej kľúčovú úlohu hrá postavenie žien a mužov v modernej spoločnosti, v rodine, ale tiež na trhu práce. Spoločenská situácia u nás, ale aj v ekonomicky vyspelých západných štátoch, nepraje tradičnej úlohe ženy – matky, preto ženy hľadajú také pozície, ktoré si spoločnosť cení omnoho viac. Viac či menej skryté bariéry vstupu žien do armády⁴ sa postupne vytrácajú, ešte stále však existujú veľké rozdiely v početnom zastúpení žien. To isté sa týka aj možností výberu jednotlivých funkcií.

V poslednom období sa mení tradičná organizačná štruktúra armády. Ženy sa čoraz výraznejšie presadzujú v armádach demokratických krajín sveta a podľa koncepcných materiálov majú perspektívu aj v Ozbrojených silách Slovenskej republiky.⁵ Služba žien v ozbrojených silách, aj napriek akceptácii zo strany mužskej väčšiny, stále vyvoláva polemiku. Aj v armádach s vysokým zastúpením žien sa veliace zložky bránia ich nasadeniu do bojových operácií a problém tvoria aj vytvárané zmiešané jednotky. Cieľom nie je nahrádzať mužské pozície ženami, ale využiť jedinečný a silný spôsob, akým sa môžu ženy a muži navzájom inšpirovať, dopĺňať a realizovať v zaistení bezpečnosti a mieru.

Pred súčasnými armádami stoja nové úlohy pri medzinárodnom mierovom nasadení. Centrom ich úsilia už nie sú len *boj* a *víťazstvo*, ale najmä *prevencia*, *ukončenie vojen* a *zachovanie mieru*. Vojenskú misiu 21. storočia možno zhrnúť do slov *ochraňovať*, *pomáhať* a *zachraňovať*. Obrana vlasti sa chápe omnoho širšie aj ako

2) BADINTER, E.: *XY. Identita muža*. Bratislava : Aspekt, 1999, 211s. ISBN 80-85549-10-7., tiež KAST, V. *Otcové - dcery, matky - synové*. Praha : Portál, 2004, 176s. ISBN 80-71788-38-4.

3) Zoznam vlastností, ktoré sa tradične prisudzujú typicky ženskému a typicky mužskému spôsobu správania: ženy sú najmä: bezmocné, citovo založené, empatické, jemné, milovníčky detí, nerozhodné, nesamostatné, nežné, ohľaduplné, pasívne, plné porozumenia, slabé, súcitné, starostlivé a opatrné, úzkostné, zamerané na rodinu.

Muži sú najmä: aktívni, bojovní, ctížiadostiví, neohrození, nezávislí, odvážni, racionálni, rozhodní, sebavedomí, silní, spoľahliví, tvrdí, vodcovia, vyrovnaní, zodpovední, muži neplačú. KARSTEN, H.: *Ženy – muži : Gendrové role, jejich pôvod a vývoj*. Praha : Portal, 2006, 183s. ISBN 80-7367-145-X.

4) HAMAJ, P. - MATIS, J.: Ženy v Ozbrojených silách slovenskej republiky. In: *Sociologia.XL : Kobiety w grupach dyspozycyjnych społeczeństwa*, 2007, s. 149. ISSN 0239-6661.

5) Verejnosť v Českej, Maďarskej a Slovenskej republike akceptovala v roku 2004 službu žien v ozbrojených silách na akejkoľvek pozícii nasledovne: v Českej republike to bolo 71,4%, v Slovenskej republike 59,8% a v Maďarsku 59,4% respondentov. Nesúhlas so službou žien v ozbrojených silách vyjadriło v Česku 25,5%, v Maďarsku 37,4% a na Slovensku 36,9% respondentov. Bližšie: POLONSKÝ, D. a kol.: *Profesionalizácia ozbrojených síl*. Bratislava : MO SR, 2005, s. 225. ISBN 80-8040-267.

POZNÁMKY

pomoc pri urovnávaní konfliktov medzi štátmi a v iných štátoch.⁶ Účasť žien na mierových procesoch je nezastupiteľná.⁷ Je to výzva na zapojenie žien do mierových rokovaní, keďže ozbrojené konflikty majú na mužov a ženy rozdielny dopad a vplyv. Jedným z ukazovateľov pohybu k postvojenskej spoločnosti je rozširovanie civilných princípov a občianskych práv vojenského personálu.

Preto je možné chápať rozšírenie vojenskej roly žien ako prehlbovanie občianskych práv a ako ukazovateľ širšieho historického pohybu od spoločnosti orientovanej na status, k spoločnosti orientovanej na výkon.⁸ V ozbrojených silách začína proces analýzy stavu naplňovania aktuálnych úloh problematiky rovnosti žien a mužov, vyplývajúcej z *Plánu uplatňovania rovnosti žien a mužov*.⁹ Ak vychádzame z toho, že tradičné rodovo stereotypné rozdelenie práce je prekážkou pokroku nielen pre jednotlivca, ale najmä pre organizáciu a berieme do úvahy, že rovnosť mužov a žien prináša danej organizácii konkurenčnú výhodu, najmä pri nábere personálu a vytváraní jej lepšieho imidžu, čo v konečnom dôsledku podporuje jej výkonnosť a kvalitu, prijatie kvalitného *programu rodovej rovnosti* je najlepší spôsob ako to dosiahnuť. Takýto plán rodovej rovnosti pritom:

- pomáha zavádzať spravodlivé odmeňovanie, pri ktorom ženy a muži dostávajú rovnakú mzdu za prácu rovnakej hodnoty;
- umožňuje svojim príslušníkom zladit' ich profesijný a rodinný (súkromný) život;
- vytvára prostredie, kde ženy a muži zastávajú pracovné miesta podľa svojho záujmu a schopností a nie na základe svojho pohlavia;
- zvyšuje bezpečnosť prostredia, kde nedochádza k sexuálnemu obťažovaniu;

6) Pozri: www.genderandpeacekeeping.org

7) Princíp ich „rovnocennej účasti a plného zapojenia sa do všetkých aktivít na udržanie a podporu mieru a bezpečnosti“ sa v súlade s rezolúciou Bezpečnostnej rady OSN č. 1325 z roku 2000 nedodržiava a rozhodnutia o prevencii a riešení konfliktu sú často prijímané bez účasti žien. Ženské modré prilby tzv. „pozorovateľky“ v oblasti ľudských práv a ďalšie ženy pôsobiace na misiách ponúkajú nové zručnosti a spôsoby fungovania tejto neustále sa rozvíjajúcej oblasti udržiavania mieru. Často dokážu rýchlejšie nadviazať kontakt z civilným obyvateľstvom a získavať informácie, komunikovať s miestnymi ženami, dokážu vytvoriť pocit bezpečia pre deti, seniorov, obeť násilia, živelných katastrof. Tým, že sú do ozbrojených zložiek spolu s mužmi zaradené ženy vojačky, policajtky, mediátorky, lekárkyně, sociálne pracovníčky, je možné posilniť bezpečné prostredie pre obeť, ale aj naštartovať procesy postkonfliktnej rekonštrukcie nielen na oficiálnych jednaniach o mierových dohodách, ale aj ich posilnenie pozície pri rekonštrukcii občianskej spoločnosti a základnej infraštruktúry. Zvyšuje tiež uznanie potreby integrovať rodovú optiku do plánovania, navrhovania a realizácie humanitárnej pomoci a vyčleňovania primeraných zdrojov v tejto oblasti. Pozri: KEYSER, V.: *Správa o postavení žien v ozbrojených konfliktoch a ich úlohe pri rekonštrukcii a demokratickom procese v krajine po skončení ozbrojeného konfliktu* z 3. 5. 2006.

8) *Správa o dodržiavaní ľudských práv v Slovenskej republike v roku 2007*. Slovenské národné stredisko pre ľudské práva. Bratislava : 2008. Dostupné na internete: <http://www.snsplp.sk>.

9) Bližšie: *Plán uplatňovania rovnosti žien a mužov 2006-2010*, Európska Komisia, 2006. Dostupné na internete: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0092:FIN:SK:PDF>.

- posilňuje atmosféru riadneho a adekvátneho ocenenia schopností a skúseností všetkých príslušníkov (mužov i žien) bez rozdielu pohlavia a rodu.

POZNÁMKY

2 TRADIČNÁ DEĽBA ROLÍ MUŽOV A ŽIEN V PRACOVNEJ OBLASTI

Práca predstavuje pre každého človeka jednu zo základných podmienok jeho existencie ako sociálnej bytosti. Uspokojuje jeho základné biologické i sociálne potreby, dochádza pri nej k vytváraniu a udržiavaniu sociálnych kontaktov, človek sa môže v práci realizovať, rozvíjať a získať i spoločenské uznanie. Dá sa povedať, že človek si vďaka pracovnému procesu upevňuje svoje postavenie v spoločnosti a získava tak určitý sociálny status. Nielen muži, ale aj ženy chápu svoju profesionálnu činnosť ako dôležitú dominantu v rámci ostatných životných činností. Práca je pre väčšinu ľudí celoživotnou a cieľovo žiaducou činnosťou.¹⁰

Tradičná rola muža a ženy vychádza z *rodových stereotypov*, ktoré podľa M. Barošovej, B. Perichtovej, E. Farkašovej charakterizujú všeobecne prijaté presvedčenie o vlastnostiach, charakteristikách a aktivitách, ktoré sú vhodné pre mužov a ženy. Sú tvorené a udržiavané najmä pomocou: 1. sociálnych štruktúr (akými sú: rodina, výchova, vzdelanie a kultúra); 2. tradícií; 3. predstáv; 4. zvykov; 5. náboženstiev; 6. médií a napokon 7. jazyka.¹¹ Na základe rodových stereotypov rôzne kultúry delia činnosti na *vhodné pre mužov* a *vhodné pre ženy*. Každá spoločnosť má určité princípy, podľa ktorých takto tieto činnosti rozdeľuje. Zároveň sa tieto princípy od jednej kultúry k druhej navzájom odlišujú. Tradičná spoločnosť rozdelila činnosť mužov a žien do dvoch protipólnych sfér – verejnej (pracovnej) a súkromnej (rodinnej). Zaužívané tradičné predstavy o typických ženských a mužských vlastnostiach sú príčinou deľby práce ľudí na *ženskú* a *mužskú*. Všeobecne sa predpokladá, že práve *ženské* vlastnosti sú nevyhnutné pre fungovanie chodu domácnosti a výchovy detí a naopak, *mužské* vlastnosti umožňujú mužom dosiahnuť výkon a úspech vo verejnej sfére, hlavne v zamestnaní.

V našej kultúre tradičná predstava muža ako „zarábajúcej hlavy rodiny“ a ženy ako „matky starajúcej sa o domácnosť a deti“ vyvoláva stereotypné predstavy o rozdelení úloh medzi mužov a ženy. Tato tradičná deľba práce podľa pohlavia znevýhodňuje rovnako mužov, ako i ženy. Mužov *odsúva od domova a výchovy detí*, ženám spôsobuje, že pod tlakom zabezpečovania ekonomickej funkcie rodiny podliehajú *dvojitému zaťaženiu* (verejná a domáca práca). Tradičná deľba rolí v pracovnej oblasti poukazuje na preferovanie určitých povolání a pozícií mužmi a ženami.

Horizontálna (sektorová) rodová segregácia (vyčleňovanie) sa prejavuje najmä koncentráciou mužov a žien v určitých povolaniach. Ženy pracujú najmä v odvetviach, ktoré vykazujú nižšiu priemernú mzdu, v obchode, školstve, zdravotníctve,

10) HAMAJ, P.: *Sociológia práce*. L. Mikuláš : 4D s. r. o., 2005. ISBN 80-96929-2-7.

11) Pozri bližšie: BAROŠOVÁ, M. - PERICHTOVÁ, B.: *Rodová rovnosť vo svete práce*. Bratislava : Inštitút pre výskum práce a rodiny. 2007. Dostupné na internete: http://www.sspr.gov.sk/texty/File/bulletin/Bulletin_05_07.pdf. a tiež FAKAŠOVÁ, E.: *Rodová spravodlivosť ako téma feministických diskusií*. Bratislava : Aspekt č. 2. rok 1997. s. 211.

POZNÁMKY

sociálnej starostlivosti, muži v oblastiach spojených s ekonomikou, politikou, ozbrojenými zložkami.

Vertikálna rodová segregácia (vyčleňovanie) spočíva v koncentrácii mužov a žien na určitých pozíciách v jednej organizácii či inštitúcii. Na manažérskych pozíciách sa vyskytujú ženy minimálne, sú im prisudzované nižšie pozície. Toto usporiadanie je dôsledkom preferovania mužských hodnôt a noriem, usporiadaním pracovného času a výkonovými charakteristikami ako sú agresivita, pribojnosť, súťaživosť, racionalita a uprednostňovanie práce pred súkromím a starostlivosťou o rodinu.

Nerovné postavenie rodov sa prejavuje v nižšom finančnom ohodnotení žien (žena zarobí v priemere 75 % mužského platu) a tiež v ich nedostatočnom zastúpení v manažmente alebo politike organizácie, ďalej tiež v menších šanciach na získanie zamestnania, na interné povýšenie alebo školenie. Pritom ženy už celé desaťročia disponujú rovnako kvalitným vzdelaním ako muži. Preto najmä ženy poukazujú na jednoznačne mužskú definíciu organizácie pracovného času a na nemožnosť dosiahnuť rovnováhu medzi profesijnou a rodinnou realizáciou tohto pracovného času.

Ambiciózne ženy narážajú na *sklenený strop* (na vyššiu pozíciu majú ženy všetky predpoklady – vzdelanostné, vekové, skúsenostné, hodnostné a pod., no napriek tomu sú ženy na tejto pozícii výnimkou – plukovníčka, ministerka, rektorka vysokej školy...). Tieto ženy pôsobia tiež v pozícii *bielej vrany* (tzv. tokena), tzn. pracovníčky, na ktorú sa kladie zvýšená pozornosť, nároky, hľadajú a zdôrazňujú sa jej nedostatky ako potvrdenie jej nevhodnosti zastávať určité pozície, pretože svojou inakosťou narušujú zaužívaný obraz (napríklad: homogénny – tzv. mužský u vojenskej organizácie). Možno konštatovať snahu o prekonanie horizontálnej, ale zatiaľ nie vertikálnej rodovej segregácie v organizáciách.

Z hľadiska finančnej udržateľnosti sociálnych systémov sú ženy prirodzeným rezervoárom pracovnej sily, ktorý môže byť aktivovaný v súvislosti: 1. s potrebou dvoch príjmov v rodine; 2. s procesom starnutia populácie a z toho plynúceho nepriaznivo sa vyvíjajúceho pomeru ekonomicky aktívneho obyvateľstva a osôb v post produktívnom veku. Nezanedbateľnú skutočnosť, súvisiacu s udržaním sociálneho štátu, tvorí nízka pôrodnosť, ktorá vedie k narušeniu demografickej rovnováhy a k starnutiu populácie. To predstavuje finančnú hrozbu pre existujúce systémy dôchodkového a zdravotného zabezpečenia a vo veľkej miere sa dotýka aj vojenskej organizácie – výsluhových dôchodcov.

3 RODOVÁ ROVNOSŤ V OZBROJENÝCH SILÁCH SLOVENSKEJ REPUBLIKY

V poslednom období sa mení tradičná mužská organizačná štruktúra armády tvorená iba mužmi na štruktúru mužsko-ženskú. Profesionalizácia armády priniesla u žien - vojačiek *posun* od ich tradičných vojenských podporných pozícií v administratívne, bezpečnosti, medicíne, logistike a pod. k pozíciám pre ženy - vojačky

netradičným, užšie spájaným s priamou bojovou činnosťou. Zároveň tento proces priniesol vznik nového fenoménu – zmiešané vojenské jednotky,¹² ktorý prináša nové výzvy.

Pri pretváraní vojenskej organizácie na *rodovo integrovanú organizáciu*, kde ženy a muži majú rovnocenné postavenie, šance, príležitosti a finančnú odmenu, sa musí pozornosť zamerať na:

- zistenie stavu pracovných podmienok a pracovnej spokojnosti mužov a žien v ozbrojených silách,
- harmonizáciu pracovných a rodinných povinností,
- možnosti predchádzania vzniku konfliktov v zmiešaných vojenských jednotkách a pracoviskách ozbrojených síl z hľadiska prekonávania rodových stereotypov.

Moderné rodovo integrované organizácie a ich organizačná kultúra je založená na rodovej neutralite, na hodnotách, normách a metódach, ktoré presadzujú princípy rodovej rovnosti v každodennosti. Pri teoretickej analýze sociálnej pozície ženy vo vojenskej organizácii dospeli k záveru, že ozbrojené sily musia daný problém riešiť cez zmeny v organizačnej kultúre ozbrojených síl. Je potrebné otvoriť sociálny dialóg o rozlišovaní medzi dvoma protikladnými prístupmi, uplatňujúcimi voči ženám – *maskulínnym* a *pozitívne diskriminačným* prístupom.¹³ Riešenie tohto rozporu by mohol priniesť *rodový prístup*, popierajúci nielen prvý, ale aj druhý prístup ich integráciou (prepojením, splynutím), ktorou prispieva k tolerancii voči rôznym životným štýlom.

Aby mal tento prístup úspech, a doterajšie výskumy v ozbrojených silách to potvrdzujú, je potrebné riešiť tieto nosné témy:

1. *pracovný trh a rovnoprávne finančné zabezpečenie* (tzn. rovnaká mzda muža a ženy za rovnakú prácu a prácu rovnakej hodnoty, rovnosť pri prijímaní do zamestnania, rovné šance v kariére, dôstojná penzia bez zníženia o dobu materskej dovolenky a rovné podmienky pri realizácii životných plánov);
2. *zladovanie rodinného a profesijného života* (rovnaké podmienky pre rodičov na rodičovskej dovolenke, zvýšenie rodičovského príspevku, zlepšenie podmienok pre zamestnancov s deťmi – podnikové jasle a materské škôlky atď.);

12) *Zmiešaná vojenská jednotka* predstavuje typ vojenskej jednotky, v ktorej slúži najmenej jedna žena a to na rôznej sociálnej pozícii (veliteľka jednotky alebo jej radová príslušníčka).

13) *Maskulínný prístup (mužský)* nepovažuje za potrebné reagovať na vstup žien do vojenskej organizácie osobitými opatreniami, ženy sa majú a musia prispôbiť existujúcej organizačnej štruktúre armády. *Pozitívne diskriminačný prístup* spočíva v uplatňovaní osobitých pravidiel voči ženám. Jeho podstata spočíva v umiestňovaní žien len na určité špecifické funkcie väčšinou štábného charakteru. To by viedlo k nejasnosti očakávaní ako na strane organizácie, tak na strane jej príslušníkov. Je to klasický príklad konfliktu rol, ktorý je zdrojom napätia vo vnútri danej vojenskej organizácie.

POZNÁMKY

3. *účasť žien v rozhodovacích procesoch, (minimálne 40% zastúpenie oboch pohlaví na všetkých úrovniach rozhodovacích procesov – vo funkciách volebných aj menovaných);*
4. *výhody a nevýhody práce v zmiešaných vojenských jednotkách, (riešiť prejavy nevhodného správania sa na pracovisku ako napr. sexuálny harašment, mobbing a segregáciu žien);*
5. *vzdelanie a podpora žien a mužov v celoživotnom rozvíjaní osobnosti (rovnaký prístup k vzdelaniu, revízia učebných osnov a učebníc vzhľadom na rodovú nerovnosť);*
6. *možnosti rodového auditu vo vojenskej organizácii a analýza hodnotenia dopadov jednotlivých rozhodnutí vzhľadom na rôzne potreby žien a mužov.*

4 DOKUMENTY O RODOVEJ ROVNOSTI V OZBROJENÝCH SILÁCH SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Pre naše potreby sme využili závery získané metódou *štúdie dokumentov*¹⁴, ktorá bola zameraná na analýzu štatistických materiálov a tiež uskutočnených výskumov v ozbrojených silách za obdobie od roku 2002 do roku 2010¹⁵, kde bol dôraz položený na tieto vybrané indikátory v rámci jednotlivých etáp služby v Ozbrojených silách Slovenskej republiky:

- *v etape regrutácie sa u regrutačného zdroja sledovali: rozdiely v motivácii pre službu a záujme o službu v našich ozbrojených silách, medzi mužmi a ženami, čo vyplývalo z rozdielneho celkového postoja mládeže k obrane vlasti;*
- *v etape prípravy na povolanie sa sledovali: počty kadetov a kadetiek v príprave na vojenské povolanie a vojakov a vojačiek v kariérnej príprave;*
- *v etape vojenskej kariéry sa sledovali počty mužov a žien vo vojenskej službe všeobecne, v zahraničných misiách a na ich zaradenie k druhom vojsk osobito a tiež na funkcie a hodnosti;*
- *v etape výstupu (migrácia) sa porovnávalo dôchodkové zabezpečenie žien a mužov a analyzovali sa rozdiely.*

4. 1 Regrutácia

Táto začiatková etapa utvárania vojenského profesionála sa chápe ako proces získavania dobrovoľníkov pre výkon vojenskej služby a to v potrebných počtoch, zložení, kvalite a dĺžke prijatého záväzku, zodpovedajúcom potrebám daných

14) MARTINSKÁ, M.: *Rodovo orientovaná sociálna práca v Ozbrojených silách Slovenskej republiky*. Dizertačná práca. Prešov, 2011.

15) Štatistické údaje sme čerpali zo štatistík vedených na Generálnom štábe Ozbrojených síl Slovenskej republiky a Personálnom úrade Ozbrojených síl Slovenskej republiky. Podklady z výskumov sme čerpali zo záverečných správ a z literatúry, v ktorej boli závery výskumov zverejnené.

ozbrojených síl. Rekrutačným zdrojom¹⁶ bola zo strany našich ozbrojených síl venovaná zvýšená pozornosť. Takmer 8% respondentov (N = 1041, z toho 67,8% chlapcov a 32,2% dievčat) prejavilo *záujem o službu v ozbrojených silách*. Z nich viac ako 30% tvorili respondenti absolútne vylučujúci možnosť práce v ozbrojených silách. Sú to skôr dievčatá ako chlapci.¹⁷

Záujem o vstup do ozbrojených síl prostredníctvom štúdia na Akadémii ozbrojených síl v Liptovskom Mikuláši prejavili 4% respondentov, pričom až dve tretiny nemá o štúdium na nej záujem. Výrazne častejšie sú to dievčatá ako chlapci. Hlavným dôvodom nezájmu o vojenskú službu je u chlapcov i dievčat nevyhovujúci typ práce nezhodujúci sa s ich osobným profilom a reálna možnosť bojového nasadenia v rizikových oblastiach sveta, čo súvisí so stratou života.¹⁸

Záujem o vojenskú službu bol zisťovaný tiež cez preferencie pre vstup do ozbrojených síl a cez analýzu predstáv o výhodách a nevýhodách práce v armáde:

- pokiaľ u dievčat je top motívom pre vstup zaujímavá práca a potom nasledujú lepšie platové podmienky ako v zamestnaniach v civile a lepšie dôchodkové zabezpečenie po skončení aktívnej služby, u chlapcov je to inak. Prvoradým sú lepšie platové podmienky v armáde a dôchodkové zabezpečenie a až potom nasleduje zaujímavá práca a možnosť zúčastniť sa zahraničnej misie;
- dievčatá aj chlapci považovali vo výskume za dve najväčšie výhody práce v armáde dobrý plat¹⁹ a možnosť skoršieho odchodu do dôchodku, s čím súvisí tiež dobré dôchodkové zabezpečenie, no rozdielne názory majú na tretiu výhodu, kde chlapci preferujú stabilitu zamestnania a dievčatá pomoc svojej krajine a ochranu štátu;
- dievčatá aj chlapci považovali v danom výskume za najväčšiu nevýhodu práce v armáde riziko smrti a až za ďalšie nevýhody tejto profesie preferovali nebezpečnú prácu a zahraničné misie.

Vnímanie ozbrojených síl mladými ľuďmi so stredoškolským vzdelaním (poten-

16) *Rekrutačné zdroje* sú tvorené občanmi daného štátu, ktorí majú záujem o výkon vojenskej služby a spĺňajú vstupné podmienky a kritériá podľa záväzných právnych predpisov, akými sú: stanovenná veková hranica, fyzická a psychická spôsobilosť, zdravotný stav a napokon kvalifikácia. Delia sa na vnútorné (vnútro armádne) a vonkajšie (celá spoločnosť – tzv. celospoločenské) rekrutačné zdroje.

17) Bližšie: ČUKAN, K. a kol.: *Záujem študentov stredných škôl o profesionálnu službu v ozbrojených silách Slovenskej republiky*. Bratislava: KaMO, 2006. 43 s. a ČUKAN, K. a kol.: *Študenti stredných škôl a záujem o službu v ozbrojených silách Slovenskej republiky*. Bratislava: KaMO, 2008, 39 s.

18) ČUKAN, K. a kol.: *Študenti stredných škôl a záujem o službu v ozbrojených silách Slovenskej republiky*. Bratislava: KaMO. 2008, s. 14.

19) Aritmetický priemer očakávaného priemerného čistého mesačného príjmu v predstavách respondentov nášho výskumu bol vypočítaný v sume 41 634,- Sk (v prepočte 1 384,- EUR). Tieto predstavy boli prehnané, pretože v roku realizovania výskumu (2007) bol priemerný plat v NH 20 146,- Sk (669,-EUR). Z uvedeného možno urobiť záver, že respondenti nemali reálne predstavy o príjme vojakov Ozbrojených síl Slovenskej republiky, preto mohla byť výška príjmu pre 4,2% respondentov demotivujúca (nízka) a pre 61,1% respondentov motivujúca (dobrá).

POZNÁMKY

ciálny regrutačný zdroj) je síce pozitívny, no slúžiť v nich prejavilo 8% respondentov, a to viac mužov ako žien. Mladí ľudia, tvoriaci významný regrutačný zdroj ozbrojených síl, si už v súčasnosti výrazne uvedomujú (75,5% respondentov) podstatnú zmenu funkcie ozbrojených síl. *Ochrana územnej celistvosti štátu a jeho záujmov*, z ktorej vyplýva riziko smrti, *nebezpečnosť vojenskej práce a služba v zahraničných misiách* mimo územia Slovenskej republiky, sú hlavnými nevýhodami vojenského povolania pre mladé ženy i mužov. Celá spoločnosť si musí uvedomiť, že za hlavnú a rozhodujúcu kompenzáciu tejto nevýhody považujú mladí ľudia *plat a sociálne zabezpečenie* profesionálneho vojaka. Ak nechce daná spoločnosť znížiť záujem o službu v ozbrojených silách, nemôže tento benefit korigovať, ale naopak rozširovať a skvalitňovať ho.

Z analýzy dokumentov vyplynulo, že Ozbrojené sily Slovenskej republiky postupne upustili od pozitívnej diskriminácie žien v procese regrutácie (najmä výber) a vstupné požiadavky pre prijatie (fyzické i psychické) sa zrovnoprávnili pre obidva rody. Tento prístup zrovnoprávňovania rodov sa postupne uplatňuje tiež v príprave na povolanie a v priebehu celej vojenskej kariéry.

4. 2 Vojenská socio-profesijná príprava

Táto príprava sa chápe ako spoločenský proces kooperácie medzi pripravujúcimi sa na povolanie a školským systémom – teda ako kooperácia medzi budúcim vojenským profesionálom (kadet – hladina dôstojníkov a vojak čakateľ – hladina mužstva) a vojenským školským systémom (akadémia ozbrojených síl, základná výcviková škola, odborná výcviková škola a poddôstojnícka akadémia). Možno konštatovať, že vojenská socio-profesijná príprava tvorí základnú podmienku pre vytvorenie sociálnej štruktúry vojenskej organizácie aj z rodového aspektu.

Analýza počtov absolventov vojenskej akadémie za roky 2008 – 2010 ukázala, že z celkového počtu 268 absolventov bolo 30% žien. Je to počet, ktorý môže zabezpečiť taký príriv žien do ozbrojených síl, aby úloha dosiahnuť v roku 2010 aspoň 10% zastúpenie žien mohla byť v pozícii dôstojníkov splnená. Určitým problémom však môže byť klesajúca tendencia počtov žien kadetiek vojenskej akadémie pod 10% v roku 2010 a 2011. Túto klesajúcu tendenciu počtov žien nastupujúcich do ozbrojených síl absolvovaním vojenskej akadémie mohli naše ozbrojené sily riešiť zvýšením počtov ich zastúpenia pri nákupe vysokoškolákov z civilných vysokých škôl. Za uplynulé obdobie aj v tejto forme získavania dôstojníkov pokleslo zastúpenie žien.

Zo zistených údajov možno urobiť záver, že počiatkový záujem žien o profesionálnu službu v ozbrojených silách postupne v oboch formách prípravy opadol, čoho príčinou je uvedomenie si nebezpečnosti vojenského povolania, čo sa odrazilo v poklese zastúpenia žien študujúcich odbor manažment, a to z 50% až na 7%. Zistené údaje potvrdzujú tendenciu, že percentuálne zastúpenie žien v ozbrojených silách, najmä na riadiacich (veliteľských) funkciách, sa bude v ďalšom období postupne znižovať, pretože dopĺňovanie žien na dôstojnícke funkcie z civilu nena-

stáva na veliteľské pozície, ale skôr na pozície špecialistu. Zároveň budú musieť viac pozornosti venovať zmiešaným bojovým jednotkám, vnímaniu žien na pozícii nadriadená a podriadená a osobitostiam kariéry muža a ženy.

4. 3 Vojenská kariéra

Vojenská kariéra sa chápe ako sústava profesijných pozícií obsadzovaných profesionálnymi vojakmi počas aktívnej služby, ktorá sa uskutočňuje na pozadí celkovej životnej dráhy človeka. Člení sa na *prípravnú, rozvojovú, vrcholovú* a napokon *útlmovú* fázu.²⁰ Je popretkávaná dokvalifikáciou a rekvalifikáciou.²¹ Potvrdený pokles záujmu žien o vojenské povolanie sa odrazil v nesplnení 10% zastúpenia žien v roku 2010. Pritom analýza *dokvalifikácie a rekvalifikácie* najmä dôstojníkov, uskutočnenej v jednotlivých typoch kariérnych kurzov, ktorých absolvovanie je potrebné pre postup v hodnosti a tiež vo funkcii, nám jednoznačne potvrdila vznik tzv. *skleného stropu* v dôstojníckej kariére ženy v hodnosti plukovníčka. Kariérnu prípravu pre vyššiu hodnosť ako plukovník za obdobie rokov 2006 – 2010 zatiaľ neabsolvovala žiadna žena – dôstojníčka (Kurz národnej bezpečnosti absolvovalo 5 žien zo štátnej správy, tie ale neboli profesionálne vojačky). Je potrebné zistiť príčinu zastavenia postupu žien na tejto hodnosti. Sklenený strop sa od vzniku profesionálnych ozbrojených síl v roku 2006 nemení.²²

Naplnenie očakávaní²³ a predstáv o výkone profesionálnej vojenskej služby má tiež výrazne slabé miesta. Muži aj ženy rovnako kriticky postavili svoje názory. Najkritickejšie vnímali možnosť kariérneho postupu, fungovanie Ozbrojených síl Slovenskej republiky ako organizácie, možnosť ďalšieho vzdelávania a napokon oblasť sociálneho zabezpečenia.

Skupinová atmosféra bola v rámci pracovnej spokojnosti (spokojnosť s vojenskou profesionálnou službou) hodnotená u mužov, ale i u žien z hľadiska najväčšej váhy cez tieto charakteristiky: zaujímavá, podporujúca, úspešná a u žien navyše ešte kulminuje priateľskosť a úprimné vzťahy.

Spokojnosť v práci (vojenská profesionálna služba) sa u mužov odrážala aj v dôsledku uspokojenia pracovných potrieb ako možnosť prekonania nezdaru a neúspechu zvýšeným úsilím a odvahou; možnosť samostatného, tvorivého myslenia a konania a napokon ako možnosť účasti na plnení stanovených cieľov a úloh.

20) Bližšie: JANEČEK, V. - MATIS, J.: *Vybrané problémy edukácie vojenského profesionála*. L. Mikuláš : AOS, 2006, s. 22-25. ISBN 978-80-8040-312-6.

21) Bližšie: MATIS, J.: Aktuálne problémy vojenského povolania a profesionalizácie armády. In: *Armáda*, č. 3, 1995, s. 136.

22) Všeobecná kvantitatívna analýza ukazuje na postupné obsadzovanie väčšiny vojenských hodností už aj ženami. Rodová segregácia povolání však hovorí o potrebe prekonávať sklený strop a následne sprístupniť cestu kvalifikovaným ženám k obsadeniu vyšších pozícií a funkcií. Skutočnosť, že ženy dôstojníčky neabsolvojú kariérnu prípravu na vyššie hodnosti, a tak nemôžu zastávať aj vyššie riadiace funkcie, nám potvrdil tiež prehľad obsadenia jednotlivých riadiacich funkcií, podľa ktorého ženy zastávali k 1. 4. 2010 iba 4,56% riadiacich funkcií.

23) VYHNALOVÁ, M.: *Profesionálni vojaci a vojačky OS SR*. Bratislava : MO SR, Centrum psychologických a sociologických činností, 2007.

POZNÁMKY

Profesionálne vojačky potvrdili významnosť všetkých pracovných potrieb pre výkon povolania, no najmä však týchto: 1. možnosť samostatného tvorivého myslenia a konania; 2. pocit spravodlivej odmeny v porovnaní s pracovníkmi na rovnakej profesijnej úrovni; 3. možnosť účasti na plnení stanovených cieľov a úloh; 4. možnosť účasti na rozhodovaní o voľbe metód plnenia úloh a napokon 5. pocit prestíže svojho spoločenského postavenia a dôležitosti vykonávanej funkcie na verejnosti.

Najväčšie napätie medzi pohlaviami vyvolávajú rôzne zvýhodnenia vo forme úľav vo výkone funkcií a pri výcviku, nezaraďovanie žien do služieb. Ďalším zdrojom napätia je rozdielnosť v kariérach a stály predsudok o predurčenosti žien iba na štábne funkcie a o absolútnej nevhodnosti žien pre službu v bojových jednotkách. V súvislosti s profesionalizáciou ozbrojených síl sa očakávala aj modifikácia a posun od tradičných pracovných pozícií žien väčšinou na pracoviskách administratívy, bezpečnosti, medicíny a logistiky.²⁴

Názory vojenskej verejnosti na službu žien v ozbrojených silách boli skúmané aj parciálne vo vnútri Ozbrojených síl Slovenskej republiky a súčasne bola skúmaná aj náklonnosť slúžiť v zmiešaných vojenských jednotkách.²⁵ Výsledky potvrdili priaznivo naklonenú verejnú mienku v Ozbrojených silách Slovenskej republiky na prítomnosť žien v uniforme a na ochotu profesionálnych vojakov slúžiť v zmiešaných vojenských jednotkách.²⁶

Praxou potvrdený, a vo verejnej mienke stále aktuálny, je pozitívny názor vojakov profesionálov na obsadzovanie vyšších postov ženami – vojačkami.²⁷ Aj napriek rôznym predsudkom a názorom na ženy v armáde, najmä vo veliteľských funkciách, získané empirické poznatky neevokovali obavy z toho, že by naplnenie zámeru vedenia ozbrojených síl Slovenskej republiky zvýšiť podiel žien v nich v roku 2010 na 10% mohlo výrazne negatívne ovplyvniť sociálnu a komunikačnú klímu v rezorte.²⁸

Záverom možno zdôrazniť skutočnosť, že medzi dôležité faktory, ktoré ďalej ovplyvňujú kvalitu sociálnej atmosféry v jednotke a tiež proces skupinovej dynamiky, môžeme zaradiť: *motiváciu* vojakov vstúpiť do ozbrojených síl, *pocit* úspešnej

24) Predpokladal sa nárast záujmu o neobvyklé funkcie ako napr. chemik, prieskumník, účasť vo vojenských zahraničných misiách a pod. (do roku 2010 sa operácii mimo územia Slovenskej republiky, okrem pozorovateľských misií, zúčastnilo celkom 5 902 účastníkov, z toho bolo 145 žien, čo predstavuje 2,46%).

25) ČUKAN, K. a kolektív: *Verejná mienka v armáde*. Bratislava : MO SR, 2002, s. 31-33.

26) Svoju skúsenosť z výkonu služby v takejto vojenskej jednotke hodnotí veľmi pozitívne až 56,1% respondentov. Priaznivejšie hodnotenia svojej skúsenosti zo služby v zmiešanej vojenskej jednotke uvádzajú častejšie služobne starší respondenti (dĺžka služby nad 21 rokov, fyzický vek 45 a viac rokov a najmä v dôstojníckych hodnostiach). Podiel tých, ktorým často prekážala služba v takýchto jednotkách a tímoch je vyšší najmä medzi respondentmi z pozemného vojska a vzdušných síl a tiež útvarov a zariadení priamo podriadených generálnemu štábu.

27) Takmer 60% všetkých oslovených sa stotožňuje s predstavou ženy vo vyššej veliteľskej funkcii a pre 30% je táto skutočnosť neprijateľná. S predstavou ženy-vojačky na vyššej veliteľskej funkcii sa z pohľadu hodnotnej štruktúry stotožňujú viac poddôstojníci a praporčíci ako dôstojníci.

28) CZIRÁK, P.: *Vojenská jednotka ako sociálny systém*. Bratislava : MO SR, Centrum psychologických a sociologických činností, 2007.

sebarealizácie, kvalitné *pracovné podmienky* (výstroj, výzbroj a ostatné materiálne technické zabezpečenie), adekvátne *ohodnotenie* za vykonanú prácu, primerané *sociálne zabezpečenie* pokrývajúce riziká vojenskej práce, *prístup nadriadených* stupňov riadenia, pocit *zmysluplnosti* času stráveného v práci, či v neposlednom rade kvalita a intenzita *výcviku*.

4. 4 Výstup z vojenskej organizácie

Výstup môžeme vymedziť ako ukončenie aktívnej vojenskej profesionálnej služby profesionálnym vojakom či vojačkou alebo ako akt ich odchodu z vojenskej organizácie na základe vlastného rozhodnutia alebo na základe rozhodnutia vojenskej organizácie, a to v oboch prípadoch pred alebo po ukončení záväzku.²⁹ Ani v tejto etape výkonu vojenskej profesionálnej služby sme analýzou dokumentov za roky 2006 – 2010 nezistili osobitosti, ktoré by nejakým spôsobom indikovali diskriminačný charakter nastavených pravidiel. Formálne sú legislatívne pravidlá nastavené rovnako pre mužov a pre ženy, teda by sa dalo konštatovať, že v ozbrojených silách Slovenskej republiky sa dosiahla rovnoprávnosť oboch pohlaví (mužov a žien).

Nerovnoprávne postavenie žien vyplynie až z bližšej analýzy zameranej nielen na počet odchádzajúcich z vojenskej organizácie, ale aj z analýzy zameranej na dosiahnutú hodnotu a z toho vyplývajúcu výšku dôchodku. Výskumy potvrdili narastajúci trend odchodu žien z aktívnej služby, pričom tieto ženy sú z kategórie mužstva a poddôstojníkov – 15 žien v roku 2008 a 28 žien v roku 2009, čo tvorí v oboch rokoch viac ako 50% z odchádzajúcich (odráža sa to na ich dôchodkoch, ktoré sú nízke alebo žiadne, pretože pre krátkosť aktívnej služby na tento dôchodok nezískali nárok). V kategórii dôstojníkov je najväčší úbytok žien z hodností poručíčka, nadporučíčka a kapitánka, čo sa aj pri získaní nároku na dôchodok odrazí na jeho výške.

Je potrebné zamyslieť sa nad tým, ako sa čo najefektívnejšie môže daná organizácia praktickými krokmi priblížiť stavu rovnakých príležitostí žien a mužov. Prvou aktivitou by určite malo byť monitorovanie³⁰ daného stavu a identifikácia reálnych

29) Pozri bližšie práce: POLONSKÝ, D. - MATIS, J.: *Profesionalizácia armády a príprava vojenských profesionálov*. L. Mikuláš : VA SNP. 1994, ďalej: JANEČEK, V. - MATIS, J.: *Vybrané problémy edukácie vojenského profesionála*. L. Mikuláš : AOS, 2006, s. 22-25. ISBN 978-80-8040-312-6. a MATIS, J. - HAMAJ, P. - MARTINSKÁ, M.: *Sociológia armády*. L. Mikuláš : AOS, 2008, s. 104–107. ISBN 978-80-8040-361-4.

30) SWOT analýza. Rodový audit patrí do kategórie tzv. kvalitatívnych auditov (sociálne audity), ktorého ciele sú nasledovné: vytvára podmienky pre znižovanie rodových rozdielov v organizácii; produkuje porozumenie v takom rozsahu, v ktorom je uplatňovanie rodového hľadiska zvnútornené a akceptované zo strany organizácie a jej zamestnancov. SWOT analýzu, ako jednu z techník rodového auditu možno obsahovo vymedziť cez silné a slabé stránky danej organizácie, cez jej výhody (príležitosti) a cez jej ohrozenia:

Medzi silné stránky patrí: moderný antidiskriminačný zákon a zákonník práce podporujúci opatrenia zamerané na zosúladenie pracovného a rodinného života, pripravená stratégia rodovej rovnosti, zameraná na zavádzanie opatrení, vyplývajúce z rodovej rovnosti a zosúladenia pracovného a rodinného života v danej organizácii.

Medzi slabé stránky patrí: nízke povedomie o výhodách zavedenia politiky rodovej rovnosti a rodových auditoch v organizáciách, pretrvávajúce rodové stereotypy na trhu práce a rodové nerovnosti v mzdovom ohodnotení a v rozhodovacích pozíciách na strane žien, nízka motivácia organizácií.

POZNÁMKY

potrieb svojich príslušníkov v tejto oblasti. Výsledkom môže byť rozhodnutie danej organizácie o zmene organizačnej štruktúry (môže nastať pomerne náročný proces transformácie organizačnej kultúry na už spomínanú rodovo integrovanú).

Takéto rozhodnutie môže podporiť vznik základných dokumentov danej organizácie, akými sú: *akčný plán na podporu rodovej rovnosti* a jeho nasledovník, ktorým je *organizačný poriadok dodržovania rovnakých príležitostí* (môže zahŕňať aj problematiku sexuálneho obťažovania).

Pozitívny efekt majú aj tréningy a školenia na podporu rodovej citlivosti. Najhlavnejším a zásadným je získanie a upevnenie vedomia, že dosiahnutie rodovej rovnosti, ktorá v konečnom dôsledku zefektívni a skvalitní fungovanie danej organizácie, sa nedostaví hneď, ale že ide o komplikovaný, komplexný a najmä dlhodobý proces, vyžadujúci veľkú mieru systematickosti a koncepcnosti.

5 ZÁVER

Záverom je potrebné ešte raz zdôrazniť, že v rámci presadzovania rodovej rovnosti medzi mužmi a ženami by sa mala každá organizácia – Ozbrojené sily Slovenskej republiky nevyvímajúc, sústrediť najmä na:

- spravodlivú del'bu práce a pracovných úloh medzi ženami a mužmi;
- nábor zamestnancov – presadzovať spravodlivý a objektívny nábor nových ľudí na pozície tak, aby sa muži aj ženy o ne uchádzali na základe jasných a nediskriminačných kritérií a bez predsudkov;
- možnosti presadiť sa, vytvárať rovnaké príležitosti a tiež rovnoprávny (nediskriminačný) kariérny postup;
- mzdy, pri ktorých presadzovať rovnaké finančné ohodnotenie porovnateľnej práce alebo práce porovnateľnej hodnoty mužov a žien.
- pracovné podmienky vytvárať tak, aby muži a ženy mali rovnaké šance maximálne realizovať svoj potenciál;

Medzi príležitosti patrí (výhoda organizácie): najširšia dostupná rezerva talentov, z ktorých sa dá vyberať, výhody pre organizáciu plynúce z rôznych prístupov, skúseností a priorít, ktoré prinášajú do pracovných pozícií muži a ženy, nediskriminačný výber zvyšuje efektivitu ďalšieho vzdelávania, kariérny postup zabezpečený podľa kvality a schopností jednotlivca a nie podľa predsudkov a stereotypných očakávaní, dobrý imidž organizácie, podmienky, vytvárajúce rovnaké príležitosti svojim členom maximálne realizovať svoj potenciál, zosúladenie pracovného a rodinného života žien a mužov cestou individuálneho prístupu k pracovným povinnostiam a prevencia sexuálneho obťažovania a diskriminácie.

Medzi ohrozenia patrí: prehlbovanie rodových rozdielov na trhu práce, dodatočné náklady vyplývajúce z diskriminujúcej politiky pre organizácie a napokon nevyužitie potenciálu oboch pohlaví efektívne.

HANULÁKOVÁ, V.: Možnosti pre rodový audit na Slovensku. In: *Nová architektúra rodových vzťahov v organizáciách a inštitúciách* : Zborník z medzinárodnej konferencie a slávnostného vyhlásenia výsledkov ôsmeho ročníka súťaže Zamestnávateľ ústretový k rodine, rodovej rovnosti a rovnosti príležitostí. Bratislava : MPSVaR SR, 2009, s. 16-19. ISBN 978-80-89125-14-2.

- zosúladienie pracovného a súkromného života mužov a žien so zameraním sa na individuálny prístup k pracovným povinnostiam;
- prístup k vzdelávaniu a tréningom, kde treba zabezpečiť rovnosť šancí žien aj mužov pri ďalšom vzdelávaní a prehlbovaní kvalifikácie;
- prevenciu sexuálneho obťažovania a jeho postihovanie,
- prevenciu diskriminácie – predchádzať jej.³¹

... no ja konkrétne sama nezmôžem nič, lebo ja som v takom úžasnom mužstve jednom, viem, ja som prínos, mám svoje miesto, ale ja sama nič neznamenaám, pracujem v družstve kde sa rozkladajú a skladajú veľké súpravy na dekontamináciu osôb, takže ja sama ako jednotlivec nezmôžem nič, ja bez tých svojich ďalších kolegov sa nepohnem... my sme proste tím...³²

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BADINTER, E.: *XY. Identita muža*. Bratislava : Aspekt, 1999, 211s. ISBN 80-85549-10-7.

Building Peace and Security for all : Canada's Action Plan for the Implementation of United Nations Security Council Resolutions on Women, Peace and Security [online]. Dostupné na internete: <<http://www.genderandpeacekeeping.org>>.

ČUKAN, K. a kol.: *Študenti stredných škôl a záujem o službu v ozbrojených silách Slovenskej republiky : Záverečná správa z výskumu*. Bratislava : KaMO, 2008, 39 s.

ČUKAN, K. a kol.: *Verejná mienka o armáde*. Bratislava : MO SR, 2002, s. 31-33.

ČUKAN, K. a kol.: *Záujem študentov stredných škôl o profesionálnu službu v ozbrojených silách Slovenskej republiky : Záverečná správa z výskumu*. Bratislava : KaMO, 2006. 43 s.

GLUCHMAN, v. (ed.): *Reflexie o humánnosti a etike*. Prešov : L.I.M., 1999, 141 s. ISBN 80-967778-5-8.

HAMAJ, P. - MATIS, J.: *Ženy v Ozbrojených silách slovenskej republiky*. In: *Sociologia XL : Kobiety w grupach dyspozycyjnych społeczeństwa : Socjologiczna analiza udziału i roli kobiet w wojsku, policji oraz w innych grupach dyspozycyjnych*, 2007, č. 2946, s. 149-152. ISSN 0239-6661.

HANULÁKOVÁ, V.: *Možnosti pre rodový audit na Slovensku*. In: *Nová architektúra rodových vzťahov v organizáciách a inštitúciách : Zborník z medzinárodnej konferencie a slávnostného vyhlásenia výsledkov ôsmeho ročníka súťaže Zamestnávateľ ústretový*

31) PIETRUCHOVÁ, O. - MESOCHORITISOVÁ, A.: *Rodová rovnosť v organizácii*. Bratislava : Okat Plus. 2007. s. 37-48. ISBN 978-80-88720-12-6.

32) MARTINSKÁ, M.: *Rodovo orientovaná sociálna práca v Ozbrojených silách Slovenskej republiky*. Dizertačná práca. Prešov, 2011.

POZNÁMKY

k rodine, rodovej rovnosti a rovnosti príležitostí. Bratislava : MPSVaR SR, 2009, s. 16-19. ISBN 978-80-89125-14-2.

JANEČEK, V. - MATIS, J.: *Vybrané problémy edukácie vojenského profesionála*. Liptovský Mikuláš : AOS, 2006, s. 22-25. ISBN 978-80-8040-312-6.

KARSTEN, H.: *Ženy – muži : Gendrové role, jejich původ a vývoj*. Praha : Portal, 2006, 183 s. ISBN 80-7367-145-X.

KEYSER, V.: *Správa o postavení žien v ozbrojených konfliktoch a ich úlohe pri rekonštrukcii a demokratickom procese v krajine po skončení ozbrojeného konfliktu z 3.5.2006. Princíp ich „rovnocennej účasti a plného zapojenia sa do všetkých aktivít na udržanie a podporu mieru a bezpečnosti“*.

MATIS, J.: Aktuálne problémy vojenského povolania a profesionalizácie armády. In: *Armáda*, č. 3, 1995, s. 136.

MATIS, J. - HAMAJ, P. - MARTINSKÁ, M.: *Sociológia armády*. Liptovský Mikuláš : AOS, 2008, s. 104-107. ISBN 978-80-8040-361-4.

Oznámenie komisie Rade, Európskemu parlamentu, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov : Plán uplatňovania rovnosti žien a mužov 2006-2010 [online]. Brusel : Komisia európskych spoločenských, 2006. Dostupné na internete: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0092:FIN:SK:PDF>>.

PIETRUCHOVÁ, O. - MESOCHORITISOVÁ, A.: *Rodová rovnosť v organizácii*. Bratislava : Okat Plus, 2007, s. 37-48. ISBN 978-80-88720-12-6.

POLONSKÝ, D. a kol.: *Profesionalizácia ozbrojených síl : Komparatívny sociologický výskum v Českej, Maďarskej a Slovenskej republike*. Bratislava : MO SR, 2005, s. 225. ISBN 80-8040-267.

Správa o dodržiavaní ľudských práv v Slovenskej republike v roku 2007 [online]. Bratislava : Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, 2008. Dostupné na internete: <<http://www.snslp.sk>>.

VYHNALOVÁ, M.: *Profesionálni vojaci a vojačky OS SR*. Bratislava : MO SR, Centrum psychologických a sociologických činností, 2007.

ĎALŠIA ODPORÚČANÁ LITERATÚRA

BÚTOROVÁ, Z. a kol.: *Ona a on na Slovensku : Ženský údel očami verejnej mienky*. Bratislava : FOCUS, 1996, 180 s.. ISBN 80-88717-11-6.

ČERMÁKOVÁ, M.: Gender, spoločnosť, pracovný trh. In: *Sociologický časopis*, roč. 31, 1995, č. 1, s. 7-25.

HORSKÁ, S.: *Evropské společenství a vyrovnávání příležitostí mužů a žen*. Brno : Gender centrum Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity, 2002, s. 49-62.

PISÁR, P. a kol.: *Rovnosť príležitostí na trhu práce*. Banská Bystrica : REIC, 2008. 140 s. ISBN 978-80-8083-434-0.

Smernica Rady EÚ č. 2000/43/ES z 29. júna 2000, ktorá ustanovuje zásadu rovnakého zaobchádzania s osobami bez ohľadu na ich rasový alebo etnický pôvod.

ŠIPIKAL, M. a kol.: *Zosúladzovanie pracovného a rodinného života v krajinách Európskej únie*. Banská Bystrica : REIC, 2007. ISBN 978-80-8083-433-3.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Typické mužské a ženské vlastnosti. Mužská a ženská práca a mužské a ženské povolania.
2. Výhody a nevýhody práce v zmiešaných vojenských jednotkách.
3. Možnosti a bariéry zladovania vojenskej práce a rodiny vojenského profesionála.
4. Rovnosť príležitostí mužov a žien v OS SR.
5. Vzdelávanie a kariéra v OS SR u žien a u mužov.

KOALIČNÉ A NAPOLEONSKÉ VOJNY A ICH DÔSLEDKY

Doc. PhDr. Vladimír **SEGEŠ**, PhD.

ÚVOD

Francúzska buržoázna revolúcia, ktorá vypukla 14. júla 1789 útokom parížskeho ľudu na Bastilu, sa stala začiatkom novej dejinnej epochy. Revolúcia pretrhala poddanské putá a umožnila zrod rovnoprávneho občana. Súčasne tak definitívne vyvrátila korene starého prežitého feudálneho režimu a umožnila nástup nových, kapitalistických vzťahov. Pod jej vplyvom sa začali triasť i rúcať tróny, menila sa politická tvár a mapa Európy, ale aj hynuli státisíce ľudí na bojiskách.

1 ZMENY VO VOJENSTVE

Spoločenské zmeny vyvolané francúzskou revolúciou mali zásadný význam aj pre ďalší vývoj vojenstva. Starú kráľovskú armádu, ktorá zanikla vo víre revolúcie, nahradila nová armáda budovaná na úplne odlišných princípoch. Roku 1793 bola vo Francúzsku zavedená všeobecná branná povinnosť pre mužov vo veku 18 – 25 rokov. Povinná vojenská služba sa skrátila na 2 až 6 rokov, ale prepustení vojaci tvorili zálohu, z ktorej ich mohli v prípade potreby opäť povolať do zbrane. Prechod k tomuto systému doplňovania umožnil vytvorenie masovej armády, akou nedisponoval žiaden dovtedajší štát. Už na jar 1794 mala francúzska armáda podľa odhadu asi 1 200 000 mužov. Navyše, bola to nielen masová, ale aj národne jednoliata armáda, v ktorej prevládal revolučný i demokratický duch a panovalo silné vlastenecké oduševnenie. Tieto morálne faktory súčasne kompenzovali pomerne slabú vycvičenosť a neraz i nedostatočnú disciplínu novej armády najmä v období jej začiatkov.

Nová taktika a stratégia revolučnej francúzskej armády, ktorá musela od prvých dní hájiť mladú republiku, vznikla vlastne viac-menej z núdze. Na dôkladný výcvik masy odvedencov či dobrovoľníkov nebol čas. Vojaka oboznámili len s najnevyhnutnejšími zásadami a vzápätí nasadili do boja. Takýto vojak, nezaťažený kasárenským drilom ani šablónovitou bojovou činnosťou, sa na bojisku správal úplne prirodzene, strieľal z každej pozície, kryl sa a prekvapoval nepriateľa nečakanosťou reakcií.

Istým problémom revolučnej armády bol spočiatku nedostatok dôstojníkov. Väčšina starých dôstojníckych kádrov z radov aristokracie armádu opustila. Revolúcia tak otvorila cestu ku kariére mladým, talentovaným a odvážnym mužom, ktorých výsadou nebol vznešený rodokmeň, ale ich vlastné schopnosti. Jedným z týchto mladých veliteľov bol aj Napoleon Bonaparte, ktorý sa už ako 24-ročný stal generálom. Podobne sa k maršalskej palici pripravovalo tiež niekoľko Napoleonoých rovesníkov. Aj medzi generálmi neskoršej cisárskej *Grande Armée*, čiže Veľkej armády, bol nejednen bývalý radový vojak.



Obrázok 1: Napoleon Bonaparte

POZNÁMKY

Francúzska armáda pomerne skoro zanechala kordónovú stratégiu a lineárnu taktiku a nahradila ju taktikou kolón a rozptýlených útvarov – reťazí či rojnic strelcov (*tiraillierov*). Toto opatrenie bolo vynútené predovšetkým tým, že nedostatočne vycvičená armáda by nedokázala udržať lineárnu bojovú zostavu. Nový princíp stratégie spočíval v aktívnej útočnej činnosti. Cieľom bolo zhromaždenie mohutných síl na rozhodujúcom mieste, získanie početnej prevahy v príslušnom smere a zničenie nepriateľa v rozhodujúcej bitke. Vďaka taktike kolón

a rozptýlených útvarov mohla armáda bojovať aj v členitom teréne, pružnejšie manévrovať a prenasledovať nepriateľa. Velitelia mohli sústreďovať sily podľa potreby v hlavnom smere útoku alebo dopĺňať útočné kolóny vojakmi z hĺbky. Oproti lineárnej taktike, ktorej hlavným cieľom bolo zatlačenie nepriateľa z obrannej čiary, sa presadzovalo úsilie zničiť živú silu nepriateľa. Preto vzrástla úloha delostrelectva, bodákového útoku, presnej strelby a vzájomnej podpory jednotlivých druhov vojsk. Proti dlhej a plynkej línii protivníka nasadzovali Francúzi nielen voľné formácie pešiakov, ale stále častejšie zovreté formácie kolón v hĺbke 16 radov, ktoré vytváral pechotný prápor. Išlo o veľmi pohyblivé útvary, ktoré umožňovali rýchly prechod z pochodového do bojového tvaru, čiže z pochodovej do bojovej kolóny. Aj v boji sa ľahko uvoľňovali a opäť zoraďovali. Na odrazenie útoku jazdectva proti pechote vyvinula už lineárna taktika štvorce pešiakov nazývané karé či ľudovo ježko, keďže sa zo všetkých strán „ježili“ puškami s nasadenými bodákmi.

Francúzska armáda sa ako celok vyznačovala mimoriadnou mobilitou, čo vyplývalo z toho, že pri ťažení a vojenských kampaniach sa neviazala len na ťažkopádne vozatajstvo alebo stále sklady. Zásobovala sa najmä z miestnych zdrojov nákupom, častejšie však rekviráciou.

Nové spôsoby vedenia vojnových akcií vyvolali aj podstatné zmeny v organizácii vojsk. Vývoj organizačných foriem smeroval predovšetkým k organizačnému a taktickému spájaniu základných druhov vojsk do divízií a zborov a k utváraniu väčších organizačných jednotiek delostrelectva, jazdectva a ženijného vojska, čo umožňovalo ich hromadné použitie. Súčasne však tieto vyššie vojensko-taktické telesá boli schopné plniť v boji samostatné úlohy. Aj nižší velitelia či dokonca radoví vojaci sa museli vedieť samostatnejšie rozhodovať a konať.

POZNÁMKY**1. 1 Výnimočnosť Napoleona Bonaparteho**

Novú stratégiu a taktiku boja doviedol na vysoký stupeň dokonalosti Napoleon Bonaparte. Bol vojvodcom nevšedného talentu, ktorý zužitkoval či už ako generál, prvý konzul alebo cisár. Pre Napoleona už manévrovanie nebolo cieľom ako v iných armádach, ale prostriedkom na dosiahnutie cieľa. Uprednostňoval rýchle, bleskové vojny a následné skoré uzavretie mieru; preto aj vojny, ktoré viedol, boli relatívne krátke, trvali spravidla jednu sezónu. Preferoval skôr útok než obranu, pričom sa vždy snažil vnútiť nepriateľovi svoju vôľu. Napoleon venoval nebyvalú pozornosť prieskumu terénu, do najmenších podrobností vypracovával plány bitiek. Napoleonova taktika bola zdanlivo jednoduchá - armádu rozvinul do troch sledov. Prvý útočil s podporou delostrelectva. V tejto fáze bitky hľadal, kde má nepriateľ slabinu. Druhý sled potom zaútočil na najslabšie miesto, kým tretí bol v zálohe a zapájal sa do boja v rozhodujúcom okamihu. Napoleonovou obľúbenou špecialitou bol nečakaný útok na stred nepriateľskej bojovej zostavy a krídelný obchvat. Nie vždy však používal rovnaký spôsob, lebo všetko záviselo od daných okolností a podmienok, terénu a reakcií protivníka.

Na Napoleonovi nebol geniálny jeho systém, ale spôsob uplatňovania tohto systému, ktorý spočíval v tvorivej kombinácii a improvizácii jednotlivých prvkov. Za jeho vlády boli vo Francúzsku vytvorené veľké výcvikové tábory, kde sa v letnom období uskutočňovala príprava všetkých druhov vojska. V týchto táboroch sa praktizoval spoločný nácvik spôsobov činnosti v bojových kolónach i rozptýlených tvaroch, prielom taktického streda nepriateľskej bojovej zostavy, úder proti jednému alebo obidvom krídlam, zasadenie hromadných úderov pechotou, jazdectvom a delostrelectvom. Organizačná štruktúra armády, ktorú zaviedol Napoleon, v podstate pretrváva v moderných armádach až dodnes.

Armáda revolučného a napoleonského Francúzska vtisla európskemu vojenstvu nezmazateľnú pečať. Prednosti nového francúzskeho modelu boli objektívnou skutočnosťou, ktorá sa následne ako nevyhnutnosť premietla do prerodu ozbrojených síl ostatných štátov a súčasne aj do pretvorenia základných princípov vojenstva v danej dobe.

V napoleonskom období sa zmenila technológia vojen a zmenili sa aj úlohy a charakter jednotlivých druhov vojsk. Pechota získala väčšiu palebnú silu a stala sa mobilnejšia. Jazdectvo prestalo byť rozhodujúcim druhom vojska najmä preto, že kôň bol veľkým a nechráneným cieľom. Delostrelectvo zvýšilo palebnú silu a dosiahlo väčší i presnejší dostrel. Na bojisku, ktoré sa oproti predchádzajúcemu obdobiu začalo podstatne rozširovať, narástlo tzv. rizikové pásmo smrti.

2 HABSBURSKÁ ARMÁDA VO VOJNÁCH A V BITKÁCH

Pri nástupe vlády Leopolda II. roku 1790 mala habsburská armáda okolo 300 000 mužov. V habsburskej armáde bolo vtedy 356 generálov – 13 poľných mar-

šalov, 13 generálov jazdeckva, 18 generálov poľných zbrojmajstrov, 79 poľných podmaršalov a 233 generálmajorov.

Prípravy na potlačenie francúzskej revolúcie sa prejavili v zvyšovaní početného stavu habsburskej armády. Počet peších plukov vzrástol na 63, kyrysníckych na 12. Súčasne sa zvýšil aj počet plukov ostatných druhov jazdeckva. Pristúpilo sa k mobilizácii dobrovoľníkov, z ktorých bol vytvorený jazdecký pluk horských strelcov. Jazdeckvo malo celkove 42 plukov. Muži z Uhorska, a teda aj zo Slovenska, slúžili v 11 peších a 9 husárskych plukoch.

V pohnutých rokoch 1792 – 1815 armáda habsburskej monarchie bojovala v piatich koalíčných vojnách proti Francúzsku a v jednej vojne ako francúzsky spojenec proti Rusku. Vojnové účinkovanie habsburskej monarchie nebolo veľmi úspešné. Ani osobná obetavosť či najvyššia obeta státisícov vojakov, medzi ktorými boli aj mnohí Slováci, nezabránila tomu, že habsburská armáda prehrávala väčšinu bitiek a monarchia všetky vojny s výnimkou poslednej vojny proti napoleonskému Francúzsku. Z tej vyšlo Rakúske cisárstvo víťazne, čo mu umožnilo naďalej zostať medzi veľmocami, ktoré sa roku 1815 združili v Svätej aliancii.

2. 1 Prvá koalíčná vojna

Revolučné udalosti vo Francúzsku sledoval viedenský dvor s obavami i nevôľou, no nestali sa dôvodom na priamu intervenciu. Po nástupe Františka II. na habsburský trón roku 1792 sa však silný protifrancúzsky kurz zvýraznil. Francúzsky kráľ Ľudovít XVI. pod tlakom zákonodarného zhromaždenia vypovedal 20. apríla 1792 vojnu habsburskej monarchii. Na jej stranu sa hneď pridalo Prusko a neskôr väčšina európskych štátov, takže v prvej koalíčnej vojne bojovalo Francúzsko úplne osamotené. Ofenzíva francúzskeho generála Charlesa F. Dumourieza sa zrútila hneď na začiatku a už koncom júla prekročili habsburské a pruské vojská hranice Francúzska. V krajne napätej situácii sa vyhrotila aj situácia v Paríži. V auguste detronizovali Ľudovíta XVI. a 21. septembra 1792 vyhlásili Francúzsko za republiku.

Na základe výzvy „Vlast' v nebezpečenstve“ sa rýchlo sformovala revolučná francúzska armáda, a to z radov dobrovoľníkov, príslušníkov Národnej gardy a časti starej armády. Po víťaznej bitke pri Valme 20. septembra 1792 sa francúzskej armáde podarilo vytlačiť habsburské a pruské vojsko zo severného Francúzska. Vďaka použitiu novej taktiky kolón a rozptýlených strelcov proti lineárnej bojovej zostave Francúzi zvíťazili v novembri 1792 v bitke pri Jemmapese a otvorili si cestu do dnešného Belgicka a Porýnska. Francúzska armáda postupovala na všetkých smeroch. Zmocnila sa Nizy a Savojska, takmer celého Porýnska, ako aj strategicky významných miest Mohuč (Mainz) a Frankfurt nad Mohanom.

Na dotvorenie predstavy o tomto prvom vojnovom roku, ale napokon aj o celom období vojen proti revolučnému a napoleonskému Francúzsku, sa žiada uviesť aspoň jeden príklad. Wurmserov (neskôr 8.) husársky pluk, ktorého vtedajším zá-

POZNÁMKY



Obrázok 2: Ladislav ŠKULTÉTY z Mojtína

stavníkom bol 54-ročný Ladislav Škultéty z Mojtína, mal začiatkom leta 1792 pred vstupom na bojisko 2 324 mužov a 2 268 koní. Pri súpise na konci roka mal pluk už len 1 298 mužov a 1 163 koní, takže za 6 mesiacov stratil (na padlých, ranených, chorých, zajatých, dezertéroch či nezvestných) takmer polovicu mužstva i koní. Pritom nebojoval v žiadnej väčšej bitke, ale len v menších šarvátkach.

Francúzske úspechy pretrhla až bitka pri Neerwindene 18. marca 1793. Na prenikavom víťazstve habsburskej armády sa nemalou mierou podieľali aj uhorské pluky: 33. a 34. peší pluk a Esterháziho (neskôr 3.) husársky pluk. V niekoľkohodinovom boji sa vyznamenali najmä husári, ale v bodákovom útoku aj pešiaci. Mužstvo týchto troch plukov, ktoré v bitke stratili takmer štvrtinu či pätinu mužov, tvorili prevažne Slováci. Tuhé boje však pokračovali aj nasledujúci deň, keď sa zboru pod velením podmaršala Jána Beňovského z Beňova podarilo vytlačiť pozviechané francúzske vojská z Wommersonu a Hackendovenu. Porazený generál Ch. Dumouriez bol obvinený zo zrady revolúcie a gilotíne sa vyhol len dezerciou k habsburskej armáde.

Aj v Porýnsku si 30-tisícová habsburská armáda pod velením generála Žigmunda Wurmsera počínala úspešne, keď v októbri 1793 dobyla a obsadila rad významných pevností v okolí Štrasburgu, medzi inými napríklad Wissenburg, Wanzenu a Reichstett. V týchto bojoch si úspešne počínal aj uhorský 2. peší pluk zložený z mužov Bratislavskej, Trenčianskej a Nitrianskej stolice, ktorému velil plukovník Jozef Očkai z Očkova. V pluku bojovali aj jeho dvaja mladší bratia – major Žigmund Očkai ako veliteľ práporu a kapitán Rudolf Očkai ako veliteľ stotiny. O urputnosti bojov v Porýnsku svedčí to, že len pri dobytí Weissenburgu padlo 54 a zranených bolo 128 príslušníkov 2. pešieho



Obrázok 3: Podmaršal Ján Beňovský

pluku. Straty pluku pri Reichstette boli ešte väčšie: 59 mŕtvych a 131 zranených, medzi nimi aj major Ž. Očkai. Za osobné hrdinstvo vyznamenali tri desiatky príslušníkov tohto pluku. Medzi vyznamenanými zlatou či striebornou Vojenskou záslužnou medailou možno čítať mená: Michal Matušek, Štefan Malic, Juraj Janota, Juraj Šubík, Jozef Gažo, Andrej Novota, Štefan Sekáč, Juraj Gašparík, Ján Blaho, Juraj Šefčík, kaprál Pavel Žák či feldvébel Imrich Curič.

Zavedením všeobecnej vojenskej služby vo Francúzsku sa francúzska armáda výrazne posilnila. Na jar 1794 prešla do ofenzívy a vstúpila do dnešného Belgicka. Dňa 26. júna 1794 armáda generála Jeana B. Jourdana porazila v ťažkej bitke pri Fleuruse habsburské vojsko na čele s maršalom princom Koburským. Bojovali tu aj vybrané granátnické stotiny zo šiestich uhorských plukov, dva husárske pluky a prápor Špléniho pluku. Len straty tohto práporu predstavovali 267 mužov (z toho 5 dôstojníkov), z ktorých bolo 65 padlých (z toho dvaja dôstojníci). Francúzske vojská súčasne obsadili ľavý breh Rýna. Tieto úspechy viedli k postupnému rozpadu 1. protifrancúzskej koalície. Pokus Direktória rozhodnúť vojnu proti habsburskej monarchii výpravou do Nemecka v roku 1795 stroskotal, ba ani ťaženie roku 1796 sa nezačalo najlepšie. Habsburská armáda pod velením arcikniežaťa Karola Habsburského porazila v auguste francúzske vojsko generála J. Jourdana pri Neumarkte i Ambergu, takže aj zoskupenie generála Jeana V. Moreaua postupujúce na Mníchov muselo ustúpiť.

Omnoho úspešnejšia bola výprava armády generála Napoleona Bonaparta, ktorá 12. apríla 1796 najprv odrazila v bitke pri Montenotte útok habsburského vojska maršala Johanna P. Beaulieua a potom bleskovým ťažením porazila sardínsku armádu generála Colliho. Habsburské vojská ustúpili do pevnosti Mantova, kde ich Napoleon obkľučil a postupne odrazil štyri pokusy 50-tisícovej habsburskej armády vedenej uhorským generálom Jozefom Alvincim o vyslobodenie pevnosti. Mantova 2. februára 1797 kapitulovala a Napoleonova armáda sa pohla na Viedeň. To prinútilo habsburskú monarchiu uzavrieť s Francúzskom prímerie a 17. októbra 1797 mier v Campo Formiu. Monarchia definitívne stratila Belgicko a vzdala sa Lombardska. Súčasne uznala vazalské republiky, ktoré Francúzi ustanovili v Taliansku.

Z Uhorska sa popri jednotkách regulárnej armády na bojoch koaličných vojen podieľalo jednak insurekčné vojsko a jednak jednotky meštianskej milície. Insurekcia – doslova povstanie, v modernom zmysle slova mobilizácia – bola tradičným stredovekým pilierom uhorského vojenstva. Jej podstata spočívala v tom, že v prípade potreby museli do vojska narukovať všetci šľachtici. Uhorské insurekčné jednotky vytiahli do poľa prvýkrát v roku 1797. Tvorili ho 3 pešie prápory a 93 jazdeckých husárskych švadrón v celkovom počte 14 500 mužov. Hlavným veliteľom uhorského insurekčného vojska bol uhorský palatín arciknieža Jozef Habsburský, cisárov brat. Z územia dnešného Slovenska narukovalo približne 5 800 insurgentov (1000 pešiakov a 4 800 jazdcov), čo predstavovalo takmer 40% z celkového počtu insurgentov. Jednotlivé slovenské stolice sa na insurgencii podieľali nasledovne: Bratislavská – 6 švadrón na čele s plukovníkom Rudolfom Pálfiom, Nitrianska – 2 pešie prápory

POZNÁMKY

na čele s podplukovníkom Alojzom Baťánim a 6 švadrón, ktorým velil plukovník Jozef Esterházi. Po 4 švadróny postavili Hontianska a Trenčianska stolica. Trom švadrónam Hontianskej stolice velil plukovník Anton Forgáč, Liptovská a Komárňanská stolica dodali po dve švadróny, ktorých veliteľmi boli kapitán Ján Sentiváni-Svätójánsky, respektíve plukovník Michal Nádašdy. Po jednej švadróne postavila stolica Oravská – veliteľ kapitán Alexej Meško, Turčianska – veliteľ podplukovník Imrich Zai a Zvolenská, ktorej velil major Mikuláš Radvanský.

Zaujímavé svedectvo o tejto insurekčnej výprave podal turčiansky učiteľ Ján Mrázik vo veršovanom rukopisnom diele z roku 1799, ktoré má názov *Kratičké historické vypsání o sbíraní, příbezích a případnostěch veselých i smutných slavné stolici Turčanské insurgensů*. Pomerne podrobne opisuje rukovanie šľachticov, ich pochod a presun z Turca Považím do Zadunajska a Burgenlandu, kde sa podrobili výcviku. S úsmevným nadhľadom sa hovorí o „vojnových peripetiách“ insurekčného vojska, ktoré však do boja vôbec nezasiahlo.

V medzivojnovom roku 1798 habsburskú armádu posilnili novozriadené 4 uhorské pešie pluky a 2 husárske pluky, ako aj 6 regulárnych ľahkých peších práporov (po 1300 mužov), ktoré však roku 1801 pri reorganizácii zrušili a mužstvom posilnili viaceré uhorské pešie pluky. Novoutvorený 60. peší pluk sa až do roku 1853 dopĺňal na Slovensku. V rokoch 1798 – 1809 pluk sídlil v Trenčíne.

2. 2 Druhá protifrancúzska koalícia

Na jar 1799 sa vytvorila druhá protifrancúzska koalícia, ktorej zloženie bolo takmer rovnaké ako v predchádzajúcom prípade. Habsburská monarchia vyhlásila 12. marca 1799 vojnu Francúzsku a o dva týždne už armáda arcikniežaťa Karola Habsburského porazila generála J. Jourdana pri Stockachu v hornom Porýnsku a vpadla do Helvétskej republiky (Švajčiarska). Na severotalianskom bojisku spojenecské ruské a habsburské vojsko vedené Alexandrom V. Suvorovom porazilo francúzsku armádu generála J. V. Moreaua, v apríli obsadilo Miláno a o mesiac neskôr i Turín. V bitke pri Novi v polovici augusta 1799 ruské vojsko porazilo armádu francúzskeho generála B. Jouberta, ktorý v boji zahynul. Úspechy v Taliansku však Suvorov nezúročil, lebo na želanie viedenského dvora sa vydal do Helvétskej republiky, kde sa zhoršilo postavenie spojeneckého vojska. Suvorovova armáda pokročila cez priesmyk sv. Gottharda Alpy, no bolo už neskoro, lebo medzičasom armáda francúzskeho generála A. Massenu porazila habsburské vojsko na čele s generálom Johannom Hotzem i ruský zbor generála Rímskeho-Korčakova. Cár Pavol I. odvolal ruské vojská zo strednej Európy a 22. októbra 1799 Rusko oficiálne vystúpilo z druhej koalície.

Katalyzátorom v ďalšom priebehu vojnových udalostí sa stal štátny prevrat vo Francúzsku. Dňa 9. novembra 1799 (podľa francúzskeho revolučného kalendára 18. brumaira) generál Napoleon Bonaparte rozohnal obidve snemovne i Direktórium a vyhlásil sa za prvého konzula republiky. Po nastolení vojenskej diktatúry Napoleon zreorganizoval armádu a na jar 1800 začal veľkú ofenzívu proti habsburskej

armáde v Porýnsku i Taliansku. Talianska výprava vyvrcholila zdrvivou porážkou habsburskej armády 14. júna 1800 v bitke pri Marengu, a to napriek tomu, že 30-tisícová habsburská armáda mala značnú početnú a spočiatku aj výraznú taktickú prevahu. O výsledku bitky rozhodol príchod divízie generála Louisa Desaix, ktorý silným úderom do nekrytého boku habsburských vojsk zvrátil víťazstvo vo francúzsky prospech. Habsburská armáda v bitke stratila 6000 padlých a ranených a 7000 mužov bolo zajatých. Následkom ťažkého zranenia zakrátko podľahol aj 44-ročný levočský rodák podmaršal Karol Hadik, syn maršala Andreja Hadika. V bitke velil jednému z habsburských zborov. Ešte v prvej koalícnej vojne mu cisár udelil rytiersky i veliteľský kríž Radu Márie Terézie.



Obrázok 4: Erb Hadikovcov

Roku 1800 v Uhorsku vyhlásili insurekciu, na základe ktorej narukovalo 26 000 pešiakov a 10 000 jazdcov do 25 peších práporov, 9 husárskych plukov a 6 husárskych švadrón. Slovenské stolice plne postavili 7 peších práporov, 2 husárske pluky a 2 švadróny a čiastočne sa podieľali na vytvorení ďalších 5 peších práporov, 1 husárskeho pluku a 1 husárskej švadróny. Ani toto šľachtické pohotovostné vojsko sa však na bojisko nedostalo, lebo po ďalšej ťažkej porážke, ktorú habsburská armáda utrpela 3. decembra 1800 pri Hohenlindene v Bavorsku, sa vojnová prehra habsburskej monarchie spečatila Lunévillským mierom, uzavretým 9. februára 1801.

2. 3 Tretia protifrancúzska koalícia

Na základe anglickej iniciatívy vznikla v roku 1805 tretia protifrancúzska koalícia. Jej základ tvorili Veľká Británia, Rusko a habsburská monarchia, ktorá sa od roku 1804 po korunovácii rímsko-nemeckého cisára Františka II. aj za rakúskeho cisára (pod menom František I.) oficiálne nazývala Rakúskym cisárstvom. Ku koalícii sa pridalo i Švédsko a Neapolsko, kým väčšina nemeckých štátov opatrne vyčkávala, ako sa vyvinie situácia. Na stranu Francúzska sa pridalo len Bavorsko, ktoré však vzápätí bez vyhlásenia vojny obsadili habsburské vojská.

Keď sa Napoleonov pokus o vylodenie v Británii nevydaril, rozhodol sa pre vojnu na pevnine. Koncom leta 1805 sa pohla z Boulognského tábora vyše 200-tisícová francúzska armáda. Pochod z tábora v severnom Francúzsku bol neuveriteľne rýchly. Už v polovici októbra Francúzi obklúčili bavorské mesto Ulm, kde sa stiahol habsburský zbor, ktorému velil podmaršal Karl Mack. Ten o pár dní kapituloval, čím pripravil habsburskú armádu o 25 000 mužov. Vojenský súd vo Viedni odsúdil Macka na trest smrti, cisár František mu zmenil trest na dvojročný pevnostný žalár. Arciknieža Ferdinand Habsburský d'Este unikol zajatiu len vďaka tomu, že preoblečený za radového husára bol v zostave tuča švadrón 12. husárskeho pluku, ktorému sa podarilo prebiť z obklúčeného Ulmu.

POZNÁMKY

Po menších zrážkach Napoleon prešiel 600-kilometrovú vzdialenosť medzi Ulmom a Viedňou za 23 dní. Už 13. novembra 1805 obsadil hlavné mesto Rakúskeho cisárstva a o týždeň bol na Morave. Ustupujúca spojenecká ruská a habsburská armáda sa zastavila a doplnila o nové pluky až pri Olomouci. Vrchný veliteľ spojeneckých vojsk generál Michail Kutuzov varoval rakúskeho cisára Františka a ruského cára Alexandra pred bojovým stretnutím s Napoleonom. Tí obaja však verili vo víťazstvo. Nevyhnutnosť rýchlej bitky zdôvodňovali skorým príchodom zimy a nevídaným postupom francúzskej armády. Napoleon, ktorého armáda sa cestou stenčila už iba na 75-tisíc mužov, považoval tiež rozhodujúcu bitku za strategicky najvýhodnejšiu možnosť. Navonok však predstieral únavu a pesimizmus, čo utvrdzovalo vieru jeho oboch protivníkov v isté víťazstvo bez ohľadu na konkrétnu situáciu v teréne.

2. 4 Bitka pri Slavkove a Bratislavský mier

Plán bojových operácií spojeneckej 90-tisícovej armády vypracoval náčelník štábu generál Franz Weyrother. Podľa plánu sa mal hlavný úder uskutočniť južne od cesty Brno – Slavkov, s cieľom odrezat' hlavné sily Napoleonovej armády od prístupových ciest z Viedne. Francúzska armáda mala byť zatlačená na Českomoravskú vysočinu a tam definitívne porazená. Hoci mal plán neuveriteľne mnoho detailov, nepočítal s manévrovaciami a improvizáčnými schopnosťami francúzskeho cisára. Napoleon predpokladal, že v prípade obchvatu z juhu musí protivník zostúpiť z návršia, čím odkryje strategicky významný priestor. Preto na tomto úseku sústredil najúdernejšiu časť svojej armády, ktorú predstavoval 24-tisícový zbor maršala Nicolasa Soultu. Tvorili ho 3 pešie divízie, ktorým velili Saint-Hilaire, Vandamme a Legrand a jazdecká brigáda na čele s Margaronom.

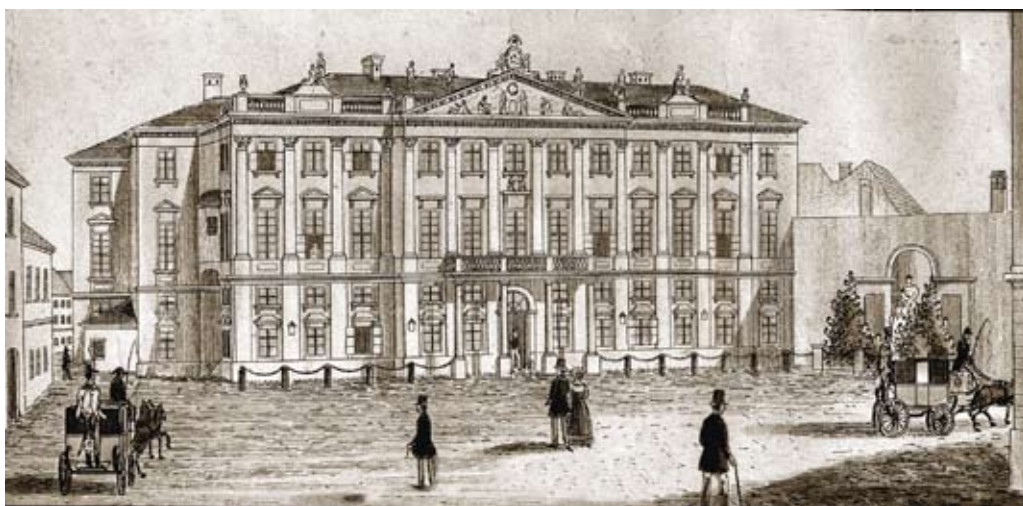
Spojenecký plán predpokladal, že Francúzi nedokážu zachytiť lavínovitý útok Dochturovovej (1.), Langeronovej (2.), Przybyszewského (3.) a Miloradovičovej (4.) kolóny. Napoleon však uskutočnil podrobný prieskum terénu. Na východných miestach od Teplíc, Sokolníc, Prace, Holubíc, Kruhu a Tvarožnej rozmiestnil armádne zbory Davouta, Soultu, Bernadotta, Lannesa a cisárskej gardy. Na najťažšom úseku medzi Sokolnicami a Žatčanským rybníkom operoval Davoutov zbor, ktorý mal za úlohu zachytávať útoky ruských a habsburských kolón.

Bitka troch cisárov, ako bola neskôr nazvaná v historiografii, sa začala v noci 2. decembra 1805 prestrelkami pred Telnicami. Nadránom sa už tuho bojovalo. Francúzi využívali členitý terén a taktiku rozptýlených strelcov, ktorí sa nachádzali pred pešími a jazdeckými plukmi. Ráno o ôsmej hodine zostúpila z Prateckého návršia spojenecká Dochturovova a Langeronova kolóna. V urputných bojových zrážkach sa šťastie klonilo raz na jednu, raz na druhú stranu, no Francúzi si napriek početnému oslabeniu dokázali udržať taktickú prevahu.

Krátko pred štvrtou hodinou popoludní sa bitka skončila. Spojenci utrpeli zdruvujúcu porážku. Najväčšie straty utrpeli Rusi. Podľa hlásenia generála M. I. Kutuzova ruská armáda v bitke stratila 55 generálov a vyšších dôstojníkov, 437 nižších dôs-

tojníkov, 954 poddôstojníkov, 432 hudobníkov, 17 493 vojakov a 515 príslušníkov nebojových jednotiek, čiže spolu 19 886 mužov. Habsburské jednotky stratili 5 922 mŕtvych, ranených či nezvestných vojakov. Francúzsky štáb vlastné straty vyčíslil na 8 649 mužov, z toho 1 389 padlých a 7 260 ranených. Pri všeobecnej tendencii podriadených skreslovať hlásenia pre vyššie inštalácie, nemožno však tieto počty považovať za úplné hodnoverné.

Dva dni po bitke sa Napoleon stretol pri Spálenom mlyne s rakúskym cisárom Františkom a nadiktoval mu podmienky prímeria, podľa ktorých sa habsburská monarchia zriekla spojenectva s Ruskom a oficiálne požiadala o odchod ruských vojsk z územia monarchie. O tri týždne, 27. decembra 1805 nadránom bol v bratislavskom Primaciálnom paláci podpísaný mier (s oficiálnym dátumom 26. decembra 1805), v historiografii známy ako Bratislavský (Prešporský) mier. Podmienky pre habsburskú monarchiu boli tvrdé. Stratila nielen politický vplyv v Taliansku a južnom Nemecku, ale aj rozsiahle územie. Musela sa vzdať Benátok, Friaulska, Istriie, Dalmácie, Tirolska a Vorarlbergu. Stratou týchto území prišla monarchia o 4 milióny obyvateľov a sedminu štátneho dôchodku. Navyše musela zaplatiť Francúzsku vojnovú reparáciu vo výške 40 miliónov zlatých.



Obrázok 5: Primaciálny palác

Na počesť uzavretia mierovej zmluvy medzi Francúzskom a habsburskou monarchiou, ktorá bola veľkým francúzskym triumfom, pomenovali v Paríži na Champ Elyseé jednu z ulíc. Názov *Rue Presbourg* nesie dodnes. Počas pobytu Francúzov bolo v Bratislave 7 generálov, 13 vojenských komisárov, 121 štábnych dôstojníkov, 2 956 dôstojníkov a 14 906 poddôstojníkov a vojakov mužstva. Francúzsky intendant požadoval pre tento počet ľudí denne 14 000 dávok chleba alebo 2 100 centnárov múky, 2 100 centnárov mäsa, na obdobie jedného mesiaca 210-tisíc pínt piva a 105-tisíc pínt vína, 36-tisíc dávok sena, 36-tisíc porcií slamy a rovnaký počet dávok ovsu, 1 800 siah dreva pre vojakov, pričom dôstojníci sa stravovali na trovy mesta. Pobyt Francúzov v Bratislave od 27. 11. do 30. 11. 1805 a od 12. 12. 1805 do 8. 1. 1806 ochudobnil pokladnicu Bratislavskej stolice a mesta Bratislavy o rovných 285 140 zlatých a 34 grajciarov.

POZNÁMKY

2. 5 Štvrtá koaličná vojna

Vojenské zaneprázdnenie Francúzska v partizánskej vojne v Španielsku považovalo Rakúske cisárstvo za vhodnú príležitosť na posilnenie svojho vplyvu v Európe, a tým aj na obnovenie vojny s Francúzskom. Viedenský dvor rátal s tým, že bude nasadených 12 armádnych zborov: 8 na nemeckom úseku, 3 na talianskom smere a 1 v Poľsku. Vojna sa začala 14. apríla 1809 vpádom 175-tisícovej habsburskej armády na čele s arcikniežaťom Karolom do Bavorska. Napoleon sa však za neuvriteľne krátky čas presunul do južného Nemecka a 19. apríla medzi Landshutom a Regensburgom prinútil v bojovej zrážke habsburskú armádu na ústup. Dňa 22. apríla Francúzi zvíťazili v bitke pri Eggmühle a už im nič nestálo v ceste na Viedeň. Hlavné mesto monarchie obsadili bez boja 13. mája 1809, no vojna sa tým neskončila. Napoleon sa pokúsil prekročiť Dunaj, ale pri Asperne sa proti nemu opäť postavil arciknieža Karol, ktorý mal k dispozícii okolo 90 000 vojakov a približne 300 diel.



Obrázok 6: Bitka pri Asperne v roku 1809

Na bojisku bolo aj mnoho Slovákov, keďže v zostave Karolovej armády účinkovalo 5 kompletných uhorských peších plukov (2., 31., 33., 51. a 60.), 5 husárskych plukov (3., 6, 7., 8., 10.) a oddiel granátnikov 34. pešieho pluku. V ťažkej bitke, ktorá sa odohrala 21. – 22. mája 1809, Napoleon stratil takmer 40 000 mužov – 7 000 padlých, 30 000 ranených a 2 500 zajatých. Habsburské straty boli približne polovičné – okolo 4 500 padlých a 16 000 ranených. Bola to prvá Napoleonova porážka na bojisku, ktorú však zakrátko odčinil víťazstvom v urputnej bitke pri Wagram v dňoch 5. – 6. júla. O výsledku bitky rozhodol vydarený manéver francúzskeho delostrelectva a najmä nový taktický prvok – prielom kolóny zboru, ktorý viedol generál Jacques Macdonald proti stredu habsburskej zostavy. Kolónu tvorilo 26 peších práporov sformovaných do karé – štvorca s hranami dlhými tisíc metrov.

Porážku habsburskej armády pri Wagrame ovplyvnila aj predchádzajúca závažná okolnosť, ktorá sa udiala v Uhorsku. Dňa 14. júna 1809 v bitke pri Rábe (Győri) francúzske vojsko, ktorému velil taliansky vicekráľ Eugen de Beauharnais (inak Napoleonov nevlastný syn), porazilo habsburský zbor vedený arcikniežatom Jánom Habsburským, ktorý tak nemohol prísť na pomoc hlavným silám habsburskej armády vedenej jeho bratom Karolom. Pri Rábe bojovalo aj okolo 21 000 uhorských insurgentov z celkového počtu 32 000 narukovaných šľachticov, ktorých začiatkom leta sformovali do 17 peších práporov a 108 husárskych švadron. Nevycvičení a nedostatočne vyzbrojení insurgenti nemali ani minimálne predpoklady obstať v boji proti vojakom najmodernejšej európskej armády. Už pri prvom útoku sa zväčša dali na bezhlavý útek. Túto skutočnosť výstižne odráža posmešný maďarský frazeologizmus „*Retirály, retirály, Komáromig meg sem álj!*“ (Utekaj, utekaj, po Komárno sa ani nezastav!) Strata okolo 8 000 mužov išla na vrub zboru arcikniežata Jána. Rábska porážka len potvrdila zbytočnosť a neopodstatnenosť tejto prežitej formy branných síl, čo sa odzrkadlilo v tom, že účinkovanie uhorskej šľachtickej insurekcie roku 1809 bolo aj účinkovaním posledným.

Pod vplyvom vojenských porážok uzavrelo Rakúske cisárstvo 14. októbra 1809 s napoleonským Francúzskom mier v Schönbrunne. Mier bol veľkým pokorením habsburskej ríše, ktorá stratila takmer tretinu svojho územia, musela zaplatiť vysoké reparácie a zaviazala sa znížiť početný stav armády na 150 000 mužov. Schönbrunnským mierom bola habsburská ríša nadhlo odsunutá do postavenia druhoradej veľmoci.

2. 6 Piata koalíčná vojna

Vzťah závislosti Rakúskeho cisárstva voči Francúzskemu cisárstvu sa odzrkadlil aj v účasti habsburskej armády na Napoleonovom ťažení do Ruska roku 1812. Spolu s francúzskou Veľkou armádou sa do vojny proti Rusku vypravil aj 30-tisícový zbor habsburskej armády, ktorému velil generál Karol Schwarzenberg. Do zboru bolo zaradených aj 13 uhorských peších práporov a 5 husárskych plukov, takže v Rusku bojovali aj Slováci. Uhorské jednotky boli zasadené do bitky pri Gorodci v auguste 1812 a zúčastnili sa na takmer 60 šarvátkach či menších ozbrojených stretoch. Po zničení Napoleonovej armády, keď aj početný stav habsburského zboru klesol na polovicu, Schwarzenberg uzavrel 30. januára 1813 vo Varšave prímerie s ruskou armádou.

2. 7 Posledná protifrancúzska koalícia

Začiatkom roka 1813 sa začala formovať v poradí šiesta a súčasne i posledná protifrancúzska koalícia. Jaj základom sa stalo spojenectvo Ruska a Pruska, ku ktorým sa ďalej pridali Veľká Británia, Švédsko a napokon i habsburská monarchia. Vstupom habsburských vojsk na európske bojiská sa podstatne zmenila aj dovtedajšia situácia. Prvý krok habsburskej armády na vojnové javisko síce neveštil pre monarchiu nič dobrého, lebo 26. – 27. augusta 1813 v bitke pri Drážďanoch spojenci stratili

POZNÁMKY

25 000 mužov a zdecimovaných bolo aj 9 uhorských peších plukov (2., 19., 32., 33., 34., 37., 48., 61., 62.) nasadených do boja. No víťazstvá spojeneckých vojsk ešte v auguste 1813 nad francúzskymi armádami pri Grossbeerene, pri rieke Katzbachu a pri Chlumci v Čechách zmenili strategickú situáciu a priblížili porážku Napoleonovej armády. Zásľuhu na tom mal aj maršal Karol Schwarzenberg ako hlavný veliteľ spojeneckých armád a český generál Jan Josef Václav Radecký, ktorý bol šéfom generálneho štábu. Rozhodujúca vojnová udalosť, ktorá si vyslúžila pomenovanie Bitka národov, sa odohrala v dňoch 16.—19. októbra 1813 pri Lipsku. Habsburské, ruské, pruské i švédske vojská uštedrili francúzskej armáde zdrvivú porážku.

Hrdinstvu Slovákov v tejto bitke venoval neskôr pozornosť aj Ľudovít Štúr, ktorý publikoval i dobovú pieseň o účinkovaní 2. pešieho pluku nesúceho od roku 1814 meno cára Alexandra:

*„Pri Lipsku sme bojovali,
jak múr v ohni bitvy stáli,
chrabrý Chorvat se Slovákem,
a udatný Čech s Polákem
za vlast, krále padli.
V chabrem Alexandra pluku
Slovák švihal silnou ruku,
po strašlivém děl hřímání,
dlouhém, statném bojování
nepřítel byl přemožen.“*

Koncom decembra 1813 prekročil maršal Schwarzenberg na čele hlavnej armády Rýn a 30. marca 1814 vstúpili spojenecké vojská do Paríža. Napoleon Bonaparte musel abdikovať. Dňa 30. mája 1814 už mier v Paríži uzatváral bourbonský kráľ Ľudovít XVIII. Tento mier navracal Francúzsko do hraníc z roku 1792. Usporiadanie Európy po skončení napoleonských vojen sa prerokovalo na svetovom kongrese vo Viedni, ktorý zasadal od októbra 1814 do júna 1815. Epilógom vojnového dvadsaťročia v čase rokovania Viedenského kongresu sa stalo tzv. stodňové cisárstvo, keď sa Napoleon po úteku z ostrova Elba od marca do júna 1815 opäť zmocnil vlády vo Francúzsku, takže definitívnou vojnovou bodkou bola až Napoleonova porážka 18. júna 1815 v bitke pri Waterloo, v ktorej však habsburská armáda nebojovala.



Obrázok 7: Účastníci Viedenského kongresu

2. 8 Meštianske milície

Do obdobia napoleonských vojen spadá aj formovanie posledného feudálneho typu ozbrojených zborov mešťanov – meštianskej milície. Právnym podkladom pre ich vznik bol zákonný článok 1/1805, ale najmä zákonný článok 2/1808, kde sa slobodným kráľovským a banským mestám v Uhorsku uložila povinnosť zriadiť ozbrojené sily. Nadviazali tak na dávnejšie mestské ozbrojené zbory, ktoré tu existovali už od stredoveku. Lebo hoci mešťania v Uhorsku vo vojenstve nezohrávali kľúčovú úlohu, v branom systéme krajiny mali vždy nezastupiteľné miesto. Meštianske milície boli organizačne samostatné uniformované (v malej miere i neuniformované) jednotky, ktoré sa do regulárnej armády nezaraďovali. Mali vyslovene domobranecký charakter. Ich organizáciu, úlohy a poslanie upravoval *Reglement für die Bürger-Militz im Königreich Ungarn* (Predpis pre meštiansku milíciu v Uhorskom kráľovstve) z roku 1809. Súčasťou predpisu bol aj text prísahy v nemčine. Je pozoruhodné, že napríklad v Ľubietovej túto prísahu už roku 1809 preložili do slovenčiny, takže možno oprávnenne predpokladať, že ju aj po slovensky slávnostne skladali.

Prísaha Ľubietovských meštianskych milicionárov je nielen cennou jazykovou pamiatkou, ale aj svedectvom toho, že branná služba mešťanov pri obrane krajiny a vlastného mesta bola skutočne vecou cti a uvedomenia. Po kuruckej prísaha z roku 1705 je zatiaľ druhou najstaršou známou vojenskou prísahou v slovenčine. Znela nasledovne:

Feyerliche Eyd (Slávnostná prísaha)

„Prisaháme Bohu všemohoucímu, Jeho Jasnoti cis.-kralovskej Francovi I.-vemu, tak tiež i nejvyšším a vysokým vrchnostem, ktore v jmene Jeho Jasnoti nam by budaucne rozkazovali, zvlaste pak že nasemu magistratu, našim štabalskym officírum, jako tiež i jiním vyšším a nižším officírum vždy verni a poslušni budeme, takových ctiti, jejích příkazy a zakazy vždy vyplniti a zachovavati chceme. Mesto toto pri všej příležitosti ostríhati a chrániti chceme, zastavu a štandartu našu v službe meskej nikdy nezanechame, ano službu kteraby pri takovej budto ve dne aneb v noci se pridala a prihodilo bedlive a poslušne vykonáme, a ku zadržaní pokoje vnitřneho, poradku a bezpečnosti spolu pracovati chceme; vubec, podle nam predepsaných regul ve všech a jednom každom punkte verne pokračovati a takove nikdy neprestupiti chceme. Tak nam Pán Buch pomahaj. Amen“

Meštianska milícia bola zriadená vo všetkých vtedajších kráľovských slobodných a banských mestách v Uhorsku (bolo ich 41, z toho 23 na Slovensku). Roku 1811 bolo v miličnom vojsku v Uhorsku celkove 34 052 mešťanov. Podľa spomínaného predpisu sa stanovila aj organizačná štruktúra. Najvyššou jednotkou bol prápor (batalión), ktorý pozostával z 2 – 3 oddielov (divízií). Oddiel tvorili dve stotiny čiže roty (kompánie), pričom každá mala mať 4 čaty. Zo slovenských miest bola najpočetnejšia bratislavská meštianska milícia – mala 1 667 mužov v 8 stotínach a jednej polstotine, nasledovali Košice s 930 a Bardejov s 550 mužmi. Prešovská meštianska milícia

POZNÁMKY

mala 420 príslušníkov zaradených v troch peších stotínach a jazdeckej polstotine (jedinej na Slovensku). Najmenšou bola už spomínaná meštianska milícia v Ľubietovej, ktorá roku 1811 mala 128 príslušníkov – 5 dôstojníkov, 16 poddôstojníkov a 107 radových milicionárov.

Vojny proti revolučnému a napoleonskému Francúzsku si aj od obyvateľstva Slovenska vyžiadali množstvo materiálnych i ľudských obetí. Podľa doterajších odhadov poskytlo Uhorsko na vojnové potreby monarchie za toto viac než 20-ročné obdobie niekoľko desiatok miliónov zlatých a až milión vojakov. Odhad vojnových strát síce kolíše, no najčastejšie sa usudzuje, že to bolo prinajmenšom 150-tisíc osôb

z Uhorska, lebo len v 15 uhorských peších a 12 husárskych plukoch straty predstavovali viac ako 120-tisíc mužov.



Obrázok 8: Rad Márie Terézie

Omnoho presnejšie sú údaje o počte významených v uvedenom vojnovom období. Radom Márie Terézie dekorovali 88 uhorských generálov a dôstojníkov, zlatú či striebornú Vojnovú záslužnú medailu si za hrdinstvo a statočnosť vyslúžilo 1 194 príslušníkov uhorských peších plukov a až 1 664 husárov, čo je pozoruhodné, lebo husári tvorili nanajvýš jednu štvrtinu z celkového počtu uhorských vojakov slúžiacich v habsburskej armáde.

3 VOJNOVÁ KONJUNKTÚRA A SLOVENSKO

Napoleonské vojny na začiatku 19. storočia podnietili na Slovensku aj budovanie zbrojárskeho priemyslu. Už roku 1805 kráľovský erár zriadil v Liptovskom Mikuláši manufaktúru na výrobu hlavni pre vojenské pušky. Výroba tejto manufaktúry zakrátko dosiahla široké rozmery a vyrovnala sa podobnému podniku, ktorý už dávnejšie pôsobil v Štajersku. V rokoch 1808 – 1809 dodala liptovská manufaktúra habsburskej armáde spolu 18 493 kusov hlavni v celkovej cene 145-tisíc zlatých. Okolo roku 1818 sa však už v manufaktúre nepracovalo. Ďalší podnik zbrojárskej výroby pôsobil v Banskej Bystrici. V rokoch 1808 – 1814 vyrobil pre armádu zbrane a poľné kotly v hodnote 354-tisíc zlatých. V obci Kráľová, ktorá je dnes súčasťou Banskej Bystrice, sa vyrábali šable a bodáky. Išlo o produkciu významných rozmerov, lebo v období vojnovnej konjunktúry tu ročne vyrobili viac ako štvrt milióna kusov bodných a sečných zbraní. Spotrebovalo sa pri tom okolo 75 ton železa. Ešte aj roku 1818, keď po skončení vojen už iné podniky podobného druhu nepracovali, zamestnávali v Kráľovej 80 ľudí, takže v čase vojnovnej konjunktúry ich tu pracovalo zaiste podstatne viac.

Zbrane, ktorými sa bojovalo v období koalíčných a napoleonských vojen, čiže pušky, karabíny, pištoly i delá, bočné i sečné zbrane, sa nevelmi líšili od zbraní používaných v priebehu 18. storočia. Výstroj a výzbroj uhorskej pechoty boli obdobné

ako v rakúskych či českých peších plukoch. Koncom 18. a v 1. polovici 19. storočia bola hlavnou zbraňou pešiaka puška s kresadlovou zámkou a bodák. Granátnici nosili aj šable. Typickou zbraňou husárov bola zakrivená šabľa, no naďalej boli vyzbrojení aj krátkou karabínou a zväčša párom pištolí taktiež s kresadlovou zámkou. Charakteristickým prvkom husárskeho výstroja bola šablňová taška, ktorá bola zavesená na opasku vedľa šable a siahala až po lýtka. Slúžila na úschovu základných osobných vecí.

Do istej miery novinkou vo výzbroji boli rakety, ktoré sa v habsburskej monarchii začali vyrábať od roku 1808. Od roku 1842 bola aj uhorská pechota vyzbrojovaná Augustinovou puškou s perkusnou zámkou. Túto zbraň pre habsburskú pechotu a jazdectvo skonštruoval maršal Vincent Augustin zdokonalením perkusnej zámkou Giuseppa Consoleho. V oblasti delostreleckej techniky bolo novinkou zostrojenie šrapnelu, ktorý vyvinul britský plukovník Henri Shrapnell roku 1803. Šrapnel tvorila dutá strela naplnená puškovými guľkami, ktorá explodovala počas letu. V habsburskej armáde šrapnel vyskúšali roku 1836 a roku 1845 ho zaviedli pre 12-librové delá a húfnice.

Habsburská armáda mala po skončení koaličných vojen 58 peších plukov (z toho 15 uhorských), 17 hraničiarskych peších plukov, 20 granátnických práporov, 1 tirolský pluk horských strelcov, 12 jágerských práporov a 6 posádkových práporov. Jazdectvo tvorilo 8 kyrysnických, 6 dragúnskych, 7 švališérskych, 12 husárskych plukov a 4 hulánske pluky. Delostrelectvo malo 5 plukov poľného delostrelectva, 1 bombardovací pluk, raketovú stotinu a ďalšie delostrelecké útvary. Technické druhy vojska sa organizovali v zboroch, a to v ženijnom, mínerskom, sapérskom a pionierskom. Celkove v armáde slúžilo okolo 270 000 mužov, v prípade vojny mohla monarchia postaviť až 400 000 mužov. Táto organizácia i početný stav v podstate pretrvali až do revolúcie v roku 1848.

4 ZÁVER

Pustošivé koaličné vojny územie Slovenska prakticky obišli, bolo totiž len bočným vojnovým priestorom. Táto historická doba, ktorá sa začala na konci 18. storočia, ako aj následné obdobie prvej polovice 19. storočia, predstavuje v slovenských dejinách jednu z mimoriadne dôležitých etáp minulosti. Popri závažných hospodárskych a sociálnych premenách, ako sprievodných javoch prechodu od feudalizmu ku kapitalizmu a súčasne procesu formovania sa občianskej spoločnosti v Uhorsku, vystúpila do popredia aj národnostná otázka. Bola novým historickým javom, ktorého obsah určila francúzska buržoázna revolúcia vďaka deklarovaniu suverenity národa ako politického subjektu. Revolúcia vytvorila pojem moderného politického národa, ktorý sa však v habsburskej monarchii, a osobitne v Uhorsku stal zdrojom protirečivého vývoja vyúsťujúceho do následných národnostných rozporov.

Tradičný politický pojem „natio hungarica“, ktorý vyjadroval príslušnosť k privilegovaným vrstvám bez rozdielu etnického pôvodu, nadobúdala čoraz výraznejší

POZNÁMKY

nacionálny odtieň v podobe zdôrazňovania i presadzovania maďarského obsahu uhorskej štátnosti. Lojalita k štátu sa začala merať a stotožňovať prihlásením sa k tzv. štátotvornému národu aj prevzatím jazyka, tradícií a kultúry. Tento jav bol najbadaateľnejší v radoch privilegovaného obyvateľstva, a teda aj medzi šľachtou slovenského pôvodu. Táto pomerne početná trieda, či vrstva obyvateľstva - na Slovensku žilo okolo 200 000 šľachticov – ovplyvňovala i riadila život jednotlivých stolíc. Súčasne bola nositeľom konzervatívnych, ako aj liberálnych tendencií, ktoré sa antagonisticke prejavovali na jednej strane v sociálnej a politickej oblasti a na druhej strane v riešení národnostnej otázky. Ani predstavitelia liberálnej šľachty zväčša nedokázali vystúpiť z tieňa úzko maďarsky chápanej uhorskej štátnosti.

Po koalíčných vojnách a po viedenskom kongrese sa však zároveň so spoločenskými premenami, a to najmä od 20. a 30. rokov 19. storočia, výrazne zmenila úloha a poslanie habsburskej armády, ktorá sa stala obrazne i doslova „policajom“ v monarchii aj v Európe. Tejto potlačovateľskej funkcii zodpovedala i prax, podľa ktorej sa už umiestnenie plukov prestalo kryť s ich doplnovacími okresmi. Redislokáciou plukov na území iných národov či národností, teda v etnicky cudzom prostredí monarchie, sa malo zabrániť tomu, aby miestne obyvateľstvo nenadväzovalo užšie kontakty s vojskom pri stále častejších pacifikačných a represívnych ozbrojených zásahoch.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV A ĎALŠIA ODPORÚČANÁ LITERATÚRA

AMORT, Č.: *Kutuzov a Napoleon na Moravě*. Praha : Horizont, 1971. 175 s.

AMORT, Č.: *Ruská vojska u nás v letech 1798 - 1800*. Praha : Naše vojsko, 1954. 385 s.

Bitva u Slavkova a válka roku 1805. Sborník dokumentů a studií k 200. výročí s předmluvou Olega Sokolova. Praha : Akcent, 2005. 560 s. ISBN 80-7268-361-6.

BLATNÝ, R.: *Napoleonská encyklopedie*. Praha : Aquarius, 1995. 348 s. ISBN: 80-902062-0-4.

BOBOKOVÁ, J.: Bratislavský mier – politické súvislosti a diplomatické pozadie. In: *Vojenská história*, roč. 10, 2006, č. 1, s. 23-28.

CSIKÁNY, T.: Uhorské jednotky v bitke pri Slavkove. In: *Vojenská história*, roč. 12, 2008, č. 1, s. 28-37.

DANGL, V.: *Bitky a bojiská v našich dejinách 2 : Od vzniku stálej armády po prvú svetovú vojnu*. Bratislava : Perfekt, 2007. 291 s. ISBN 978-80-8046-374-8.

DANGL, V. - KOPČAN, V.: *Vojenské dejiny Slovenska zv. II : 1526 – 1711*. Bratislava : MO SR, 1995. 224 s. ISBN 80-967113-2-8.

DANGL, V. - SEGEŠ, V.: *Vojenské dejiny Slovenska zv. III : 1711 – 1914*. Bratislava : MO SR, 1996. 241 s. ISBN 80-88842-02-6.

DANGL, V. - SEGEŠ, V.: *Vojvodcovia : 111 osobností vojenských dejín Slovenska*. Bratislava : Ottovo nakladateľstvo, 2011. 472 s. ISBN 978-80-7360-986-3.

DANGL, V. - VARGA, J. (ed.): *Armáda, mesto, spoločnosť od 15. storočia do roku 1918 : Vojenské, politické, hospodárske aspekty a súvislosti : Zborník príspevkov medzinárodnej vedeckej konferencie v Bratislave 14. - 15. novembra 2001*. Bratislava : VHÚ, 2002. 359 s.

DUPUY, R. E. - DUPUY, T. N.: *Harperova encyklopedie. Historie vojensství od roku 3500 př. Kr. do roku 1700 = Angl. orig.: The Harper encyclopedia of military history*The Harper Encyklopedie. Praha : Forma, s. r. o., 1996. 672 s.

HRUBALA, M.: Podpísanie Bratislavského mieru 27. decembra 1805. In: *Vojenská história*, roč. 10, 2006, č. 1, s. 29-45.

JOHNSON, P.: *Napoleon*. Brno : Barrister & Principal, 2003. 168 s. ISBN 80-86598-52-7.

LUPTÁK, M.: Slováci v habsburskej armáde. In: *Historická revue*, roč. 5, 1994, č. 6, s. 12-14.

POLIŠENSKÝ, J.: *Napoleon a srdce Evropy*. Praha : Svoboda, 1971. 280 s.

PROCHÁZKA, Z. a kol.: *Vojenské dějiny Československa II. díl (od roku 1526 do roku 1918)*. Praha : Naše vojsko, 1986. 592 s.

SAS, A.: *Vojna a mier v Bratislave v roku 1805*. Bratislava : Pokrok, 1946. 78 s.

SEGEŠ, V. a kol.: *Slovensko - Vojenská kronika*. Bratislava : Perfekt, 2007. 200 s. ISBN 978-80-8046-381-6.

SEGEŠ, V.: Uhorské branné sily v kontexte koaličných napoleonských vojen. In: *Evropa 1805 : Sborník prací V. mezinárodního napoleonského kongresu, Brno 26. - 28. září 2005*. Brno : Československá napoleonská společnost, 2006, s. 649-660.

SLEZÁK, T.: Rakúsky pomocný zbor na ťažení v Rusku roku 1812. In: *Vojenská história*, roč. 5, 2001, č. 3, s. 3-30.

ŠPIRKO, D. - LUPTÁK, M.: Obrana bratislavského predmestia vo francúzsko-rakúskej vojne z roku 1809. In: *Vojenská história*, roč. 6, 2002, č. 1, s. 3-28.

UHLÍŘ, D.: *Bitva tří císařů : Slavkov/Austerlitz 1805*. Brno : AVE, 1995. 136 s. ISBN 80-900941-7-1.

UHLÍŘ, D.: Evropa roku 1805 a válka třetí protifrancouzské koalice. In: *Vojenská história*, roč. 10, 2006, č. 2, s. 24-30.

UHLÍŘ, D.: *Slunce nad Slavkovem*. Praha : Akcent, 1984. 472 s. ISBN 978-80-7268-777-0.

POZNÁMKY

VYČISLÍK, A.: Napoleonské vojny a Bratislava. In: *Bratislava IV.- spisy mestského múzea*, Bratislava, 1969, s. 209-256.

WINTR, S.: *Napoleon Bonaparte a jeho soupeři*. Praha : Libri, 2007. 365 s. ISBN 978-80-7277-349-7.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Spoločenské zmeny v Európe vyvolané francúzskou buržoáznou revolúciou.
2. Zmeny vo vojenstve, ktoré priniesla francúzska buržoázna revolúcia.
3. Účasť našich slovenských predkov v koaličných a napoleonských vojnách.
4. Popíšte ako sa koaličné a napoleonské vojny dotkli územia Slovenska.
5. Charakteristika Napoleona Bonaparteho ako štátnika a vojaka.